

АЛЫКУЛ ОСМОНОВ

ТАНДАЛМАЛУУ
ЫРЛАР ЖАНА ПОЭМАЛАР

КЫРГЫЗСТАН МАМЛЕКЕТТИК БАСМАСЫ

ФРУНЗЕ ☆ 1954

Оформление и содержание
А. СГИБНЕВ И ДРУГИЕ

тык чыгат. Мына ошондуктан анын поэзиясы көп учурда бөлүп жарууга моюн суна бербейт. Бул касиет Алыкулдун амындык өзгөчөлүктөрүнүн бири болуп эсептелет.

Биз Алыкулдун—«Сталиндин элеси» деген сюжеттүү ырынан анын канчалык терең, ар бир адамдын оюн бере билүүгө канчалык устат акын экендигин көрөбүз.

Акын бул ырында улуу Сталинди мурда көрбөгөндүгүн айтып келип, акырында Москвада көргөндүгүн мындайча сүрөттөйт.

«Сталин бизге карай кол булгады,
Ар адам бул алкоону өзүнө алды.
Шондогу беш минуттук бакыт даамы,
Каныма беш жүз жылга сиңип калды.
Сталин бизге карай кол булгады,
Мен көрдүм тийген күндү, аткан таңды,
Кыргызды төрт миң чакырым алыстыктан,
Өзүнө тартып турган акылманды.
Тоо көрдүм, деңиз көрдүм терең, ыраак,
Шар көрдүм, бүркүт көрдүм темир кубат.
Элеси бардыгынын унут калып,
Элеси Сталиндин эсте турат.

Бул лирикасында Алыкул улуу Сталинге болгон ар бир адамдын чоң сүйүү сезимин күчтүү бере алган. Ырдагы башкы касиет анын жөнөкөйлүгүндө. Автор жөнөкөй сөз менен чоң сезимин берип жатат. Алыкул бул сезимди бериш үчүн, синтаксисттик (алдыңкы эки куплеттин биринчи строфаларын кайталоо менен) жана тыбыш («көрдүм» жана «элеси» деген сөздөрдү кайталоо аркылуу) параллелизмдерин колдонгон. Ушундай параллелизмде жазылган ырларына автордун «Өзүмдүн өскөн жеримден» аттуу ыры да кирет.

«Өзүмдүн өскөн жеримден,
Азамат көрдүм, алп көрдүм.
Баарынан жарык кабагы,
Ордендүү калың калк көрдүм.
Чын эле элим ордендүү,
Карасаң курбум, карасаң!
Ордендүү атам Сталин,
Ордендүү менин заманам!»

Лирикадагы кайталоолордун ар бирин өз ордуна коюлуп, автордук кайрылуудан (алтынчы строфадан) кийин жыйынтык берилгендиктин натыйжасында, ыр эң таасирдүү чыккан. Жүрөктүн тереңинен кайнап чыккан бул сыяктуу лирикаларды биздин советтик чындыктын мазмунуна терең түшүнүп толкундай билген акын гана жаратууга мүмкүн. Алыкул ушундай акындардан болучу.

А. Осмонов СССР элдеринин улуу достугун ырдап, интернационалдык идеяны жар салган. Алыкул «Россия» аттуу бир гана куплет ырында улуу орус элине болгон кыргыз элинин чыныгы сүйүүсүн жеткире айта алган.

Эй, Россия, Россия бир боор энем!
Мен өңдүү тоо кушуна койнуң кенен.
Чын сөздү туура айтуудан таймана албайм:
Биз элбиз, биз кишибиз—сени менен!

(«Россия»).

Кыргыз элинин бүткүл тарыхый жетишкендиктери улуу орус элинин ысмы менен тыгыз байланыштуу. Совет элдеринин ичиндеги эң көрүнүктүү эл болгон орус эли кыргыз элине бир туугандык эбегейсиз жардамдар көрсөтүүнүн аркасында, анын улуу агасы болуп калды. Улуу Сталин 1945-инчи жылдын 24-үнчү майында, Советтик Армиянын командачыларынын урматына карата болгон кечеде сүйлөгөн сөзүндө социалисттик улуу орус улутунун ачык акылын, чыдамдуулугун жана мүнөзүнүн туруктуулугун белгиледи. Жолдош Сталин берген бул мүнөздөмө орус элинин СССР элдеринин ичиндеги эң алдыңкы эл экендигин көрсөтөт. Алыкул «Орус калкым—тууганым» аттуу ырында:

«Орус калкым—тууганым,
Кыялыңды жактырам.
Кара нөшөр түндө да,
Жарык күнсүң ачылган.
Мээ кайнаган ысыкта,
Пейлиң жайлоо салкындуу.
Жүрөк тоңгон суукта,
Жылуу жазсың жаркындуу.—

деп, элестүү сөздөр менен орус элинин улуу эл экендигин ырдай алган. Орус эли менен кыргыз элинин ортосунда советтик бийликтин жылдарында бир туугандык тилектеш-

Алыкул жумушчулардын эмгегине да көп көңүл бурган. Ал жумушчулардын түзүүчү эмгеги асыл эмгек экендигин түшүнгөн. Анын «Завод көрдүм», «Жумушчу», «Карабек», «Маржанкул», «Жумушчунун мүнөзү», «ФЗОдогу иниме» сыяктуу ырлары жумушчулардын эмгегине арналган. Алыкул өлкөнүн өнүгүшү үчүн тынымсыз эмгектенип жаткан жумушчулардын асыл эмгегин көрсөтөт. Анын жумушчулары—Коммунизмдин улуу иши үчүн талыкпай балка согуп жаткан, өзүнүн келечегин ачык түшүнгөн жумушчулар.

«Күчүм сендик каруум кетип калганча,
Карылык дарт катуу бийлик алганча.
Жерде калар жерге киргир ушул кол,

Элде калсын, жерде чирип калганча»—деп, улуу максат үчүн узанып жаткан жумушчунун оюн берүү менен башкаларды андан үлгү алууга чакырат. Алыкул Осмонов жумушчулардын асыл эмгегин сүрөттөөнү уланта алган эмес. Алыкулдун жумушчулардын эмгегин канчалык сүйөндүгүн жана түшүнө билгендигин, анын «Жумушчу» деген ырынан көрөбүз.

Жумушчу калк дал өзүмдөй жөнөкөй,
Анда каруу, менде таттуу көмөкөй.
Бизсиз; (ырсыз жана эмгексиз)
Бул турмуштун бир минуту жөн өтпөй.

Бакыт жасап кур темирди чапкылап,
Тынчтык жасап, отту арыга тарткылап,
Бул жашоонун жаны бизде экенин,
Мен жар салып, канатымды каккылап.

(Алыкулдун поэзиясынын бир өзгөчөлүгү; анда кур кыйкырыктар менен толгон сапатардын, жөнү жок кызыл кекиртектик уу-чуулардын жоктугунда болуп эсептелет. Ал көзгө урунган көрүнүш, же окуялардын бардыгын эле сүрөттөбөстөн, ар кандай социалдык күчкө ээ болгон көрүнүштөрдү гана сүрөттөгөн. Мына ошондуктан, ал өзүнүн поэтикалык чыгармачылыгында коммунизмдин улуу иши үчүн тынымсыз узанып жаткан эмгекчи дыйкандын элесин жана тибин бере билген.)

Биздин турмушубузда ар түрдүү формадагы реакциячыл нерселер жок эмес. Мына ушул советтик коомдун өнү-

гүшүнө тоскоолдук кылып жаткан адаттардын, жүрүм-турумдардын, бардык терс нерселердин бетин тайманбастан ачып, анын чирик тамырын жулуп таштоо жазуучулардын ардактуу милдети. Алыкул Осмонов күйдүргүч сатирасы, курч поэтикалык сөзү менен ушундай тескери көрүнүштөргө каршы күрөшкөн. Анын себеп болор бекен деп, «Сулуга» деген ырлары ушул мазмунда жазылган.

Алыкул турмушта эч мааниге ээ болбогон, терс көрүнүштөр жөнүндө жаза берген эмес. Ал кыргызстандын шартындагы ар кандай феодалдык калдыкка, типтүү көрүнүштөгү зыянкечтикке каршы күрөшүү зарыл экендигин түшүнгөн. Мисалы, анын «Байка жигиттер» деген ырын кыскартып келтирели:

Калк мүлкүнө карышкырдай кол салган,
Жүз тармактуу каргашалуу жол салган.
Мөөрүн басып «акт» менен толтурган,
Он чөнтөгү, ону бирдей бүт жалган.

Мойну калың, кашкулактай буржуйган,
Тердеп тапкан бир күнү жок бир урган.
Ошентсе да арак көрсө арсаңдап,
Алтын сомдун жүз сомдугун суурган.

Эмки кууну,
Жакшы тааны.
Байка жигиттер!
Анын бири ушул Шермат,
Ана, жигиттер!—

деп анын жалган бүркөнчүгүн сыйрып алат.

Улуу Ата Мекендик Согуштун мезгилинде Алыкул жүзгө жакын ырлар жазган. Ал бул ырларында согуштагы жоокерлердин жана тылдагы эмгекчилердин каармандык иштерин ырдап жана баатырдыгын көрсөтүүгө чакырган патриот акын катарында көрүнөт. Ал «Коштошуу» деген ырында:

«Кайда жүрбөйт эр жигиттин жаш башы,
Кайда калбайт сүйгөн жардын көз жашы.
Эгер кел деп Ата мекен чакырса,

«Аманбы» дан «кош»—деп айткан сөз жакшы!—
деп, аз сөз менен жоокерлерге кайрылат. «Прагада» аттуу ырында баатырдык көрсөтүп Праганы бошотууда каза бол-

гон жоокердин мүрзөсүнө жөө барып, анын «турпагынан бир ууч алып келсем»,—деп анын баатырдык ишине чын берилгендигин жазат. Алькул «Бүкөн» аттуу ырында атасы фронтто каза тапкан кичинекей Бүкөндүн психологиясып берген. Бүкөндүн атасы эл үчүн, келечектеги таалай үчүн каза болду. Ошондуктан, «Бүкөндү бардык айыл жакшы көрөт», «Бүкөндүн эркелетчү атасы көп».

Акындын «Менин энем», «Майдын түнү» деген поэмалары да согуш жана тыл темаларында жазылган. Бул поэмалар идеялуу жана көркөм. Акын «Ким болду экен?» аттуу поэмасында Баркалбас деп аталган жөнөкөй жигиттин фронтко барып баатырдык иш көрсөткөндүгүнүн натыйжасында, ал анык баркалуучу жигит болуп өскөндүгүн анын Күлбөс деген күткөн кызынын жакшы эмгектенгендигинин натыйжасында жана Баркалбаска кошулгандан кийин «Күлгөндө да шат-шат күлгөндүгүн» айтат.

Алькул тынчтыктын идеясын жактаган жана аны бүткүл согуш жылдары боюнча көксөгөн.

Душмандын сыңдыра атып «күнүн айын»,
Эр Маскөө күндө салют берген сайын,
Тынчтык күн улам бери келе жатат,
Жоодурап күлгөнүнөн кагылайын.

Айбанды ойрон кылып жаткан жайын,
Берлинге улам жакын калган сайын,
Бакыт күн биздин үйгө келе жатат,
Бакыбат мүнөзүңөн кагылайын.

Кайтарып, жаш өмүрдү күлүп өскөн,
Элинен алкыш алат улуу көсөм...
Тынчтык күн! Сени менен кучакташып,
Көзүмөн жаш көлдөтүп көрүшпөсөм...

(«Салют»).

Алькул Осмоновдун ырларынан бир тууган Кыргызстандын элинин жана жеринин гүлдөп өсүп бара жаткандыгына чоң кубанган сүйүүнү, толкунданууну көрөбүз. Кыргызстан кече күнкү Октябрь Революциясына чейинки Кыргызстан эмес, бүгүнкү Кыргызстан.

Кыргызстан—жашыл жери, жашыл пахта жергеси,
Жайыт төрү, дан талаасы, саң байлыктын энеси.
Кен казнасы, көл сулуусу, тунук суунун атасы,
Ак пейилдин, мартчылыктын, ырыскынын кемеси.
Кыргызстан—соолук айы, таланттардын эшиги,
Тунук акыл, чебер колдун түгөнбөгөн кесиби...
Заманына, өз калкына ой-пикири санаалаш,
Кыргызстан—ыр калаасы, ыракаттын бешиги

(«Кыргызстан»).

Бир тууган республикабыздын күндөн күнгө өсүп жана жетилип бара жаткандыгына ал акындык таланты менен кунт коюп эргип ырдаган. Акын «Жаныбарым Ысык-Көл», «Ысык-Көл», «Ысык-Көлгө», «Шаарым асыл—Фрунзем», «Фрунзеге» деген сыяктуу ырларында Фрунзе шаары менен Ысык-Көлдүн жаңыдан кайра өзгөргөн көрүнүшүн лирикалуу акварелдик пейзаж аркылуу элестүү кылып сүрөттөйт. Алькулдун, «Кыргыз тоолору», «Жалгыз өрүк», «Балыкчыдан Фрунзеге», «Жоготтум» деген ырлары Кыргызстандын географиялык чөйрөсүн гүлдөгөн жаңы географиялык чөйрөгө айландырып жаткан советтик баатыр адамдар жана алардын каармандыктары, иштери жөнүндө айтып, аларды даңктандырат.

Сүйүү жана өмүр темасы кайсы гана элдин адабиятынын тарыхында болбосун «Түбөлүктүү тема» катарында орун алып келе жатат. Бул темада жазбаган, бул темага кайрылбаган акын болгон эмес. Бирок алардын ар бири бул темага ар башка, алар жашаган же, алар жактаган социалдык топтун, коомчулуктун таламдарына карай, же кээде, өз дөрүнүн кызыкчылыгына карай кайрылышкан. Акыркыга мисал катарында орус адабиятындагы «таза искусствонун», «булбулдары» болгон Сологуб, Фет-шеншиндерди көрсөтүүгө болот. Булар иш жүзүндө суусу түгөнүп бара жаткан төбөлөрдүн пейилин билдирүү менен төмөн кулоо позициясын ээлешип, «искусство, искусство үчүн» деп аталган жалган ураанды көтөрүшүп, барып турган индивидуалисттик багыт аркылуу дворяндык-буржуазиялык идеологияны сүйрөп отуруп үмүтсүздүктүн баткагына батып кетишкен. Бир сөз менен айтканда, мурда сүйүү темасы адамдын чоң сезими катарында өзүнүн бардык сулуулугу менен көрүнө алган эмес. Акындардын көпчүлүгү ал убакта сүйүү темасына кайрылганда чындыктан чыгып, башка бир ойлонуп табыл-

ган «тиги дүйнөгө» кирип кетишкен. Анткени, ал убакта сүйүү темасында жазуучулар таман тиреп турган коомдук-социалдык негиз жок болучу.

Социалисттик коомдун тушунда гана сүйүү өзүнүн бардык ажары менен көрүндү. Сүйүү жөнүндөгү адамзаттын идеалы ишке ашты. Сүйүү чыныгы адамкерчиликтүү, тунук жана таза—социалисттик этикага негизделген сүйүүгө айланды. Капиталисттик жана феодалдык калдыктан калган эротика, порнография, аморализм совет элине жат.

Алыкул Осмонов өзүнүн сүйүү ырларында феодалдык эстетиканын калдыктарын бербестен жаңы адамдардын сүйүүгө жаңыча көз карашын берет. Анын «Жар көрүү», «Жамыйла», «Кызылча казган келинчек», «Ай балажан, балажан» деген сыяктуу ырлары дал мына ушул көз карашта. Алыкул «Махаббат» аттуу поэма жазып, аны колхоз легендасынан алынды деп эскерткен. Бул поэманын сюжети: Касым деген жигитти Күлшай аттуу кыз сүйүп калат. Бирок аны Касым билбейт. Касым Ата Мекендик Согушка барып, мекенди коргоо милдетин абийирдүүлүк менен аткарып, эки бутунан ажырап, кайра өз айлына келет. Ал эми Күлшай аны сүйгөндүгүнөн эки көзүнөн ажырап калган. Күлшай өзү келип Касымга сүйгөндүгүн айтканда, Касым, «Менин кылымдын учун кармаңыз»—дейт, Күлшай бир минут кармоого чыдай албайт. Ошондо Касым: «Мен сүйүүмдү Ата Мекенге бердим, ал ушунчалык ысык»—дейт. Кыз ага макул болот, бирок, анын камчысын алып туруп кайта өзүнө: «кармаңыз»—дейт. Касым анын ысыгынан чыдай албай түшүрүп жиберет. Анда кыз «менин сүйгөндүгүм да ушундай»—дейт. Ошентип, махаббаттын отунан кызга көз бүтүп, жигитке бут бүтөт.

Поэманын идеясы чын сүйгөн кишинин бактылуу боло тургандыгын көрсөтүүчү идея, Касым Ата Мекенди сүйгөн жана ал үчүн күрөшүп, чолок болду, бирок, ал керт башынын начарлыгынан чолок болгон жок, ал өз мекенин сүйгөндүктөн чолок болду, демек—ал чолок эмес. Ушундай азаматты сүйгөн Күлшайдын көкүрөгү тунук, демек—көзү жарык.

Алыкул «Майдын түнү» аттуу поэмасында феодалдык калдыктагы көз караштан кутула элек жоокердин окуясын баяндайт. Поэманын мазмуну эң кызыктуу новеллалык түрдө түзүлгөн. Алыкул поэманын идеясы аркылуу кээ бир ак ниет адамдардын дагы эле тескери көз караштан кутула электигин көрсөтөт.

Алыкул өмүр жөнүндө көп жазган. Акын жаш болсо да өмүр жөнүндө жазышы акындын узак жылдар бою катуу оорудан жабыр көргөндүгүнөн келип чыккан. Акын өмүрдүн кыскалыгына кейиген, бирок—ал турмуштун, жашоонун сонундугуна түшүнгөн.

Шамал айдап, көлдүн киргил көбүгүн,
Кашка суудай мөлт дей түшкөн өмүрүм.
Жыл айланып өткөн сайын жаштык күн,
Улам сулуу, улам ысык көрүндүң.

(«Өмүргө»)

Бирас, өмүр, кандай, кыска, кандай аз...
Тагдыр ошол, өлчөмүнөн көп кылбас,
Бирок чиркин аздыгына мейли эле,
Анын октой тездигине катат баш...
Кечээ гана тиги кырда жок эле,
Кайдан чыкты, боз ат минген отуз жаш?..

(«Отуз жаш»).

Ал турмушка ачык жана жайдары караган. Алыкул ошол «Өмүргө» деген ырын мындайча аяктайт:

Токточу өмүр, токточу өмүр, токтой тур!
Сенден күчтүү, сенден өжөр бул учур;
Он беш жолу улам кайра туулуп,
Он беш жолу жашарбасам карап тур!

Ал «кол тие элек нечен сонун иш жатат, отуз жаштын улам аркы жагында!»—деп, ал иштерди бүтүрүүгө, эл алдында эмгек кылып калууга үндөгөн.

Алыкул чыгармачалык ийгиликке орустун классикалык, өзгөчө совет адабиятын терең үйрөнүүнүн жана кыргыз элинин бай фольклорунун жакшы традицияларын улантуунун натыйжасында жетишти.

Лениндик-Сталиндик улут саясатынын натыйжасында, кыргыз жазуучулары улуу орус элинин демократтык маданиятынын тажрыйбасын үйрөнүүдө чоң жетишкендиктерге ээ болду. Өзгөчө советтик кыргыз адабиятынын өнүгүшүндө «биздин доордун эң мыкты жана эң таланттуу акыны» В. Маяковскийдин революциялык поэзиясынын маңиси

чоң. Улуу акындан үйрөнбөгөн кыргыздын акындары жок. Анын жалындуу поэзиясы кыргыз адабиятынын өнүгүшү менен органикалык түрдө байланыштуу.

Маяковский Алыкул Осмоновдун сүйгөн акыны болушу. Осмонов Маяковскийди советтик доордун, жаңы турмуштун жарчысы катарында кабыл алды. Ал Маяковскийден, баарыдан мурда, биздин баатыр советтик чындыкты туура сүрөттөөнү үйрөндү. Маяковскийдин чыгармалары Алыкулга социалисттик реализм искусствосунун көркөм методун өздөштүрүүдө чоң үлгү жана өрнөк болду. Алыкул өзүнүн башкы каарманы кылып эмгекти жана эмгекчи кишини алган. Ал чыныгы тарыхты түзүп жаткан эмгекчилер көпчүлүгүн ырдаган. Алыкул мына ушул «жөнөкөй» адамдардын эмгегинен чоң натыйжа көрүп, аларды тарыхтын бирден-бир түзүүчүлөрү катарында сүрөттөгөн. Мына ушул жагын Осмонов улуу Маяковскийден үйрөнгөн. Ал өзүн:

Таш идишке куйса керек бактымды,
Татты идишке куйса керек атымды.
Кароолчудан, не кылам деп сурам,
«Балам алсын, бекер бер» дейт даңкыңды.
Берем,

Алсын,
Сатпайм, кадыр-баркымды,
Уйчу, койчу
Кетменчинин

Менмин кымбат акыны,—деп уйчу-койчуга окшош
(«Мен кыргыздын акыны»).

эмгекчилердин акыны болуудан кымбат нерсе жок—деген жана өзү алардын акыны болгондугуна сыймыктанган. Алыкул ушул эле «Мен кыргыздын акыны» деген ырында ушакчы, ичи арам, жалкоолорго жана феодалдык калдыкты алып жүрүүчүлөргө каршы алардын «заар тилин, кара көңүлүн куйкалоочу мен кыргыздын акыны» деп аларды күйдүргүч сөзү менен куйкалап өтөт. Анын «Байка жигиттер», «Вино», «Аялына күйөөсү» деген сыяктуу советтик коомдун өнүгүшүндө жана адамдарда жакшы моралдык сапаттарды тарбиялоодо тоскоолдук кылып жаткан эски дүйнөнүн ар кандай калдыктарын маскаралоочу, куйкалоочу—сатиралык, юморикалык ырлары улуу Маяковскийдин революциялык сатирасынын түздөн-түз таасири астын-

да жазылган. Алыкул Осмоновдун ырларында дагы «Көгөр», «Бол, тездет!» деген сыяктуу чакырык, агитациялык мүнөздөгү ырлар көп.

— Камбаралы,
Камбаралы,
Жүр жумушка баралы!
Күздүк жердин көбү жатат,
Баарын айдап салалы.

— Камбаралы,
Камбаралы,
Бол, жумушка баралы!
Кечигүүнү жаман көрөт
Колхозчунун заманы.

(«Камбаралы»).

Алыкулдун буга окшогон ырлары Маяковскийдин таасиринде жазылгандыгында шек жок. Улуу Маяковскийдин жалындуу революциялык поэзиясы Алыкул Осмоновду эски кыргыз поэзиясында болбогон жаңы ритмага-интонациялык сүйлөшүүчүлүк ритмага, курч публицистикалык тилде ырлар жазууга алып келди. Мисалы, анын «Колхоз бакчасы», «Кызылча казган келинчек», «Жеңиш ыры», «Артиллеристтердин маршы», «Учкучтардын ыры», «Физкультурниктердин маршы» деген сыяктуу жаңы турмуштун революциялык гимнасын берген ырлары Маяковскийдин түздөн-түз таасири астында гана жазылган.

Маяковскийдин чыгармасы Алыкулга ар кандай идеясыздыкка, саясаттан четтеп калууга карата болгон күрөштө жардам берип, азыркы турмуш талап кылган актуалдуу чыгармаларды жазууга үйрөттү.

Осмонов таланттуу котормочу болгон. Анын которуу ишиндеги алган чыгармачылык тажрыйбасы өзүнүн оригиналдык чыгармаларына таасир эткен. Алыкул дүйнөлүк адабияттын классиги Пушкинди сүйүп которуучулардан эле. Ал улуу Пушкиндин чыгармачылык манерасынын ар түрдүү болушуна карабастан, анын ошончолук жөнөкөй жана музыкалуу келишине таң калып, андан үйрөнгөн. Ал Пушкинден жана андан башка орус классиктеринен, биринчи иретте, чындыкты кандай кылып берүү жолун үйрөнөт. Чындыкты канчалык усталык менен жана көркөм бере билсе, ал окуучуларга ошончолук жакшы таасир калтырарлыгы бел-

гилүү. Алыкул ушул иште улуу Пушкиндин бай мурасына кайрылган жана андан талыкпастан сабак алган. Бул таасир анын ырларынын түзүлүшүнөн, акындык чеберчилигинен сезилип турат. Мисалы, Алыкулдун «Эскерме» деген ыры Пушкиндин «Эстелик» деген анын чыгармачылык жолун жыйынтыктаган атактуу ырынын таасиринде жазылгандыгы шексиз. Алыкул «Жигиттердин үлпөт ыры», «жашсын жүрөк, жашсын акыл» аттуу ырын Пушкиндин «Вакхическая песня» деген ырынын ачык таасиринде жазган. Алыкул бул ырында Пушкиндин ырынын метрикасын сактай билип, ырга жаңы идея берген. Улуу Пушкиндин жана Лермонтовдун граждандык лирикаларын Алыкул жөнөкөй гана туурочулардан болгон эмес. Алыкул аларды жаңы доорго карай, биздин улуу идеябызга карай, чыгармалуулук менен пайдалана билген.

Алыкул Крыловдун тамсилдерин коомдук турмуштагы бардык чирик, тескери көрүнүштөргө карата болгон күрөштө пайдалана билген. Ал Крыловдун «Күзгү менен маймыл» деген тамсилин которуп жана анын ачык таасиринде өзү «Күзгүгө каранган жеңеме» деген күлкүлүү ыр жазган. Крыловдун тамсилинде маймыл өзүн-өзү күзгүдөн көрүп алып, ал өзү экенин билбей, «ушундай болсом өлөр элем» деп, өзүнүн кемчилигин билбей шылдың болгон маймыл жөнүндө айтылат. Ал эми Алыкул болсо күзгүнүн жанынан кетпеген аялды:

Коюулап жука жапкан кызылдарын,
Таратып, көз астында упа тагын,
Ошентип, боёк айбын тегиз көрдү—
Көргөн жок, бирок.—бетте бырыштарын—

деп эмгектен качып, жасануучу бөлмөсүнүн ичинен чыкпай эле күйкөлөктөп жүргөн эселек аялды шылдыңдаган.

Алыкул кичинекей ырда чоң мазмунду бере билүүнү орустун алдыңкы акындарынан үйрөнгөн. Ошондуктан, ал көлөмү кичине ырларында да чоң маани киргизе билген. Мисалы, Алыкул, «Комуз» аттуу ырында мындай дейт:

Үч буроо, жалгыз тээк, үч кыл комуз,
Чертилбейт, күүгө келбейт, чебер колсуз,
Опоңой, көргөн көзгө жөпжөнөкөй,
Бирок да өнөрү бар айтып болгус.

Кылымдан кылым санап көксөй-көксөй,
Жыргалдуу биздин ушул күндү көздөй,
Бул комуз көп сууларды кечип келген,
Эли да комузундай жөпжөнөкөй.

Алыкул окуяларды, көрүнүштөрдү сүрөттөөдө аны ыр курулушунун ар түрдүү формасына салып берүүгө тырышкан. Анын мындай формадагы ырлары ошол өзү сүрөттөп жаткан окуянын ички мазмунуна ылайыктуу айкалышып жана ага автор белгилүү басым, интонация тандап алгандыгына жараша жазылгандыгын да көрсөтүү керек.

Алыкул «Устанын сөзүн» мындай берет:

Тракторго бурама,
Кемтигине курама,
Он тиш соко шай болсун,
Катар-катар чубама.
Иш зарылы күтмөк жок,
Сок! Сок! Сок!

Албетте, бул ыр эмгектин мүнөзүнө жараша жазылган. Алыкулдун ушул сыяктуу ырларына анын «кыздардын күүсү», «Үйлөнүү ыры», «Мураптын ыры» жана марштары кирет.

Алыкул ошондой эле обонсуз окулуп айтылуучу, дикло-мация катарындагы ырларды да жазган. Ушундай мүнөздөгү ырлар Октябрь революциясына чейин кыргызда жок болучу. Социалисттик Улуу Октябрь Революциясына чейинки кыргыз элинин поэзиялык оозеки чыгармасына 7—8 муундуу ыр формасына мүнөздүү болуп келген. Совет бийлигинин жылдарында гана кыргыз элинин улуттук маданиятынын гүлдөшүнүн натыйжасында, акындарыбыз поэзиябызга мурда болбогон жаңылыктарды киргизди. Осмонов кыргыздын алдыңкы акындары менен бирге ушундай жаңылыктарды, жакшы поэтикалык табылгаларды жаш поэзиябызга сиңирүүдө да көп аракеттенген. Анын «Кыргызстан» аттуу ыры 16 муундан түзүлсө, «Жигиттердин үлпөт ырынын» кайталоосу 3—4 муундагы өлчөмдө жазылгандыгын көрөбүз.

Мурда кыргыз поэзиясында 9 муундуу ыр болгон эмес. Ал эми Алыкул 9 муундуу ырлар да жазган.

Катуу жатып, жумшак ойгонуп,
Көңүлүм сергип кенен дем алдым.
Өмүрдө дарт тагын жоготуп,
Өз энчиме жаңы жаш алдым.

Жумшак жатып, таттуу ойгонуп,
Көктө турган күндү карадым.
Кайра чыйрак, кайра бек болуп,
Койнум толо ырыс санадым.

Тыңшап-тыңшап боюм балкыды,
Мен укпаган өмүр күүлөрүн.
Жан жыргатар, жыргал салкыны,
Эх заман, сенин күндөрүң...

Мына ушул өлчөмдөгү ырларды биз кыргыздын башка акындарынан кезиктире элекпиз. Орус акындарынын ичинен 9 муундуу ырларды көбүнчө Валерий Брюсов жазган. Демек, Алыкул орус элинин ыр түзүлүшү системасынын айрымдарын кыргыз ырларына киргизүүгө аракеттенгендиги байкалат.

А. Осмонов орустун классикалык жана совет адабиятынын бай тажрыйбасын өздөштүргөндүктөн гана чыгармачылык ийгиликке ээ болду. Орус советтик адабиятынын алдыңкы өкүлдөрүнөн ал советтик чындыкты кандайча берүү жолун, партиялуулуктун үлгүсүн гана үйрөнбөстөн, чыгармачылык чеберчиликти да үйрөндү. Орус адабияты ага жаңы поэтикалык формаларды изилдөөгө жана аны табууга түрткү берди. Алыкул орус жазуучуларынан үйрөнүүнүн натыйжасында, алдыңкы акындарыбыз менен бирдикте кыргыздын эски традициялык поэзиясын реформалаштырууга катышты.

Бирок, мындан Алыкул Осмонов кыргыз поэзиясынын улуттук жакшы традицияларына жек көрүү менен караган деген ой келип чыкпайт. Тескерисинче, ал улуттук ооз эки адабияттын жакшы традициясын улантып жана ага өзүнүн жакшы салымдарын кошкон.

Алыкул өзүнүн поэзиясында элдик фольклорго көп кайрылган. Ал социалисттик түзүлүштөн келип чыккан жаңы мазмунду бериш үчүн, биринчиден, орус адабиятына жана анын алдыңкы өкүлдөрүнө жана алардын бай тажрыйбаларына сүйөнсө, экинчиден, кыргыз элинин оозеки бай

адабиятынын жакшы традицияларына таянып, бул иште белгилүү даражада новатордук көрсөткөн.

Алыкулдун эл чыгармасын өздөштүрүүдөгү бир белгиси—анын элдик сюжетке кайрылышында болуп эсептелет. Анын элдик сюжеттен алып жазган алгачкы поэмасы «Толубай». Поэмада Толубай аттуу сынчыга Азизхан аттуу каардуу хандын ага зордук менен өзүнүн миңдеген тулпарларын сынатса, Толубай алардын бирин да тулпар катарында жактырбай, бир кулдун чобурун көрүп, аны тулпар деп эсептеп, акырында, тулпар кылып чыгаргандыгы жөнүндө жана ал иш үчүн хандын Толубайдын эки көзүн оюп салгандыгы тууралуу айтылат. Поэманын идеясы символикалык жылкы аркылуу бардык жакшы нерсе хандарда, байларда эмес, эмгекчи элде, элдин кеңири көпчүлүгүндө деген ойду берет. Ошондой эле, поэма аркылуу Толубай сынчыга окшогон таланттардын эски заманда бааланбагандыгы, бааланмак тургун аларды эзүүчү таптын басып келгендигин көрөбүз.

Алыкулдун, «Мырза уул» аттуу поэмасы да элдик сюжеттен алынып кайра иштелип чыгылган.

Кыргыз элинин ооз эки адабияты эмгек, турмуш, үрп-адат, салт жана башка ырларга бай. Эмгек ырлары эмгек ишинен келип чыккан. Дыйкандар, мал-чарбачылар жалпылашып эмгектенип жатканда кыймыл бирдей, ырааттуу бир-биринин кыймылына карата гармониялашып жана алар белгилүү бир режимди сактай билсе, андай эмгек иштин бүтүшүн жеңилдеткен. Эл эмгек ырларын мына ушул эмгекте чымыркануу, кайраттануу жана чакыруу процесстеринен келип чыгарган. Ошондой эле эмгек ырлары ошол эмгектин мүнөздөрүнө ылайыктуу түзүлгөн жана анда белгилүү интонация сакталган. Мисалы, «Бекбекей» айтуудагы максат, биринчиден, ууру-борүдөн малды сактоо болсо, экинчиден, узун түндө уктап калбасын үчүн айтылган. Жылкычылардын «шырылдаңы» да ушул эле максатты көздөгөн.

Алыкул ушул эмгек, каада, салт ырларына жаңы мазмун берип, пайдалана билген.

Мурда жамгыр, өткүн ыры:

Өткүн, өткүн өтүп кет,
Улуу тоого көчүн кет,
Чегирткени чертип өт,
Ташбаканы таптап өт,
Байдын үйүн талкала,
Биздин үйдү калкала —

делинип, тап карама-каршылыгын көрсөткөн мүнөздө айтылган. Азыркы жыргалдуу кыргыз эмгекчилеринин бул ырдагы тилегин Алыкул:

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Жумшарт эгин тамырын,
Кара көсөө көз ачпай,
Өлсүн каран калгырың.

Чегирткени чертип өт,
Ташбаканы таптап өт,
Ударникти мактап өт,
Жалкоолорду каптап өт,—
деп, берет.

(Алыкул, «Жамгыр ыры»).

Алыкулдун ушинтип элдик фольклорго эл талап кылган жаңы мазмунду киргизген ырларына эмгек ырларынан «Темин», «Корукчу», «Тоо алды бак», «Тарт эркечим, тарт», «Ай, балажан, балажан» деген сыяктуу ырлары кирет. Алыкул:

Ай көрдүм,
Аман көрдүм,
Айдын мунарынан,
Жердин кучагынан,
Беш жылдык план көрдүм

(«Ай көрүү»)

—деп, үрп-адат, каада-салт ырларынын ичинен биздин күнгө ылайыктууларын тандап алып, аны элдик идеяны берүүдө колдонгон. Анын ушул мүнөздөгү ырларына: «Ай көрүү», «Күн күркүрөө», «Көл ата» деген ырлары кирет. Алыкул элдин оюн—зоок ырларын да усталык менен пайдалангандыгына анын «Жоготтум» деген ыры мисал боло алат. Бул ыр эл ичиндеги табышмак түрүндө жазылган жана ага мурда жаштардын арасында ойнолуп жүргөн «Томук катуу» ойундагы ырдын ыкмалары аралашкандыктан көркөм чыгып, автор социалисттик Кыргызстандын зор курулуштарын көргөзүү максатына жетишкен. Элде «Берген март эмес, алга март» де-

тен лакап бар. Ушул лакапты Алыкул Осмонов кандайча колдонгондугун көрөлүк:

Дан беребиз, берген данды эл алат,
Алган элдин өмүрүнө саламат:
Берген белек жокко сиңип кетпестен,
Кайра айылга ырыс болуп таралат.
Бат жөнөсүн кызыл жүк,

Машинаны бери тарт!
Ашык бүтсүн пландан,
Берген март эмес,
Алган март!
Бол, туугандар, ылдамдат!

(«Кызыл жүк»).

Алыкул бир гана макалды чебердикте колдонуунун жана ага Маяковскийдин чакырык ырларынын тонун кийгизе билүүнүн натыйжасында, мамлекетке эгин төгүүнүн маанисин көркөмдөп көрсөтө билген.

Биз жогоруда кыскача болсо да, Алыкул Осмоновдун чыгармачылыгындагы ийгиликтерине токтолдук. Ошондой эле анын орус адабиятынан алган сабактарын кыргыздын оозеки чыгармасынын жакшы салттарын өздөштүрүүдөгү тажрыйбаларын эскертип кеттик.

Албетте, биз муну менен анын чыгармачылыгында эч кандай идеялык каталыктар, форма жагынан аксаган кемчиликтер болгон эмес деп айткыбыз келбейт. Анын чыгармаларында идеялык каталыктар, кемчиликтер болгон. Анткени, акындын басып өткөн жолу күрөштүн, эмгектенүүнүн жана көркөм чеберчилик ишинде талыкпай изилдөөнүн жолу болучу:

Алыкулдун поэзиялык чыгармачылык жолун, негизинен эки мезгилге бөлүүгө болот.

Биринчи мезгил 1930-унчу жылдан 1940-ынчы жылга, жана экинчи мезгил, 1940-ынчы жылдан 1950-нчү жылга чейин.

Алыкул чыгармачылыгынын биринчи мезгилинде «Таңдагы ырлар», «Чолпонстан» аттуу ырлар жыйнактарын жана Кыргызстандагы коллективизация турмушуна арналган «Ок жаңылды» аттуу көлөмдүү поэма жазган. Анын бул мезгилдеги темасы Кыргызстандагы кайра куруулар, жаңы турмуштун артыкчылыктары болгон. Алыкулдун бул мез-

гилдеги чыгармалары анын жаңы турмуштун артыкчылыктарына жете түшүнүп, акындык эригүүсүнө, лирикалык умтулуштарына карабастан, али бышып жеткен көркөм чыгарма эмес эле. Мисалы, Алыкулдун алгачкы поэзиясын кыргыздын алдыңкы акындары болгон Жоомарт Бөкөнбаевдин, Жусуп Турусбековдордун ошол жылдардагы чыгармалары менен салыштырууга болбойт.

Алыкул бул жылдарда окуяны камтуу, чындыкты көркөмдүктө берүү жагынан, жана акындык чебердиги жагынан жогорку акындардан бир кадам артта турган. Анын алгачкы мезгилиндеги чыгармаларынан окуяны улам-улам кайталай берүүлөрдү, эски шоона менен зордукталып көктөлгөн сыяктуу начар уйкалыштырды, кээде чындыкты сүрөттөөдө натурализмдин оңой жолуна түшүп айдата берген учурларды кездештиребиз.

Ошондуктан, акындын биринчи мезгилиндеги поэзиясын анын чыгармачылык мектебиндеги тажрыйбасы катарында гана баалоо керек.

А. Осмоновдун поэзиясында Улуу Ата Мекендик Согуш жана өзгөчө согуштан кийинки мезгилде орчундуу чыгармачылык бурулуш башталат. Алыкул бул мезгилде эл арасында, өзгөчө колхоздордо көп болгон. Ал колхозчу дыйкандардын эмгеги, турмушу, ички дүйнөсү менен кеңири таанышат. Алыкул бул мезгилде элдик тилдин байлыктарын өздөштүрүп, оозеки чыгармаларды кунт коюп угат. Бул иш Алыкулга жакшы чыгармачылык материал берген. Алыкул өзүнүн эң жакшы ырларын мына ушул мезгилде жазган.

Бул мезгилде ал батыш-европалык жана орус адабиятында болгон ар түрдүү адабий агымдардын өкүлдөрүнүн чыгармаларын да көп окуйт. Албетте, акындык чеберчилик ишинде Алыкул булардан көп үйрөнгөн.

Бирок, Алыкул ал акындардын айрымдарынын чыгармаларын терең талдап пайдалана билбегендигинин натыйжасында, кээде реакциялуу адабий агымдарды жактаган акындардын туткунунда калган учурлар да болгон. Мисалы, ал кээ бир ырларында орус адабиятындагы Сологубду, Сергей Есенинди сокурлук менен туураган. Алыкулдун «Дүнүйө», «Алданба», «Жок, ал маяк эмес» деген сыяктуу ырларында биздин коомдук турмуштун алыс турган жалгыздыктын, үмүтсүздүктүн, индивидуалисттиктин, мистиканын ноталары угулат. Ал айрым ырларында ырдын тышкы формасына, сулуулугуна гана берилип кетүүнүн натыйжасында, идеясыз-

дыктын артынан ээрчийт. Буга мисал катарында анын «Толкун эмес, ал аккуу» деген ырын толук көрсөтөлүк:

Күздүн күнү көк көңүлсүз, көл сулуу,
Калаа суук, бирок бул жер жып-жылуу.
Коркпо менин кайык минген жолдошум,
Тээ агарган толкун эмес, ал аккуу.
Кыштын күнү талаа көрксүз, көл сулуу,
Ток пейилдүү кыштактар бар жып-жылуу,
Жым-жырт жаткан биздин өмүр ушул көл,
Толкун эмес, толкун эмес ал аккуу.

Автордун мында эмне айтып жаткандыгын түшүнүү кыйын. Окуучулар белгилүү бир идеяга келе алышпайт. Демек, окуучуларды канааттандырбайт. Ошондуктан, Осмоновдун бул сыяктуу ырларын ушул жыйнакка киргизген жокпуз.

Кыргыз поэзиясы эпитеттерге көтөрүңкү салыштырууларга бай болуп келген. Осмоновдун поэтикасына таандык касиеттердин бири анын эски традициялык поэзиясынын штамптарына кайрылбагандыгында болуп эсептелет. Эми ушул трафереттик штамптар, жүздөгөн жылдар бою кыргыз поэзиясындагы келе жаткан канондор жана кайталоолор аркылуу социалисттик түзүлүштүн артыкчылыктарын сүрөттөгө, азыркы эмгек баатырларынын каармандык иштерин көрсөтүүгө болобу? Албетте, болбойт.

Алыкул мына ушул абалды түшүнбөгөндүктөн, өзүнүн чыгармаларын түзүүдө кыргыз поэзиясынын эскирген трафереттик сүрөттөөлөрүнөн качык болгондугун сиздер анын колунуздагы чыгармаларын окуганда байкайсыздар. Биз бул ойду айтуу менен сиздерге Алыкул кыргыз поэзиясындагы болуп келген сүрөттөөлөрдү эч пайдаланган эмес деген пикирди сунуш кыла албайбыз. Биздин жогорку оюбуз Алыкулдун поэтикасынын жалпы салыштырма салмагынын басымдуулугун белгилөөдөн келип чыгып отурат. Демек, мындан Алыкул фольклордук сүрөттөөлөрдүн ичинен биздин советтик чындыкты окуучуларга жеткирүү ишинде тагыктуу, жарамдуу болгон нерселерди гана талдап алган деген закондуу ой тууйт. Мисалы, Осмонов кийинки беш жылдын ичинде «күн» деген сөздү бир гана жолу «Сталиндин элеси» аттуу ырында улуу Сталиндин образын берүүдө колдонгон. Ошондо да күн деген эпитетке шарттуу түрдө кайрылып:

Ким теңдеш бул элеске кең ааламдан?
Бир болсо—өзү гана болор теңдеш!—деген.

Мына ушул фактынын өзүнөн эле Алыкулдун тилге канчалык жооптуулук менен карагандыгы көрүнүп турат. Ошондуктан, окуучу анын «күн» деген сөздү мурда кайталабагандыгынан ага жаңы маани берет.

Алыкулдун поэзиясына таандык дагы бир мүнөздүү нерсе—ал табыш кайталоолору, башкача айтканда, ассонанс менен аллитерацияга көп маани бергендигинде. Алыкул синтаксистик, сөз жана тыбыш кайталоолору аркылуу поэтикалык сөздү уккулуктуу кылат. Мына ошондуктан, анын ырлары музыкалуу жана таасирлүү келет. Бул жогорку эки тезиске далил катарында бир гана мисал көрсөтөлүк.

Ай айга өтүп, ай башы тоңуп,
Мырза уул иши билинбес болуп,

Күн күнгө өтүп, күн башы тоңуп,
Күлүстөн иши билинбес болуп.

Куугунчу келип, куугундап келип,
Табалбай кеткен, кур бекер желип.

Чабарман келип, чалгындап келип,
Табалбай кеткен, чапкылап желип.

Бул ырдын биринчи жана бешинчи саптарында ассонанстар («а», «у» жоон үндүүлөрү) жана ошол эле саптардагы аллитерациялар («и», «к») жана башкалар кайталангандыктан, сөз музыкалуу чыгып жатат. Бул ырда ошондой эле алдыңкы төрт саптагы «өтүп», «башы», «тоңуп», «иши», «билинбес» ж. б. сөздөр кайталанды.

Алыкул ички уйкаштарды да көп колдонгон.

Мисалы:

Алды жакта жайдак атчан жай мырза,
Арткы жакта ач айкырык кыш мырза,

(«Күз»).

Бул ырда түз уйкаштар жок болсо да, ыр ички уйкаштыктардын натыйжасында уккулуктуу чыккан.

Алыкул өзүнүн поэтикасында кыргыз поэзиясына мурда болбогон жаңылыктарды киргизди. Ал бул иште орус адабиятына таянган. Ал ошону менен бирге, кыргыз элинин улуттук жакшы салттарын уланткан. Мисалы, ал «Мырза уул» поэзиясын түштүк кыргыздардын оозеки чыгармасынын үлгүсүндө жазган. Мисалы,

Алты аркар чыгып, аңкаят асман,
Жети аркар чыгып чаңкаят асман...

Бул саптардагы аяккы сөздөр кайталанып, алардын алдындагы сөздөр айкашып жатат. Же:

Саатта саанын бүтүргөн, жеңе.
Сабага куйган сүтүңөн жеңе,
Калкыңа берген майыңан, жеңе.
Планың ашкан айыңан, жеңе...

(«Саанчы жеңе»).

Осмонов антитезаны*:

Колум ачык... бир чыны уудан бир чака бал бөлө алам
Көңүлүм жарык...музда көктөп өнө алам...
Пейлим таза...жылаан кызын колдон кармап өбө алам..
Керек болсо... дөңгөчкө жан, балыкка тил бере алам...

(«Көзүм өткүр»).

жана тыбыш, сөз, кээде сүйлөмдөрдү лирикалык менен кайталоодо кыйыр мааниде түшүнүлө турган поэтикалык сөздөрдү көп колдонгон.

Мисалы:

Берчи мага,
Берчи мага,
Жарым кашык
Жарым ууртам
Музыка!

(«Музыка»).

* Антитеза—ойду уккулуктуу берүү максатында бири-бирине жакындабаган түшүнүктөрдү карама-каршы коюу.

Албетте, биздин жогоруда айткандарыбыз анын поэтикалык ыкмаларынын жалпы мүнөзүнө гана ылайыктуу келет. Алыкулдун поэтикалык ыкмалары ар түрдүү болгондуктан, кириш сөздө ага толук талдоо берүүгө мүмкүн эмес.

Колуңуздардагы жыйнакка Алыкулдун алгачкы мезгилиндеги (1930 — 1940-ынчы жылдардагы) чыгармаларынан 7—8 ыр жана «Толубай» поэмасы гана кирди. Ошондой эле, анын котормолору да жыйнактан орун алган жок.

А. Осмонов ырларын жазганда датасын көрсөтпөгөндүгүнүн натыйжасында аны тактоо кыйын болду. Ошондуктан, жыйнакка кирген ырларынын жана поэмаларынын датасы анын мурда басылып чыккан жыйнактарынын жылына карата коюлду. Бул—«Тандалган ырлары жана поэмалары» хронологиялык жана тематикалык тартипте түзүлдү.

Алыкул Осмоновдун өмүр жолу социалисттик коомдун өнүгүшү үчүн иштеген ар бир жөнөкөй советтик адамдын өмүр жолу. Ал өзүнүн кыска өмүрүндө жогорку идеялуу жана көркөм чыгармалар берип, советтик кыргыз адабиятына жакшы салымдар киргизди.

Алыкул биздин коомчулугубузга кайрылып:

Бул ырлар менин ырым, сенин ырың,
Мөмөсү биз жашаган жакшы жылдын.

Бүгүнкү менден алган ырларыңды,

Эскиртпей, эртеңкиңе сунуш кылгын—деген.

Албетте, эл үчүн иштеген акындын эмгеги эскирбейт...

Ш. УМЕТАЛИЕВ.

Март, 1953-нчү жыл.

АЛГАЧКЫ ЫРЛАР

БИЗДИН ЖЕР

Төгүлдү, балкыды нур мемиреди,
Гүлдөрдөй, күлмүң-күлмүң берди белги.
Жыргалда да, кубаныч да жана бакыт
Каптады, карагыла, биздин жерди!

(1932-нчи жыл).

ТЕМИР ЖОЛ

Жүрсө, поезд, түтүн оргуп арылдап
Кайратынан тоо кыймылдап жаңырат.
Тиги турган Тянь-Шандын бер жагы
Келсе экен деп темир жолду сагынат.
Шашпа жерим, сом темирлер коюлуп,
Күлөт, сүйөт, байчечекей жамынат.

(1932-нчи жыл).

ТАҢДА

Тентек желдин эркине,
Буруттар көчө баштады.
Таң нуруна бүлбүлдөп
Жылдыздар өчө баштады.

Чыгышты боёп алтынга
Таң агарган кез эле.
Таң нуруна боёлуп,
Жылтылдайт биздин терезе.

Ар биринде бир кетмен,
Кээ бирөө—чеккен араба.
Колхозчу—эмгек атасы
Түбөлүк бакты—талаага.

(1932-нчи жыл).

МЕНДЕ

Бүгүн башка толкунданат
Менин эркин жүрөгүм.
Жаш көңүлүм көтөрүлүп,
Тандайт талант күүлөрүн.

Чыгыш жактан бир шоола,
Каптады жерди, тоолорду,
Кытыгылап күлдүрүп
Шаттык күн мени тороду.

(1932-нчи жыл).

ШАМАЛГА

Эртең менен, терезеден
Таза абаны желдеттим
Таза абадан таза жутуп
Көңүлүмдү дегдеттим
Ай! унуткам, мени ойготкон
Шамалы го, эмгектин!

(1933-үнчү жыл)

БЕШИК ЫРЫ

Эл уйкуда
Терезеден ай нуру..
Бетке тийип таттуу кылат уйкуну,
Небир кызык,
Түштөр... бөбөк түшүндө,
Элпек эне, тынчсызданат утуру.
Укта бөбөк, укта бөбөк уктачы,
Алдей, алдей таттуу уйкуңду бузбачы.

Жылдыздар да бөбөк кылып алсак дейт,
Коммунизм бешигине салсак дейт,
Сен эр болуп, жеңип дүйнө асманын,
Туу көтөрүп, Сталинге барсак дейт.
Укта бөбөк, укта менин жылдызым,
Укта бакты, укта шоолам, ырысым...

Эне уйкусуз, уулун алып колуна
Эл жылдызын улам кысып бооруна..
Түн оодара бөбөк жолун аңтарат,
Болочоктун санаасы көз алдында..

Бир азда эми, тамтаң-тумтаң басарсың,
Ата-эненин көңүлүн бир ачарсың.
Ошент бөбөк, ошент күлкүң чыкса экен,
Балалыгын эстеп көбү жаш алсын..
Ооба бөбөк ыйлаганды коёрсуң,
Көп-көп балдар арасында ойнорсуң.

Заман сага
Бар өнөргө берди эрк.
Буга бөбөк сен эртерээк өсүп жет.
Бир жылдарда... бир сентябр айында..
Дердеңдээрсиң мектепте окуп келдик деп...

Чоңоёрсуң тентек улан болорсуң,
Кырчын байлап, муун катып толорсуң.
Большевиктер жеңип кеткен азаптын,
Изин окуп, жаңы дүйнө согорсуң.

Укта бөбөк далай сонун күн өтөр,
Укта бөбөк Ленинизм үйрөтөр.

Өскүн бөбөк кызыл гүлдөй өсүп жет,
Жашсың бөбөк сенде бирок көп милдет.
Жер кыдырып деңиздерде түшөрсүң
Океандан океанга түшөрсүң...
Уулдарга жомок кылып айтарсың,
Бир доордо большевиктер күрөшүн.

Укта бөбөк «уктай койгун» дегеним,
Күрөш! Кармаш! Уйку издегин дебедим!

Термел бешик,
Термел бешик, тынч термел!
Коммунизм жылдызына уйку бер.
Бөбөк сага бир ырыстуу жылдызды,
Бул бешикте терметүүчү күн келер.

Укта бөбөк, сенин күнүң сонунда!
Жашоо жолу эркин тиер колуңа.

Жылдыздар да бөбөк кылып алсак дейт,
Коммунизм бешигине салсак дейт,
Сен эр болуп, жеңип дүйнө асманын,
Сталинге туу көтөрүп барсак дейт.

Укта аппагым, укта чолпон жылдызым,
Укта, бакты, укта шоолам, ырысым...

Күндөрү ойлоп тентек бала кезиңдин,
Ачып кирер коммунизм эшигин...
Укта бөбөк бардыгына жетесиң,
Ай менен Күн ортосунда бешигиң...

Укта бөбөк
Укта бөбөк
Уктай кой,
Убайымсыз

Жыргалга ашар сендеги ой.

(1939-уччу жыл).

ШУМҚАРГА

Биз Ала-Тоо шумкары,
Учалы, курбум, учалы!..
Талаалар келет, көл келет,
Жол алыс, талбай сызалы...

(1940-ынчы жыл).

* * *

Сезчи сулуу, чын сүйгөндүн сулуусу,
Сезчи курбу, таалайлуунун курбусу.
Жаштык бизде: сезчи тууган жериңди,
Сонун күндөр, бизге келген мына ушу...

ЖЕР ЖҮЗҮНҮН КАРТАСЫ

Жер жүзү кандай кенен, канча мекен,
Картага батырылган өнөр менен,
Биринен бирин айрып тааныш үчүн,
Боёлгон ар түрлүүчө боёк көрөм.

Антпестен бир гана түс болсун үчүн,
Барлыгын кызыл менен боёр элем.
Бетине сулуу оюлган тамганы уруп—
Окуса үч С жана бир Р делген.

(1940-ыңчы жылы).

САНААМ

Келатса, чала тааныш бир топ адам,
Алды арты кырктаң сексен жашка барган.
Таякчан, көпчүлүгү көз айнекчен,
Кашка баш чекелери бир карыштан.
Бир сөздү ортосунан талаш кылып,
Кылдаттап бирди миңге майдалаган...
Аңгыча жанымдагы жолдошумдан,
«Буларың ким болот?» деп сурап калсам,
—«Четкиси профессор Керимбаев,
Беркиси академик Аккабаков,
Ортоңку доктор Аалы Касымбеков,
Кадимки биздин кыргыз балдарынан...»
Деп гана жооп берип тааныштырса,
Көңүлүмдө калбас эле эч бир арман!

(1940-ынчы жыл).

МЕКЕН ЖӨНҮНДӨ БЫРЛАР

СТАЛИНДИН ЭЛЕСИ

Көрбөдүм Сталинди, сөзүн уктум,
Шаңы бар сөздөрүндө кыраан куштун.
Жарчысы бул кылымдын радио:
Жалпыга чачып турду кызыл учкун.

Мен көрдүм портретин, өзүн эмес,
Сүрөттөн көзгө түштү сонун элес.
Ким теңдеш бул элеске кең ааламдан?
Бир болсо, өзү гана болор теңдеш.

...Маскөөнүн кыргыздардан мен коногу,
Май келип улуу жеңиш тою болду.
Мен да өттүм Сталиндин алдынан түз,
Шар менен ээрчип алып жолдошторду.

Сталин бизге карай кол булгады,
Ар адам бул алкоону өзүнө алды.
Шондогу беш минуттук бакыт даамы,
Каныма беш жүз жылга сиңип калды.

Сталин бизге карай кол булгады,
Мен көрдүм тийген күндү, аткан таңды.
Кыргызды төрт миң чакырым алыстыктан,
Өзүнө тартып турган акылманды.

Тоо көрдүм, деңиз көрдүм терең, ыраак,
Шаң көрдүм, бүркүт көрдүм темир кубат.
Элеси бардыгынын унут калып,
Элеси Сталиндин эсте турат.

(1946-чы жыл).

РОССИЯ

Эй Россия, Россия бир боор энем!
Мен өңдүү тоо кушуна койнуң кенен,
Чын сөздү туура айтуудан таймана албайм,
Биз элбиз, биз кишибиз—сени менен.

ОРУС ҚАЛҚЫМ ТУУГАНЫМ

Орус калкым, тууганым,
Кыялыңды жактырам.
Қара нөшөр түндө да,
Жарык күнсүң ачылган.

Мээ кайнаган ысыкта,
Пейлиң жайлоо салкындуу.
Жүрөк тоңгон суукта
Жылуу жазсың жаркындуу.

Боорукерсиң атамдай,
Марттыгың май майрамдай
Каадаңда такыр кайгы жок,
Мичуриндин бағындай.

Эпкиндеп баскан кадамың
Камбаржандын күүндөй.
Өмүрүң куунак ар убак,
Жаңы жылдын түнүндөй.

МОСКВА

Үйлөрү окшош биздин бийик аскага,
Жолдору түз биздикинен башкача.
Суулары да, тереңирээк, кеңирээк,
Элдери окшош, өз энеме, атама.
Жаштары бар күлкү менен чоңойгон,
Жаштарындай жүрөгү жаш Москва.

Бүркүт окшош куштары бар асманда,
Чамасы бар, айдан ары ашканга.
Түздүгүндө: адилдиктин бакчасы,
Гүлдөрү көп: жай, күздөн да, жаздан да.
Бул ааламда, барлык бүткөн шаардын
Эң сулуусу, эң сүрдүүсү Москва.

Ырлары бар, ырдап ырлар жазганга,
Күлкүсү бар күлүп көңүл ачканга,
Уйкусу бар эң бир таттуу, эң ширин,
Өмүрү бар, кызыктыгы башкача.
Сөздөрүнө баарыбызды сүйүнткөн,
Сталиндин сүйгөн шаары Москва.

МЕН МАСКӨӨНҮ КӨРГӨНДӨ.

Мындан он беш жыл мурун,
Биринчи көргөм Маскөөнү,
Эсимде калды Укемдеп
Мени сүйүп өпкөнү.

Он беш жыл өтүп арадан
Кайра көрдүм Маскөөнү.
Баштагыдан тазарган,
Башкача экен көркөмү.

Амансыңбы балам деп,
Мени Маскөө карады,
Шекер салган чай берип,
Маңдайымдан сылады.

Сынап турсам Маскөөнү,
Көрк жасанып алыптыр
Өмүр алга өтсө да,
Көп жашарып калыптыр.

Тандап сүйгөн сулуудай,
Улам сулуу көрүнөт.
Тандап тапкан баатырдай
Улам баатыр көрүнөт.

(1947-нчи жыл).

ЗАМАНДЫН ЖОЛУ УЛУК ЖОЛ

Замандын жолу улук жол,
Улук жолун сыйлап өт.
Замандын жолу кутман жол,
Касиетин сыйлап өт.

Кабак чытпай күлүп өт,
Өмүрүң ачык, жаркырак.
Замандын бир жак канатын
Көтөрүп учкун, аркырап,

АТА ЖУРТУМ

Ата журтум, тууган элим, Мекеним,
Жан кубатым, сүйгөн жерим секетим.
Тоо-ташыңдын, турпагыңдын сууңдун
Мен көрбөдүм пайдасы жок бекерин.

Тууган жерим ата журтум—бир боорум,
Мен өзүңдүн гүл багыңда төрөлдүм.
Заманыңдын мен ырыстуу акыны,
Дарбыз, коон, жүзүмү бар короңдун.

Сүйөм сени, сүйгөндүгүм сүтгөн ак,
Сени сүйгөн тагдырыма рахмат.
Өлгөндө да сенин таттуу жытыңды,
Жаткым келет көкүрөккө кучактап.

КЫРГЫЗСТАН

Кыргызстан—жашыл жери, жашыл бакча жергеси,
Жайыт төрү, дан талаасы, сан байлыктын энеси.
Кен казасы, көл сулуусу, тунук суунун атасы,
Ак пейилдин, мартчылыктын, ырыскынын кемеси.

Кыргызстан соолук айлы, таланттардын эшиги,
Тунук акыл, чебер колдун түгөнбөгөн кесиби...
Заманына, өз калкына ой-пикири санаалаш,
Кыргызстан ыр калаасы, ыракаттын бешиги.

КОМУЗ

Үч буроо, жалгыз тээк, үч кыл комуз,
Чертилбейт, күүгө келбейт, чебер колсуз.
Оп-оңой, көргөн көзгө жөп-жөнөкөй,
Бирок да өнөрү бар айтып болгус.

Кылымдан кылым санап көксөй-көксөй,
Жыргалдуу биздин ушул күндү көздөй,
Бул комуз, көп сууларды кечип келген,
Эли да комузундай жөп-жөнөкөй.

ШААРЫМ—АСЫЛ ФРУНЗЕМ

Эрте туруп тереземен карасам,
Сүтгөн бүткөн таза калаа көрүнөт.
Жарыша аккан жаштык менен сулуулук,
Ушул жерден эки айрыкка бөлүнөт.
Кубанычтуу тунук үндүү үн каккан:
Шаарым, шаарым,
Асыл шаарым—Фрунзем.

Кең ачылган каалгамдан карасам,
Канттан бүткөн таттуу калаа көрүнөт.
Эң бир кымбат достук менен ынтымак,
Ушул жерден бир дайрага чөмүлөт.
Жүзү жарык
Мобул өтүп бараткан!
Шаарым, шаарым,
Асыл шаарым Фрунзем.

АТБАШЫ

Акак тай ак, Атбашынын дайрасы,
Дайрасындай көңүлү тунук Атбашы,
Адам кенчи, малдын жери бул өзөн,
Көзгө жылуу ой-талаасы тоо башы.

Түзүн бастым, өрдөшүндө өрдөдүм,
Ууз кымыз көлдөрүнө көлдөдүм,
Бирок, курбум кайсы айылга консом да,
Көлөкөлүү бактуу кыштак көрбөдүм.

Болсо болор жакын жерде бир экөө,
Аздык кылар ырга салып сүрөттөө...
Жаш муунга, өспүрүмгө атайлап
Барлык жерге бак тиккиле көйкөлтө.

Эрээн кылба, бак тиккиле дегенди,
Баркын байкап, бак кадырын билели.
Кыргыз жери ырдын гана жери эмес,
Эгин, малдын, кендин, бактын жерлери.

ТОО ИЧИНДЕ МЕКТЕП БАР

Автобуз менен аркырап,
Алайга кетип баратсаң,
Адам жеткис жерлерде
Ак мектеп турат заңкайган.

Легковой минип заркырап,
Нарынга кетип баратсаң,
Ат жеткис аска алдында
Ак мектеп турат заңкайган.

Самолёт минип зыпылдап,
Атбашыга баратсаң,
Кечеги жапан тоолордо,
Он жылдык турат заңкайган.

Баарында биздин уландар,
Күздөн жазга окуган.
Замандын жөлөк, тиреги,
Жаралган жаштык отунан.

БАЛЫКЧЫДАН ФРУНЗЕ

(КЕЛИНДИН СӨЗҮ)

Желип кетсе жейренден тез буттары,
Ай чиркин ай, укмуштуу экен учканы,
Ысык-Көлгө келип калды ээ ушинтип,
Жарыктык ай Сталиндин тулпары.

Жүр Канымкүл чыпта¹ сатып алалы,
Фрунзеге ылдам кирип баралы.
Бал кошкон май, курут менен эт берип,
Кубанталы окуудагы баланы.

Жүр Шайыркүл шашпай түшүп алалы,
Шаарыбызга шаңдуу кирип баралы.
Сүзмө ичирип, сүрсүгөн жал жедирип,
Сүйүнтөлү сүттү уйкулуу баланы.

Жүр Жыпаркүл Фрунзеге баралы,
Аралайлы, атыр жыттуу калааны,
Эл көрбөсө, алаканды шак коюп,
Жаңы үйлөргө, бир таңыркап алалы.

Көчөсүндө колтукташып жүрөлү,
Жакшы көрүп нечен укмуш түрлөрдү,
Эл жок жерде оозду ачып делдейип,
Өзүбүзчө түрткүлөшүп күлөлү.

¹ Билет

ЫСЫК-КӨЛ

Жаш белем....

Тентек белем... Ысык-Көлүм,
Ойноккон толкунуна каз, өрдөгүн,
Жаз күнү, күн батарда карап турсаң,
Уялчак кызды өпкөндөй сергийт көңлүң.

Шок белем,

Ойнок белем Ысык-Көлүм,
Кубанган, кубалатып өзүнө өзүн...
Кечинде жалгыз келип карап турсаң,
Жуткандай жайлоо желин, сергийт көңлүң.

Жараган

Күлүккө окшоп көп жол басып,
Бүркүттөй, нечен бийик зоолор ашып,
Кымыздай чөйчөгүнөн сапырылып,
Жаштыктай күр-шар этет көбүк чачып,

Ак шуру

Күмүш алкак тоо кызындай
Шарақтайт, жорго минип мени карай.
Шарп өтүп, чала-була, тийип кетип,
Тартылат кайра артына, уялгандай...

Көл тынчыйт...

Толкундары тарап-тарап...
Бизге окшоп, согушу жок күндү самап,
Эртеңки ыракаттуу келечекке,
Турмуштун дал өзүндөй тунук карап.

Ар кандай

Күн батарда көл укмуштуу,
Кандайдыр жана салкын мындагы уу-чуу...-
Кечеги өтүп кеткен балалыктай,
Аралдын ар жагына сүзгөн аккуу.

Жараган

Күлүккө окшоп көп жол басып,
Бүркүттөй, нечен бийик зоолор ашып,
Кымыздай чөйчөгүнөн сапырылып,
Жаштыктай күр-шар этет көбүк чачып.

НАРЫН ДАИРА

Салтанат салтын чачып сайдан сайга,
Кабландай катуу тийип капчыгайга.—
Күрпүлдөп күчү кайнап күжүктөнүп,
Буурадай буркулдаган Нарын дайра.

Жаңылбай жарык нуру кыштан жайга,
Куш учпас, буудан баспас капчыгайга.
Түрлөнтүп жаңы өндүрүш үйүн тигип
Ильичтин шамын жаккан Нарын дайра.

КЫРГЫЗ ТООЛОРУ

Тоого тоолор курамалап, курашып,
Узун тартып, уламалап, улашып,
Алда кайдан кебез тартып келаткан,
Кербенчинин төөлөрүндөй чубашып.

Кара зоолор ар кай жерде каркайып,
Катмарлашып, калың тартып заңкайып.
Алмаз сындуу көккө тийген миздери,
Арстандын азуусундай арсайып.

Мөңгү кетпей чокулары жалтырап,
Тоңгон муздар шөкүлөдөй жаркырап.
Ар жагынан бер жагына куш эмес.
Араң гана бороон өтөт калтырап.

Жаз келерде эң биринчи жаз конуп,
Кыш болордо эң биринчи кыш тоңуп.
Ай ааламга ай тие элек кезинде
Эң биринчи ай жамынып ак болуп.

Түн болордо эң кийинки түндү алат,
Түз жерлерден кийин кетип мунарык
Дүйнө жүзү көзүн ача электе
Эң биринчи күндү тосуп кызарат.

БААТЫР ЭНЕ

Күн болбосо Жер да болбос, Ай болбос,
Ай болбосо турмуш көркү шай болбос.
Июль түнү бешик жасап өрүктөн,
Баатыр эне жылдыз тууган айга окшоп.

Көл болбосо, жел да болбос, жер оңбос
Жер болбосо жемиш болбос, эл болбос,
Күз болгондо: арча бешик жасатып,
Баатыр эне өмүр берген жерге окшоп.

Биздин заман — баатырлардын заманы,
Баатыр эмет эне берген маманы,
Оңой эмес ойдогудай өстүрмөк,
Он бир бала — он бир баатыр кабланды.

Чакыр эне, балдарыңды көрөйүн,
Мен да балаң, мен эмесмин өгөйүң.
Чын энелик эрдигиңе багынып
Келчи энеке маңдайыңан өбөйүн.

ЖОГОТТУМ

Кең Фрунзе шаарынан
Бальжчыга келатсам,
Он беш тоонун орду жок.

Кең Фрунзе шаарынан
Тянь-Шанга баратсам,
Отуз тоонун орду жок.

Айткылачы жолдоштор,
Ачык айткан сөз калпы?
Тоо жоготтум ким тапты?

Түшүрбөдүм колумдан,
Алдырбадым жолумдан,
Уурдатпадым жанымдан,
Жулдурбадым жонумдан.

Ошол тоонун ордунда,
Орто токой көлү бар,
Кардуу Боом ичинен,
Жол жыргалын көрүп ал.

МЕН ШААРЫМА БАРАРМЫН

Мен барармын, кыш сонунда барармын,
Кыш бүткөнчө, ушул жерде калармын.
Келген-кеткен конуп түнөп өтсүн деп,
Төрт бөлмөлүү ырдан бир там салармын.

Мен барармын, жаз алдында барармын,
Жаз келгенче ушул жерде калармын.
Кайда жүрсөм сагынычтуу бир канча,
Фрунзе өңдүү ырдан бүткөн шаарым.

ЖАЛГЫЗ ӨРҮК

Параход жай кыдырып Ысык-Көлдү,
Таң сүрө, жол жармынан араң өттү.
Түн бою көз ирмебей из караган,
Алыста маекчинин чырагы өчтү.

Күнгөй жак, «жалгыз өрүк» барар жерим,
Болжолдуу өз саатында келип жеттим.
Бул айыл, туулуп-өскөн айлым эмес,
Антсе да, өз боорумдай жакын элим.

Не көрөм? Баары жаңы көп үй көрөм,
Май айы. Бак-дарактар тең гүлдөгөн.
Жүзү ачык жаңыча өскөн жаш уландар
Шат күлөт, өз доруна сүйүнгөндөн.

Ак, кызыл, алма, өрүктүн жыттуу гүлү.
Жемиш бак, короо сайын түрлүү, түрлүү.
Баткан күн, аткан таңдын черин жазып
Сайраган сүйүү көркү, булбул үнү.

Ах, заман, сенин аккан агымың шар...
Тең келбес, учкул канат, арышың бар.
Алыста аз жыл жүрүп кайтып келсең,
Боз кыштак, кең көчөлүү жаңы шаар.

Бул жерден, бир убактарда кеткем өтүп,
Ал кездер негизинен кайра өзгөрүп,
Мөмөлөп нечен миң түп өрүк болгон,
Мен көргөн мүрзө үстүндө жалгыз өрүк.

КЫРГЫЗ КӨЛҮ

Ысык-Көл — кыргыз көлү кылкылдаган,
Кыз-келин кылаасында шыңкылдаган;
Кылымдар колдон түшкөн маржан болуп,
Көрүнбөй тереңинде жылтылдаган.

Ысык-Көл күрдөлдүү көл күрпүлдөгөн,
Көркүнө көктөн башка сүртүнбөгөн;
Көк түсү таалай көркү, ырыс көркү,
Токуса толкундары түркүмдөгөн.

Көзү курч, көкүрөгү бек уландары,
Пейли кең, берешен кол адамдары
Ысык-Көл, касиетиңен айланайын,
Сыйла, сүй бакыт берген замананы

ФРУНЗЕ

Фрунзе, учкан уям, сүйгөн калаам.
Көп жүрдүк, ойноп, күлүп эсен-аман,
Эч качан жакшы элесиң эстен кетпейт,
Кашка суу, жашыл бакчаң, салкын абаң.

Фрунзе, сүйгөн шаарым, сүйгөн калаам,
Жаш күнүм, балалыгым сенде калган.
Турмуштун эң ысыгын сага берип,
Бөлүнүп бир өзүңдөн кайда барам!

Жок барбайм, андай сөзгө көңүл салбайм,
Күн бүтүп, картайганча сени жандайм,
Айрылсам курдашымдан айрылармын,
Бирок да бир өзүңдөн айрыла албайм.

Боз түшкөн ысыгың бар, суугуң бар,
Жаанчыл, салкының бар, жылууң бар.
Бирок да ысыгыңа таарынтпачуу
Бах чиркин, жаз, күз деген сулууң бар.

Эсимде: биз жаш кезде чаңдак элең,
Түнт элең, уйкучу элең, укпас керең.
Мен калдым, жаш улгайды, сен жашардың,
Карайсың мени уялтып көркүң менен.

Тар элең, таштак элең такыр элең,
Киргил суу шылдырлаган арык менен.
Мен өстүм, жаш көбөйдү, сен көгөрдүң,
Жашымды, көгөртсүн деп сага бергем.

Эскирттим, далай, далай көйнөк жырттым,
Жаңырды, улам кайра сенин сыртың.
Жаракөр Москванын кыздарындай,
Порумуң, сырткы көркүң, коюн жытың.

Көчөңдү мелтиреген асфальт басты,
Айдан ак «Аламүдүн» жарык чачты.
Заңгырап бийик, бийик катар үйлөр,
Келгин деп жаш муунга эшик ачты.

Түшкө окшоп Фрунзенин эски доору,
Уландар кыт-кыт күлгөн жомок болду,
Кыргыздын Фрунзе аттуу сонун шаарын,
Көтөргөн эң биринчи орус колу.

О кайда, кайда калды эски доору
Биз эми жаңы өмүрдүн коноктору.
Бактагы коңур ырды, сулуу бийди,
Ойноккон эң биринчи орус колу.

Курдаштар, унутпайлы биз ошону,
Сыйлайлы бир замандаш жолдошторду,
Жазгын деп, мага минтип ыр жаздырган,
Чынында эң биринчи орус колу.

Эң сонун биздин күндүн дагы ар жагы,
Биз эски, балдар жаңы шаар жаңы.
Жашарткан жакшылыктын суусун куюп,
Фрунзе Сталиндин бала шаары.

Фрунзе өскөн шаарым, сүйгөн калаам,
Сагынсам атыңды атап канааттанам.
Күрдөлдүү беш жылдыктын сапарына.
Сен менен кол кармашып бирге барам.

Фрунзе, учкан уям, сүйгөн калаам,
Көп жүрдүк, ойноп күлүп эсен-аман.
Эч качан жакшы элесиң эстен кетпейт:
Кашка суу, жашыл бакчаң, салкын абаң.

ӨЗҮМДҮН ӨСКӨН ЖЕРИМДЕН

Өз туулган жеримден
Жаңы журт, жаңы эл көрдүм.
Агыны катуу, шары күч
Ак көбүк чачкан сел көрдүм.

Өзүмдүн өскөн жеримден
Азамат көрдүм алп көрдүм.
Баарынын жарык кабагы
Ордендүү калың калк көрдүм.

Чын эле элим ордендүү,
Карасаң, курбум, карасаң!
Ордендүү атам Сталин,
Ордендүү менин заманам.

ЫСЫҚ-КӨЛДӨ ТӨРТ МЕЗГИЛ

Жазын көрдүм, Ысык-Көлдө жаз жыргал,
Тируүүлүктө көлдүн жазын көрүп кал.
Куулар кетип, жаңы кетип аңырлар,
Бүрүн жарып, гүлдөр кезде кайың тал.

Катар, катар сабын түзүп турна өтөт,
Карлар эрип, кырлар жашыл талаа көк.
Кара торгой таңдайынан үн безеп,
Үпүп учуп көңүлүңдү көтөрөт.

Таңды кечке тракторлор татырлап,
Кошко кирип, соко жиреп семиз ат.
Колхозчулар жаз келди деп кубанып,
Колго тиет сагынычтуу көп кызмат.

Жайын көрдүм, күңгөй, тескей жайкалып,
Мал тоюнган жайлоо кезин айталык.
Сугат, отоо, апийимди суюлтуу,
Кандай сонун, кандай кызык чөп чабык.

Түш мезгилде кымыз келет тоо жактан,
Бир кишиге бир бир керме аяктан.
Күлкү... шылдың... тамашалоо өз ара,
Кандай жумуш, кантип түтөт каяктан!

Күзүн көрдүм,—көл элинде береке,
Капа болот, барбай кетсең жеңеке.
Ар бир адам кумар болот өзүнчө,
Мейман тосуп аш тамагын бермекке.

План толуп, эмгек тийип жүз пуддан,
Дагы тиет кошумча эмгек кырк пуддан.
«Көмөч болбойт, күйүп кетет экен» деп,
Кызыл кыздар нан бышырып дандырдан.

Кыш өкүмү баскан менен кырларды,
Колхозчуда токчулуктун жыргалы.
Түн мезгилде көлдүн аркы четинен,
Көп угулат кыз жигиттин ырлары.

Мына ушундай Ысык-Көлдө төрт мезгил,
Кайгы, капа, жаманчылык жок эч бир.
Көлдүн көркүн, чабал акын...
Ойдогудай жаза албаптыр ээ... деп бил.

АТА МЕКЕНДИК УЛУУ СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕГИ ЫРЛАР

УЗАТУУ

Кош, Жеңиштай, аман барып, аман кел,
Тааныш болсун талабыңа далай жер.
Сен бактылуу, тынчтык күндүн жигити,
Токой желсиз, толкуну жок деңиздер.

Ырас, ырас, учкан мезгил урматтуу,
Бирок тынбас туш тараптан түрлүү чуу.
Асман бети канча тунук болсо да,
Аска үстүндө шаңшыган үн кубаттуу.

Кош, Жеңиштай кол кармашып калалы,
Колуңдагы тынч өмүрдүн жарагы!
Шоокум салбай тынч уктасын, айтып кой,
Океандын... океандын ар жагы.

ЖАШАСЫН ЖҮРӨК, ЖАШАСЫН АҚЫЛ

Душман жакын
Душман өжөр—
Амалдуу!
Көп самолёт,
Көп танкалуу
Бомбалуу...
Ошондуктан—
Арам колго
Кыйбас шаар:

Киев,
Харьков
Одессалар
Ызалуу!
Эл ызалуу,
Капалуу эмес—
Ачуулу!
Эми каптар
Сел сыяктуу
Кайраттуу
Өз энчисин,
Кайра тартып алууга,
Сталиндей—
Сабыр кандуу,
Чыдамдуу.

* * *

Душман жакын
Ленинград жанында.
Кармашуулар
Ок жамгыры алдында!

Ушул жерге
Катуу урунуп
Кыйроодо:
Чабуул салган
Коржунчтуу
Техника!
Бербес үчүн
Ленин ата намысын,
Чеп болууда—
Биздин улуу армия:
Ошентсе да:
Жармашкан жоо
Арылбай,
Жанталашып
Ок атууда,
Атууда!

* * *

Душман жакын
Күчөп соккон бороондой,
Москва жүрөк
Буда
Шашып соккондой:
Өз алдында
Кандуу майдан,
Кагылыш,
Тагдыр талаш—
Же бар болмой,
Жок болмой!
Бул намыска,
Чыдай албай
Арданып,—
(Өлүм дагы
ага каршы болбостой)
Пушкин,
Горький,
Улуу Ильич ойгонуң,
Армиянын
Командири
Болгондой!

Душман жакын,
 Биздин өмүр
 Чегине!
 Күз түшүрмөк,
 Жаштык кызыл
 Гүлүнө:
 Тун бастырмак
 Жанбас кылып
 Экинчи—
 Көп бөлмөлүү
 Биздин
 Жарык үйлөргө!
 Таш каптырып
 Даамдуу тамак
 Ордуна,
 Уу куймакчы
 Идиштердин
 Түбүнө
 Адил жүрөк,
 Чындыкка көрк
 Көкүрөктү,
 Чиритмекчи:
 Ыза кордук,
 Күнөөгө!

* *

Жок,
 Бул
 Болбойт!
 Душман
 Жакын
 Болсо да!
 Миң алаамат
 Амал, айла
 Кылса да!
 Жексен
 Болмок,
 Не кыла алмак
 Борошоң?
 Эгер

Аалам—
Океаны каптаса!
Эмесе
Биз,
Океанбыз
Каптоочу
Кана
Калкым,
Эң чечкиндүү
Катарга!
Бул катарга
Кайрат берчүү,
Жаша жүрөк,
Жаша акыл,
Эрк
Жаша!

(1941-инчи жыл).

БҮКӨН

Бүкөнтай, бучук мурун үч жашар кыз,
Бир күндө жүз жыгылып, жүз басар кыз.

Аз ыйлайт, борс-борс күлөт, көп да күлбөйт,
Кемпирден токсондогу таза сүйлөйт.

Кыргызда... ачырканбай кымыз ичет,
Кучактап,—уктап калат,—бир жилик эт:

Ар убак абалары «ырдап кой» дейт,
Бүкөнтай көздү жумуп ырдап кирет:

«Сагындым, атакемай келсе экен—дейт,
Ал жеңип, тилегимди берсе экен»—дейт.

Карылар муну укканда жым болушат,
Көзүнөн жаш чуурутушуп бурчак-бурчак.

Анткени—үч жыл болду кабар келген,
«Палан күн... палан жерде өлдү»... деген

Эл үчүн каза таап жоо огунан,
Бүкөндүн атакеси кайтпай калган.

Бирок да бардык айыл жакшы көрөт,
Бүкөндүн—эркелетчү атасы көп.

ПОКРЫШҚИНГЕ

Биз кимбиз? Сен мага ага, мен сага—ини,
Баарыбыз, доорубуздун жаш жигити;
Андыктан: орус уулу болуу менен—
Жанада кыргыздын да Покрышкини!

Эл көрдү, өрт үстүндө канат кактың,
Лаачындай, кайкып учуп өтүп жаттың,
Фашисттин жылдыздарын түшүрө тээп,
Гүлдөтүп, көктө эркиндик салтанатын!

Сүтгөн нак, ажалдан курч, сенин эркиң,
Үч эмес жүз мертебе баатыр дешсин!
Бир гана, биздин гана өлкөдө эмес!
Баатыры биздин жалпы планеттин.!

Адамсың көп кары эмес, өмүр — жашың,
Бирок да, сен биздерден башкачасың,
Анткени—уйжуң жерде болгон менен,
Асманда сенин ичер, тамак-ашың.

Бул дагы аз, жерден, көктөн жоону жеңмек,
Адамды акылдан да бийлөө керек!
Андыктан: Гете, Гейне, Шиллер менен
Сага окшоп, бетме-бетке чыккым келет!

Сүтгөн нак, ажалдан курч, сенин эркиң,
Үч эмес, жүз мертебе баатыр дешсин!
Бир гана, биздин гана, өлкөдө эмес,
Баатыры—биздин жалпы планеттин!

ЭНЕНИН КҮЧҮ

Эне сүйлөйт: «Төрт жыл дайны чыкпаган,
Төрт жыл бою каттан кабар укпагам,
Үмүт үзүп, кулунуман айрылып,
Жайдын күнү курут жайып олтургам...
Бир мезгилде жер титиреп солкулдап,
Жарылгансып бараткансыйт айланам.
Бул күч эмне? Кандай кабар бул кабар?!—
Деп байкасам келатыптыр жан балам.
Жер майышкан бала күчү турбайбы...
Баламды өөп, кубанычтан ыйлагам...»
Жок энеке, сенин күчүң, ошол күч,
Жер солкулдап, душман туусу кыйраган.

УЯҢ КЕЛИН

Кой, кара көз уялба,
Той күтүнгөн үйгө кир.
Оң бутунан аксаган,
Тигил сенин эриндир.

Кой, Барчагүл уялба,
Жөн киши эмес сүйгөнүң.
Сынык канат барчыны
Тынчтыж баскан дүйнөнүн.

Эр билеги эшилет.
Тулпар ташка сүрдүгөт,
Кармаштан кайткан азамат
Бизден канча сүрдүүрөөк.

ЖЕҢИШ ЫРЫ

Башка күндөн майрамы көп ушул ай,
Баарыбызга бакыт ачкан сулуу май.

Тоодой токсон

Тогузунчу май күнү—

Жүрөгүмдөн жаратылган уулумдай.

Жеңиш күнгө салтанат!

Жеңгендерге салтанат!

Жеңгендердин атасы—

Сталинге салтанат!

Башка күндөн күлкүсү көп ушул май,

Баарыбызга өмүр берген улуу ай,

Йердей жети,

Тогузунчу май күнү—

Мага кымбат аба менен суумдай.

Жеңиш күнгө салтанат!

Жеңгендерге салтанат!

Жеңгендердин атасы

Сталинге салтанат!

Башка күндөн гүлдөрү көп ушул май,

Баарыбызга жыргал берген улуу ай.

Күндөй сексен

Тогузунчу май күнү—

Мага кымбат, мүлдө ааламдын күнүндөй.

Жеңиш күнгө салтанат!

Жеңгендерге салтанат!

Жеңгендердин атасы

Сталинге салтанат!

УЧКУЧТАРДЫН БЫРЫ

Мейли болсун, капкараңгы түн айсыз,
Мейли болсун, бороону күч ызгар кыш.
Жерде турмуш күлкү менен өткөндөй,
Асманда да күлүп гана жашайбыз.

Күмүш канат,
Биздин кубат,
Оюн салсын жаркылдап,
Ай асманга,
Ак булутка,
Көтөрүлгүн азамат.

Күр... күр... эткен биздин куштун дабышы,
Күндүн, Жердин бир карыштай алысы,
Ар бир мотор буроосунун ичинде,
Жандай кымбат ата журттун намысы.

Күмүш канат,
Биздин кубат
Оюн салсын жаркылдап
Ай асманга
Ак булутка
Көтөрүлгүн азамат.

Кирдебесин самолёттун канаты,
Өлбөс кылып сени Сталин жаратты.
Ошондуктан сени менен жүрөктөш,
Тынчтык күндүн ар бир минут сагаты.

Күмүш канат,
Биздин кубат,
Оюн салсын жаркылдап,
Ай асманга,
Ак булутка.
Көтөрүлгөн азамат.

«ФИЗКУЛЬТУРНИКТЕРДИН МАРШЫ

Ачык көңүл,
Таза дене,
Жакын жолдош
Биздерге
Колхоздордо,
Заводдордо —
Түк талыкпай
Иштерге.

Шилте бутту,
Көкүрөктү кер
Аван салалы,
Куландай соо,
Куштай ыкчам,
Сталиндин—
Болот балдары.

Зергек көңүл
Чымыр дене,
Жакын жолдош биздерге
Биздерге.
Курулушта,
Фабриктерде
Чарчоо билбей
Иштерге.

Шилте бутту,
Көкүрөктү кер
Аван салалы
Куландай соо,
Куштай ыкчам,
Сталиндин
Болот балдары.

Таза жүрөк,
Сулуу мүчө.
Айныбас дос
Биздерге.
Каналдарда,
Түрлүү кенде,
Түк талыкпай
Иштерге

Шилте бутту
Көкүрөктү кер,
Аван салалы,
Куландай соо.
Куштай ыкчам,
Сталиндин
Болот балдары.

Артиллеристтердин маршы

Күрсө-күрсө күңгүрөгөн үнү бар,
Күркүрөгөн күзгү түндөй сүрү бар.
Күчкө келсе күжүм кылып тоолорду,
Кара жерди топтой ойнор түрү бар.

Артиллерия,
Артиллерия—
Согуш кудайы.
Согуш кудайын
Жакшы сыйлайлы.
Сырын жат билип,
Анан ырдайлы.

Эсте, курдаш, бекем туткун эсине,
Кэчээ душман эсиркеген кезинде,
Берлин менен Токиодон келген ажалдын
Башын жулкуп, канын бүрккөн ким эле?

Артиллерия,
Артиллерия—
Согуш кудайы!
Согуш кудайын
Жакшы сыйлайлы.
Күчүн үйрөнүп
Анан ырдайлы.

Согуш бүттү азыр бизде тынчтык күн,
Беш жылдыктын көркүн ачкан кызык күн.
Эми биздин тынчтык сүйгөн бул курал
Тынчтыгына таң калтырсын жер жүзүн.

Артиллерия,
Артиллерия—
Тынчтык кудайы!
Тынчтык кудайын
Жакшы сыйлайлы,
Сырын жат билип
Анан ырдайлы.

СОЦИАЛИСТТИК ЭМГЕК

КЫЗЫЛЧА КАЗГАН КЕЛИНЧЕК

— Кызылча казган келинчек,
Кай жигиттин жарысың,
— Касымжудун жарымын.

— Жары болсоң жакшы экен,
Канча болду түшүмүң,
— Айтайын аттан түшкүнүң.

— Аттан түшсө мынакей
Сылык экен сөзүңүз.
— Эң төмөнү сегиз жүз.

— Сегиз жүз болсо сөз экен,
Жаңырган экен кайран жер.
— Меники болду миң центнер.

— Бир гектардан миң центнер,
Мыкты экен, кана көрөйүн,
Колуңуздан өбөйүн.

— Колумдун несин өбөсүң,
Туурук-туурук, капкара,
Көңүлү айныр жаш бала.

— Сулуулук сыпат кимде жок,
Бакыттын өңү өзүңдөй
Бакыт сенин колуңда.

КОЙ ТӨЛДӨТҮҮ

Төлдүн башы сур эчки,
Төрт улактуу улуу эчки.
Ырысыма келгендей,
Жолу жакшы бул эчки.

Төлдүн соңу куба кой,
Жаныбарым тура кой,
Эгиз кара козулуу
Бул да ушундай ак жолтой.

Мага келген күнүңдөн,
Макмалдай сулуу жүнүңдөн,
Мойтоң, мойтоң секирип,
Маарап койгон үнүңдөн.

Кенен болуп төрүбүз,
Тегиз болсо төлүбүз,
Абийирибиз жабылып,
Кызым болор өңүбүз.

Оолак болсун оорудан,
Кетсин кырсык тооруган,
Төл тилеги туш келсин
Жакшылыкка жоруган.

ЖҮЗҮМ АЛУУ

Кыз баладай буралган,
Тараткандай кумардан,
Өзөн суудан суу алып,
Булбул келип сугарган.
Саамай жүзүм,
Салаа жүзүм,
Шербет жүзүм
Ак жүзүм.

Жаш сулуудай буралган,
Жандыргандай кумардан,
Көк дайрадан суу алып,
Күкүк келип сугарган.
Саамай жүзүм,
Салаа жүзүм,
Шербет жүзүм
Ак жүзүм.

Борум кыздай буралган,
Кандыргандай кумардан,
Кашка суудан суу алып,
Каз каркыра сугарган.
Саамай жүзүм,
Салаа жүзүм,
Шербет жүзүм
Ак жүзүм.

ЖҮЗҮМ АЙЫ

Ойдогу оюм чыккан менен оңунан,
Аз кечиктим убакыттын жогунан,
Жылдагыдай эми айылга жөнөөрдө,
Жүзүм айы кармап калды колуман.

Ичте санаам чыккан менен оюнан,
Аз кичиктим даярдыктын жогунан,
Машинага эми олтуруп жөнөөрдө
Жүзүм айы тосуп калды жолуман.

Мына ошентип мен айылга барарда,
Кымыз ичип чын суусунум канарда,
Жүзүм айы бир өткөн соң кучактап,
Жаным жырғап калып калдым калада.

Мен жүзүмдү капа кылып ар дайым,
Жалгыз таштап, кетип жүргөм жыл сайын.
Сагыныпмын келчи жакын жаньма,
Жаным айым, ширин айым, бал айым.

МУРАПТЫН ЫРЫ

Айткыла, балдар, ким экен
Мураптын жайын билбеген?
Буудайы жакшы келинге
Өзөндөн
Эки кулак суу берем.

Күзүндө күлүк минбеген,
Күрдөлсүз мурап мен бекен?
Күздүгү жакшы келинге
Дайрадан алты кулак суу берем.

Жазында жакшы ат минбеген
Жарыбас мурап мен бекен?
Жаздыгы жакшы келинге
Деңизден
Жети кулак суу берем.

Кубанкам* жатат жайкалып,
Түшүмү бизге байкалып,
Суктанткан суунун атасы,
Келиндер,
Мураптын жайын айталык.

* Кыргызстандын жерине жайылган буудайдын сорту.

ЧӨП ҮЙМӨК

Биз жайлоодон түшкөндө
Чабылып барлык жашыл кыр.
Тоодой бийик жол жасап,
Чөп үймөктөп жатыптыр.

Жутунган жуттан коркпойм деп,
Кара атымдын карды ток.
Кызыл көз кыштан коркпойм деп,
Көк өгүздүн көңүлү ток.

Колхозум камчыл колхоз деп,
Актөбөл комуз бойтоңдойт.
Башкармам эстүү адам деп,
Ак серкечим койкоңдойт.

Малына күчүм жетпейт деп,
Аксак бут аяз алаңдайт.
Калкына алым жетпейт деп,
Жыңайлак чилде жалаңдайт.

КООН ҮЗМӨЙ

Быйылкы күздүн күчүн ай,
Дарбыздын миң-миң жүзүн ай!
Коону койдой жер жайнап,
Баракелдай түшүмү ай!

Байлыгы канча? ойлойлу,
Карасаң көзүң тойбойбу,
Аксуудагы таякем,
Меймага келсе болбойбу.

Дөөлөтү канча ойлойлу,
Көргөндө көңүлүң тойбойбу.
Кайыңдылык эжекем
Көнокко келсе болбойбу.

Кайдан келсин таякем,
Кайдан келсин эжекем.
Коонго бизден бай экен,
Дарбызга бизден шай экен.

РАКМАНДЫН ИЛИМИ

Ракман аке он бир жылы кой баккан,
Он бир жылы уйку даамын аз таткан....
Чоочун колго бир таягын алдырбай,
Короосунан чыгашаны азайткан.

Эгиз тууса эгиздигин жашырбай,
Куулук кылып, бир дедирип жаздырбай,
Тармал экен, жакалыкка жакшы деп,
Жаман ойго, арамдыкка азгырбай,

Кара коюн алмаштырып ак кылбай,
Кымтып катып, чаташтырып таптырбай...
Жана башка шумдуктарга түк баспай,
Малын сүйдү дал өзүнүн малындай.

Жүздөн, миңден тукумдатты бирөөнү,
Арамы жок, ак ниеттүү жүрөгү.
Ак ниеттик — бул дагы илим, бул да өнөр,
Үйрөнгүлө баарың ушул өнөрдү.

АТАМА ОСУЯТ

Уурдап алган, кымтып алган жук болбойт,
Андайлардын карды тойбойт, иши оңбойт.
Көп энчиси: оюн кылар нерсе эмес,
Көрбөсөм да, көрсөтпөстү соо койбойт.

Өнсүн даны, аксын суусу, булагы,
Бизди уялтпай ашып турсун планы.
Өзүң жеген: өрүк, жаңгак, мейиздей
Колхозду да ширин, таттуу кылалы.

ЖАҢЫЛУУ

Көл боюнда, биздин колхоз жанында,
Жакшы тамдуу бир топ орус калкы бар.
Тыңшап турсаң күн кеч кирер маалында,
Уйларынын не бир сонун аты бар.

Көңүлү жылып ушул жакшы адатка,
Кийизбай да башын чайкап, жактырат.
Элди туурап, уй пададан кайтканда,
Дөңгө чыгып:
— Зоя! Зоя!
— Зоинкалап чакырат.

Муну укканда кыт-кыт күлөт келиндер,
Кыздар, чалга, таң калгандай жалт карап,
Карт орустар, көптөн сырын билгендер,
— Ай Кийизбай, Ай Кийизбай деп калат.
Ага болбойт, дөңдөн туруп Кийизбай:
— Зоя, Зоя,
Зоинкалап чакырат.
— Ай аксакал, адаттан терс бул кандай?
Жигит атын койгун дешип каткырат.

Кабыл көрбөй жогорудай сөз оңун,
Биздин ата, өз кылганын жактырат:
Дөңдөн туруп, эркек кашка торпогун:
— Зоя! Зоя!
Зоинкалап чакырат.

КЕЧКИ УБАК

Күндөгүдөн үйлөрүнө кеч чубап,
Колхозчулар кайткан кезде кечки убак.
Көркөм сулуу, тиричиликтин өлчөмү,
Кыз кийминдей жарашыктуу, эң бир чак.

Мына мобул кеч маал үйгө кайткандар,
Ага, жеңе, төгөрөк бет жаш балдар.
Ыракаттай ысык сүйүп чарчоосун
Тагдырына, кагылайын айткандар.

Мына мобул кеч маал үйгө келгендер,
Чымыр ава, буудай жүздүү жеңемдер.
Кээде аз ичип, кээде басып жыңайлак —
Өскөн жерим, алтын жерим дегендер.

Кайткан калктын эс алганы туюлат,
Кемегеде жанган оттор суюлат.
Кең казандан, берекелүү сузгудан,
Табак толо таттуу тамак куюлат.

АЙЛЫМА

Убактым жок бир кайрылып барууга,
Унутулган жер аттарын табууга.
Колу туурук ударникке жолугуп,
Азамат деп далысынан кагууга.

Убактым жок бир кайрылып барууга,
Унутулган кары аттарын табууга,
Ударниктин колу туурук болсо да,
Катуу кысып өөп-өөп алууга.

Көргүм келет өзөндөрүн, сайларын,
Энем менен атам баскан жайларын,
Көргүм келет, көргүм келет айлымды,
Көргүм келет эмгек бөлгөн айларын.

«КОММУНИЗМ» КОЛХОЗУ

Береке тапты түгөнгүс,
«Коммунизм» колхозу —
Ушул беш жыл ичинде,
Алма болуп жолдошу.

Байып алды дүркүрөп,
«Коммунизм» колхозу.
Кийинки үч жыл ичинде
Жүзүм болуп жолдошу.

Атчан өтүп баратсаң,
Алманын жыты бур этет,
Салаалаган ак жүзүм,
Көңүлүңдү желдетет.

Шарап болчу бир түрү,
Мейиз болчу бир түрү,
Ден соолукка бекем күч,
Ар бир сабак бүтүнү.

Пияздары бир катар,
Сабиздери бир катар,
Мурда колхоз билбеген,
Нечен кымбат уруктар.

Казандагы майлуу эт,
Кылымдар жашап келатат,
Оройлугу болбосо,
Эмнесине таң калат?

Табактагы таттуу эт,
Замандар жашап келатат,
Жалкоолугу болбосо,
Эмнесине таң калат?

Жебе дебейм этиңди,
Жей бер он беш кадактап.
Түрлөндүрүп жиберсек,
Чыйрак тукум жаратат.

Ошондуктан Билаалы,
Акыл менен айдаткан.
Берекелүү айлына:—
Белдүү тукум жайнаткан.

Аны билип Билаалы,
Ак ой менен айдаткан
Сулуу, балбан балдарды
Колхозуна жайнаткан.

«Коммунизм» колхозун
Уландырган Билаалы,
Бийик план жагынан
Бүт колхоздун ири алды.

Муну сүйүп колхозчу,
Башкармага шайлаган.
«Коммунизм» атанган
Колхозуңан айланам.

Мыкты иштейт деп колхозчу,
Башкармага шайлаган:
Бүткөн бою бүт акыл
Башкармаңан айланам.

КОЛХОЗ БАҚЧАСЫ

— Эй колхоздун бакчасы,
Бай бакчаңда эмнең бар!
— Алма менен өрүк бар,
Анар менен жийде бар.

— Андан башка эмнең бар
— Каламы чебер акын бар.
— Ал акындын неси бар?
— Эки өмүр, эки жазы бар:
Бирин өзүм жашайм дейт,
Бирин ырым жашайт дейт.

СҮЙҮНҮҮ

Сүйүнүүдө мээнет даамын билбесе,
Сүйүнүүнүн касиети бир эсе.
Таттуулугу биздикинен башкача,
Колхозчуда сүйүнүү бар бир нече.

Жайда көрктүү ой-талаалар жашыл-көк,
Жал-жал болуп жакшы бригад үйгөн чөп.
Колхозчу ава: ак өзөндүн буудайы,
Эми он күндө орулат деп сүйүнөт.

Бул сүйүнүү үмүт берген дилине,
Өмүрдөгү ырыскынын миңине ээ.
Бышыкчылык бизге сүйүнч жеткирет,
Окшобогон ар жылда бир бирине.

(1942-нчи жыл)

ТОРУ ТАЙ

Ай, тору тай, тору тай,
Жоргосу бар сонун тай.
Кунан болсун өскөндө
Кылар ишиң момундай.

Мектеп менен айылдын
Арасы он беш чакырым,
Китеп кабым асынып,
Мен барамын акырын.

Бышты болуп өскөндө,
Жигит болуп өлкөдө,
Чек арада турабыз
Жол бербей жолбун өткөнгө.

Экөөбүз бирдей эр болуп,
Көкүрөктөр кең болуп,
Коёндон жапыс сен болуп,
Куштан илгич мен болуп.

КОЙ

Атым—кой,
Затым—кой,
Кой, деп, айткан ысымым
Коюлбаптыр ойлонбой.

Кундуздай кара жүнүм бар, —
Кийиз кылсаң опоңой,
Жазында булак сүтүм бар
Жарым айыл тойгондой.
Сүтүмдөн нак майым бар
Сүзөктүү дартты ойгондой.
Жууратым бар курутум бар,
Тоё жеген жигиттер
Бир күн уктайт ойгонбой.
Балдан ширин этим бар
Планды бүткөн күнгө арнап,
Улуу тойго сойгондой.
Корголум, кыгым жакшы отун,
Бооруңду кактап олтурсаң,
Балкып турат бүткөн бой, —
Ошондуктан атым кой.

БАЙТАЛ БЭЭНИН БАЛ КЫМЫЗ

Жайлоодогу биз ичкен,
Байтал бээнин бал кымыз.
Бир нерсени мен көрдүм,
Сиз байкабай калдыңыз.

Этке тоюп биз ичкен,
Байтал бээнин бал кымыз.
Майлыктары кир экен,
Сиз байкабай калдыңыз.

Коногуна мен калдым, —
Жумшак төшөк алдыбыз,
Шейшептери кир экен,
Сиз байкабай калдыңыз.

Кез малыңыз жок десем,
Элүү метр алдыңыз,
Бүгүн тийди жүз метр,—
Сиз кандайча жардысыз?

Минтпей таза болуңуз,
Жаңылантып салыңыз,
Тазалык—урмат, чоң байлык,
Эсиңизге алыңыз.

БЭЭ СААМАЙ

Кыруу, кыруу, ак боз бээ,
Оң туруп бер желеңе!
Сааганыман көп калат
Сары кулун эмгенге.

Так, ай, кула, тебинбе,
Сүт берүүдөн эринбе!
Кызыл кымыз ичем, дейт,—
Сугатчылар эгинде.

Ай, айкашка керилбе,
Толсун сүтүң желинге!
Кымыз бер, дейт, башкарма,
Чабыктагы келинге.

Кой, кой, тору элирбе,
Тору жаман дедирбе!
Себеп болсун кымызым,
Оору турбай элимде.

Илимпозго дары бол,
Жазуучунун каны бол,
Жумушчуга кубат бол,
Колхозчуга кайрат бол.

Кыруу, кыруу ак боз бээ,
Оң туруп бер желеңе!
Сааганыман көп калат
Сары кулун эмгенге.

ЖАЙЛОО

Жутсаң көңүл ачылган,
Жайлоонун суусу көк кашка,
Жаңы кийим жытындай,
Жайлоонун жыты бир башка.

Жатсаң көңүл сергиген,
Жайлоонун чөбү бир башка.
Жаш баланын жытындай,
Жайлоонун жыты бир башка.

Ар адамга жагымдуу,
Айран, жуурат, кымызы,
Колхозчунун кызынын,
Кийгендери кымызы.

Көз жетпеген өрдөштө,
Сан жетпеген мал жатат,
Колхозуң болсо дөөлөттүү,
Ийүрөгүңдү жашартат.

СОҚО ЖЫГУУ

Биздин колхоз бирдиктүү,
Бирдиктүү колхоз бек күчтүү.
Октябрь айдын башында
Бүтүп салган күздүктү.

Башкалар кырман басканча,
Сапырып буудай шашканча,
Пландын соңу калды деп,
Жазуусуна жазганча,

Азамат менин колхозум,
(Ушундай колхоз көп болсун)
Күздүгүн такыр аяктап,
Жыгып салган сокосун.

ҚАМБАРАЛЫ

— Қамбаралы,
Қамбаралы,
Жүр жумушка баралы!
Күздүк жердин көбү жатат,
Баарын айдап салалы.

— Қамбаралы,
Қамбаралы,
Бол жумушка баралы!
Кечигүүнү жаман көрөт,
Колхозчунун заманы.

АЙ СУГАТЧЫ, СУГАТЧЫ!

Ай сугатчы, сугатчы,
Сугарып эгин кубантчы.
Суусабасын жаздык жер,
Суу берип көңүл кубантчы.

Ай, сур атчан сугатчы,
Унутпа сугат убакты,
Баладай болгон сугат жер,
Мамадай сурап турмакчы.

АЙ КӨРҮҮ

Ай көрдүм,
Аман көрдүм,
Айдын мунарынан,
Жердин кучагынан,
Беш жылдык план көрдүм.

Сууларым
Дайра болсун,
Кумдарым
Зоока болсун,
Турпагым
Алтын болсун.
Бутагым
Чынар болсун,
Кыштагым
Шаар болсун,
Жумушчум
Илимпоз болсун
Колхозчум
Билимпоз болсун
Бирим
Миңге толсун!
Миңим
Сансыз болсун.

МЕН ПОЧТОБАЙ, ПОЧТОБАЙ

Мен почтобай, почтобай,
Кат ташыймын дем албай,
Аларча менен Акбашат
Барар жерим бир далай.

Мен почтобай, почтобай,
Чоң, кичүүнү карабай,
Чоочубай кирип барамын
Чогоол өскөн баладай.

Газет берем, кат берем,
Аткан октой бат берем.
Күлкү берем, күч берем,
Көз жаш эмес, шат берем.

Кең өлкөмө жыйналган,
Күлкүнүн баары меники.
Кең өлкөмө жыйналган
Сүүйүнүн баары меники.

Ал күлкү элдин энчиси,
Мен почтобай элчиси.
Калкыма тийген жыргалды,
Бир тыйын албай берчиси.

АЙ ЖАМИЙЛА, ЖАМИЙЛА

Миң центнерчил Жамийла,
Ааламды бузган дайныңа,
Кусадар болуп өзүңдү
Күндө көрөм деп жүрүп,
Камчым калды айлыңда.
Алып бер үйгө кетейин,
Ай, Жамийла,
Нур Жамийла
Жамийла!

Бир гектарчыл Жамийла,
Бүткүл эл билген дайныңа...
Ынтызар болуп жүзүңдү
Күндө көрөм деп жүрүп
Күрмөм калды айлыңа.
Алып бер үйгө кетейин,
Ай, Жамийла,
Нур Жамийла
Жамийла!

Атактуу кыз Жамийла,
Биздин эл билген дайныңа,
Ашык болуп өзүңдү,
Күндө көрөм деп жүрүп,
Калп эле таштап камчымды,
Калп эле таштап күрмөмдү,
Эми өзүм калдым айлыңда
Алып бербе катып кой,
Ай, Жамийла,
Нур Жамийла
Жамийла!

БЕКЕНБИЗ?

Күздүктү такыр аяктап,
Күлүктү минер бекенбиз.
Күлүк ат оозун чойдуруп,
Күмүш медаль Күкүшкө,
Күйөөлөп барар бекенбиз.

Айдоону такыр аяктап,
Аргымак минер бекенбиз.
Аргымак оозун чойдуруп,
Алтын медаль Айшага,
Айылдап барар бекенбиз.

Планды такыр аяктап,
Легковой минер бекенбиз.
Легковой оозун чойдуруп,
Обкомдун өтмө желегин,
Алганы барар бекенбиз.

КОШУМЧА ЭМГЕК

Биздин койчу Коёнбай,
Чылк кара боз койго бай.
Ак иштеген иши үчүн,
Сыйлык алды ушул ай.

Он беш кызыл козу алды,
Он беш тармал кошо алды.
Он беш айлык иши үчүн,
Он беш жылга жашарды.

Кою койго кошулсун,
Мен сүйөм мунун турмушун,
Улагын сүйгөн кызындай,
Козусун сүйгөн уулундай.

ЧӨП ЧАБЫК

Колхоздо баягыдай жигиттер аз,
Майышпай чөп чабышка уландар жаш.
Андыктан кыйын салмак жеңемдерде,
Эмесе, болгон күчтү эмнеге аяш?

Сүрдөбөй эптүү кармап чапкыларын,
Саздак жер, машиналар барбас жагын.
Сол кылып кызгалдактай каптап алып,
Жайкашат, жашыл ыраң жибек жалын.

Эң жеңил, эркектердей шилтеши элпек,
Бүгүнкүм жүз сотыйга толсо экен деп,
Деңиз көк, катарына жалп-жалп жатып,
Жыпардай аңкыган жыт бур-бур этет.

Бат эле сол башына кайкып чыгат,
Күн ысык, терин арчып, аз тыныгат.
Кайрадан шарк-шарк эткен кубаттуу үн,
Ах, чиркин чөп чабык кез кандай рахат?..

Жашоону терең таанып кеңири ойлоп,
Зор турмуш колхозунун колунда ойноп.
Табият терезесин ачып коюп,
Жылмайып келиндерге көңлү тоёт.

Эрдик да, ак эмгек да, адилдик да,
Ырыстын далай кенчи колхозчуда.
Эгерде керек болсо—жаштар үчүн,
Калп айтпас, тунук сүйүү кол алдында.

Көктөй бер, көгөрө бер кең талаалар,
Кем эмес, сага жетер чамабыз бар.
Камыкпа, согуштагы азаматтар,
Колхоздо сенче иштешет алп аялдар.

(1944-үчкү жыл).

ЭРКИН ЫР

Ушул күз: Чоң күндөгү үчүнчү күз,
Ааламдын шер алптары салышкан күч.
Көркүнөн эч бир колхоз өзгөргөн жок,
Дагы эле бүткөн бою алтын, күмүш.

Жакшы убак... Кызыл кырман, темин маалы
Көңүлдү кубандырып жаңы даны,
Карачы колхозчунун оюнда экен,
Турмуштун жүргөн каны, соккон жаны!

Тилегим: кийми болсун жибек, шайы,
Жагымдуу, жайлуу болсун жүргөн жайы.
Балдары аман болуп, тукуму өсүп,
Кант, шекер, бал татысын ичкен чайы.

ТҮП СУУСУ

Катуу келдим, минген атым кара тер,
Сүрдүү кең Түп, тайыз жериң, кайсы жер?
Жол көрүнбөй күүгүм кирип баратат,
Аркы өйүзгө тез өтөйүн кечүү бер.

Тээ алыста жылт-жылт жанган көп тамдар,
Эң бир ысык касиети бар сагынтар....
Орто көчө оң жак четки ак үйдө,
Колхоз кызы Канымкүлдөй жаным бар.

Айыл ыраак, дагы далай жол басам,
Кас жеңеме бир кадырым салбасам.
Колхоз кызы Канымкүлдүн дарты үчүн,
Колхозуна мүчө болуп албасам!

Катуу келдим, минген атым кара тер,
Сүрдүү кең Түп, тайыз жериң, кайсы жер?
Жол көрүнбөй күүгүм кирип баратат,
Аркы өйүзгө тез өтөйүн кечүү бер.

КОРГОН ТАШТЫ ЖАЙЛАДЫК

Сай-сайларга бээ байлап,
Миңдеп жылкы айдадык.
Конуш тандап Арпадан
Коргон ташты жайладык.

Өтөк жери көйкөлгөн,
Өзөндө аккан суусу бар.
Колхоздун өссүн жылкысы,
Жер жарылган чуусу бар.

Мал кадырын сыйлаган
Ак ниеттүү абам бар.
Жүздөн кулун өстүрүп,
Кошумча эмгек алган бар.

Сары аласы андан көп,
Кимдин, кимдин жылкысы?
Коргон ташты жайлаган
Колхоз байдын жылкысы.

КАРКЫРА

Бала кез, көктөм убак, жазгы баар,
Асманда карк-карк этет каркыралар.
Мен анда: «Эй, замандын калыстары—
Көрсөтчү, канатыңда не жазуу бар?»...

Уккандай дал үстүмдө тегеренет,
«Ал мына окуп кал»... деп белги берет,
Карасам, канатында төрт сап ыр бар,
Эсимде ал төрт сап ыр мындай делет:

«Турмушта бакыт да бар, байлык да бар,
Болушкан бирин-бири көрүүгө зар.
Мына эми биздин күндө кошулат дейт,
Сен да кел, ошол жакка биздин сапар»...

Аз, көппү, санабадым күн эсебин,
Колхоздо бир нече ирет орулду эгин;
Арадан күндөр бат-бат алмашылып,
Айланып Каркыра аттуу жерге келдим.

Көйкөлүп мелт-мелт этет жайык бети,
Көрсөтүп чоң боз үйдү берки четки.
«Туугандар бул үй кимдин үйү?»—десем,
«Колхоздун койчусунун үйү» дешти.

Кыргызда адамдык парс салам айтмак,
Четки үйгө салам айтып кирип барсак,
Төрүндө Бакыт, Байлык, койчу менен
Каткырып кымыз ичип отурушат.

Кандай март, Бакыт, Байлык кандай элпек,
Жаңы өмүр койнунда экен кайда десек
«Заманың мына ушундай таанып жүр деп,
Асманда каркыра үнү карк-карк этет.

МАРЖАНКҮЛ

Таңкы урулган гудок менен тең турган,
Завод менен багы ачылып кулпурган.
Биздин эмки өспүрүмдүн көркөмү
Ай Маржанкүл,
Ай Нуржанкүл бир тууган.

Ак эмгектен ызатына кол жууган
Жумушчудан багы ачылып кулпурган.
Биздин эмки сулуулардын тунугу,
Ай Маржанкүл,
Ай Нуржанкүл
Бир тууган.

Ударниктин даңкы менен кол жууган,
Кайнаган от, курч ичинде кулпурган.
Биздин эмки тукумдардын асылы,
Ай Маржанкүл,
Ай Нуржанкүл
Бир тууган.

ПЛОТНИК

Бул усталар кайда бар да, кайда жок,
Булар менен коңшу турсам көңлүм ток.
Чебердиктен теңирге тең неме экен,
Колуңдагы жөп жөнөкөй фуганок¹

Булар жөн эл: ойнойт, күлөт, шоктонот,
Бирдейт, иштейт, токтоор жерге токтолот.
Күчөйт, өсөт. Колдон көөрү төгүлгөн,
Олжосу мол куюшкандуу журт болот.

Мен ырларда мындан алам үнүмдү,
Мен жазарда мындан алам күүмдү,
Түз жолунда эп келишкен жакшы ырдай,
Мага кымбат, ар бир сүргөн сүрүндү.

Мага кымбат, ар бир каккан болот мык,
Ар жагынан жаңы кубат, күч чыгып,
Турмуш көзүн, бүт мүчөсүн жасаган,
Мага кымбат ушул өнөр, ушул шык.

¹ Фуганок — жыгач сүрүүчү аспап.

ЖУМУШЧУНУН МҮНӨЗҮ

Көрүү керек, аманчылык бар чакта,
Ким кызыкса: сулуулукка, гүл—бакка
Таң калдырып чыгышка аккан суулары,
Жумушчу аттуу бир дүйнө бар биз жакта.

Колдору алдуу, аяктары басарман,
Жүргөн жери жамандыктаң тазарган.
Сакалдуусу Ваня, Сергей аталып,
Кары өмүрлөр ушул жакта жашарган.

Соолур кезде, мени өндүрдү, тургузду,
Кымбат жасап, арзан берди турмушту
Ошондуктан: акын атым болбосо—
Турмушумда мен да кара жумушчу.

ФЗОдогу ИНИМЕ

Билем иним, мени жакшы көрөсүң
Агаң аны жакшы ыр менен төлөсүн.
Эс тартканда көңүлүң калар менден да,
Себеби сен: менден ары өнөсүң.

Жакшы көрсөң, агаң аны тыябы?
Жакшылыкты: жамандыкка кыябы?
Экөөбүздү теңдеп өлчөп карасаң,
Жумушчунун кененирээк кыялы.

Сага жакшы, бул турмуштун алысы,
Өз колунда: урмат, даңкы намысы.
Экөөбүздү бирдей өлчөп карасаң:
Жумушчунун бекемирээк далысы.

Мендей эмес, анын жарык көңүлү,
Менден жоомарт, менден сыйлуу көрүндү.
Таразага теңдеп өлчөп карасаң,
Жумушчунун узагыраак өмүрү.

Мени чанба, таамай карап байкап ал,
Жакшымды алып, жаманымды бөлүп сал,
Атак сүйбөс, көтөрүлбөс жагымды:
Жумушчулук сыпатымды сактап кал.

КЫЗЫЛ ЖҮК

Дан беребиз, берген данды эл алат,
Алган элдин өмүрүнө саламат:
Берген белек жокко сиңип кетпестен
Кайра айылга ырыс болуп таралат.

Бат жөнөсүн кызыл жүк,
Бол жигиттер ылдамдат.
Атадан калган насаат бар:
Берген март эмес,
Алган март!
Бол жигиттер ылдамдат.

Эгин төкмөк өзүнчө бир салтанат,
Эмгек менен көтөрүлмөк биздин даңк,
Берген белек дөөлөтүнөн кемибей
Кайра айылга байлык болуп таралат.

Бат жөнөсүн кызыл жүк,
Машинаны бери тарт!
Ашык бүтсүн пландан,
Берген март эмес
Алган март!
Бол туугандар ылдамдат!

Эгин бермек биздин урмат, биздин бак,
Сыйлоо керек ата журтту кадырлап.
Ушул буудай калк санаасын тындырып,
Кайра айылга тынчтык болуп таралат.

Бат жөнөсүн кызыл жүк,
Бол туугандар ылдамдат!
Бергениңе кубангын,
Берген март эмес,
Алган март!
Бол туугандар ылдамдат!

ЭМГЕГИҢ

Сентябрь ай, коон жыттуу сонун ай,
Бышыкчылык... Барлык элдин көңүлү жай.
Эмгек күнгө жаңы буудай бөлүнүп
Жакшы иштеген ударниктин баары бай.

Дал ушул ай, үстүдөгү сонун ай,
Мобул буудай сенин энчиң
— Бери кел ой, Курманбай!

Октябрь ай, жийде жыттуу сонун ай,
Жакшы иштеген колхозчунун баары бай.
Эне эмизген сүтүнөн ак мээнетиң,
Байлыгыңа туура кара уялбай.

Дал ушул ай ошол айткан сонун ай,
Отуз центнер сенин энчиң
— Көтөр, көтөр Курманбай!

Кыйын күндүн кыйынына каржалбай,
Ак иштедиң, ала жүргөн балбандай.
Адалдыгың, адал эне сүтүндөй,
Өз бактыңа туура кара жалтанбай.

Бүгүнкү ай, эмгек бөлгөн сонун ай,
Кырк беш центнер сенин энчиң
— Көтөр, көтөр Курманбай!

УСТАНЫН СӨЗҮ

Эмгектүү жаз алыс эмес балдарым,
Бекер жатып эрикпейли бол камын
Күчү менен, күрс-күрс урган балканын,
Шыгын төксүн шыркыраган көк жалын,
Тракторга бурама,
Кемтигине курама,
Сыныгына улама,
Он тиш соко шай болсун,
Катар-катар чубама.
Иш зарылын күтмөк жок,
Сок! Сок! Сок!

Намысы бар азаматтар, болгула!
Касиеттүү калк тагдыры колуңда.
Кызуусунда алдагыны бери тарт,
Кыя чапчуу кыйын уста оңунда.

Соколорго бурама,
Сыныгына курама,
Кемтигине улама,
Кырк тиш мала шай болсун
Кырка, кырка чубама.
Иш зарылын күтмөк жок,
Сок! Сок, Сок!

Күчүм сендик, каруу кетип талганча,
Карылык дарт катуу бийлик алганча,
Жерде калар жерге кирген ушул кол,
Элде калсын жерде чирип калганча.

Кемтигиңе курама,
Тетигиңе бурама.
Сыныгыңа улама,
Жасап берет ушул кол
Үйрөнүп кал жаш бала;
Тукум сепкич шай болсун
Катар-катар чубама.
Иш зарылың күтмөк жок,
Сок! Сок! Сок!

ТУРСУН САҚЧЫ

Турсун апа, бай колхоздун сакчысы,
Сан байлыктын ушунда алтын ачкычы:
Кампа ичинде чычкан изи шырп этсе,
Бул уурунун колу,
Бул чычкандын жолу,
Ой бул шырп эткизген ким болду?
Деп, кыраакы айла тапчысы.

Турсун сакчы, колхозчу элдин сакчысы,
Калктын данын өз данындай бакчусу.
Түн жармында күбүр, шыбыр үн чыкса
Я койдогу бала,
Я уйдагы бала,
Я жылкыдагы уул
Деп, мында да амал тапчусу!

Турсун сакчы, бай колхоздун сакчысы,
Он сегиз жыл жолунда алтын ачкычы.
Миң центнердин бир кадагы кемисе:
Ууруну көзүнөн таанып,
Алганды жүзүнөн таанып,
Жаздым кылбай тапчусу.

Ошондуктан Турсун апа дайым шат,
Адал ишин колхозчулар жакташат.
Урмат кылып төргө өткөзүп ар бир үй,
Өзүн эмес уулун кошо макташат.
Турсун апа коюу чайдан кана ичип:
Жыргал табат ак эмгекте миң жашап.

БАЙКА ЖИГИТТЕР

Калк мүлкүнө карышкырдай кол салган,
Жүз тармактуу каргашалуу жол салган,
Мөөрүн басып акты менен толтурган
Он чөнтөгү ону бирдей бүт жалган;

Эмки кууну жакшы тааны,
Байка жигиттер!
Жорго минген Шермат келет
Кара жигиттер!

Мойну калың кашкулактай буржуйган.
Тердеп тапкан бир күнү жок бир урган.
Ошентсе да арак көрсө арсаңдап,
Алтын сомдун жүз сомдугун суурган:

Жат адамды
Жакшы тааны,
Байка жигиттер?
Күлүк минген Шермат келет
Кара жигиттер!

Арамдыкка мас болгондой энтелеп,
Мен келатсам акырайып жалт карап,
Ыркты бузган мына мобул «жазгыч» деп,
Үтүрөңдөп «бир чапсам ээ» деп алат.

Бузукуну
Жакшы тааны,
Байка жигиттер!
Анын бири ушул Шермат
Ана жигиттер!

ТАШЧЫЛАР

Колдоруна майышпаган лом алып,
Таш омжоруп, арабага таш салып,
Араң тарткан кош өгүзгө дем берип:
— Соп, соп,
Соп! деп, айдап баратып;

Таш казгандар кеп кылышат өз ара:
— Мобул акын өз өзүнчө убара,
Ойлойт, басат, бирдеме айтып күңгүрөйт,
Кыйын экен... кыйын экен буларга.

Андай эмес, кыйын эмес абалар,
Силер антип аёо көрбөй караңар,
Кээ бир күнүм:
— Соп, соп десең, баса албаган
Кош өгүздүн жаманына барабар.
Кээ бир күнүм: көктө сызган тулпар ат!

КАРАБЕК

Бул Карабек кыргызымдын эң туну,
Мыкты иштейт деп кадырлуу угам мен муну,
Заводумдун ууз сүтүн кана ичкен,
Заводумдун дулдул канат кулуну.

Баатыр болот, балбан чоюн агасы,
Жигит темир, баатыр балка бабасы.
Биздин үйдө туулганы болбосо,
Ал акылдуу Станоктун баласы.

Бул: заводдун жаңы күйгөн жарыгы,
Бул: заводдун жаңы түшкөн жалыны.
Зор денеге кубаттуу жаш кан берип
Жүрөгүнүн жүрүп турган тамыры.

Көптөн берки менде жүргөн бир тилек,
Уулум болуп ушундай бир Карабек,
Чийки болуп менде өскөнчө эркелеп,
Чоңойсо экен Карабектен каккы жеп.

МАЛЯР

Маляр келди, бир чоң үйдү майлады,
Кабак түйгөн капалыкты айдады.
Ушул адам, ушул сырдуу кийимчен,
Бул дүйнөнүн үстүндөгү каймагы.

Кетти, кетти, кетти чоң үй капасы,
Кеткенине кубанды уул атасы.
Ушул адам, ушул эски кийимчен,
Бул дүйнөнүн үстүндөгү тазасы.

Үй тазарды, жарк деп кабак ачылды,
Өмүргө кас, учкан чаңдар басылды.
Сөздөрү орой, чала кызуу бул адам,
Бул дүйнөнүн асылынын асылы.

Эң кеч жатып, элден эрте тура алган,
Ойлогонун ойдогудай кура алган.
Касиеттүү мындай кымбат кесиптен,
Менин атам, билбейм неге кур калган?

ЖУМУШЧУ

Жумушчу калк: дал өзүмдөй жөнөкөй,
Анда каруу, менде таттуу көмөкөй.
Бизсиз: (ырсыз жана эмгексиз)
Бул турмуштун бир минути жөн өтпөй.

Нечен дайра нечен суулар байланып
Өлкөбүзгө нечен шаар жайланып
Жумушчу калк, кана соруп чылымын,
Мен үстүндө ак куш болуп айланып.

Жумуш күчөп, жыл артынан жыл кууп,
Оңдоп, бүтөп улам бийик, кең куруп,
Жумушчу калк чайын ичип үйүндө
Мен үстүндө алтын канат ыр тууп.

Бакыт жасап кур темирден чапкылап
Тынчтык жасап, отту арыга тарткылап
Бул жашоонун жаны бизде экенин
Мен жар салам, канатымды каккылап.

ЗАВОД КӨРДҮМ

Мен муну жан боорумдай жакын көрдүм.
Салтына, адатына жакшы көндүм.
Өзүндөй кара балбан болуш үчүн,
Нанын жеп, тузун ичип өсүп-өндүм.

Мен мындан нечен ирет сабак алдым,
Мына бул ошол менин алгандарым.
Элимдин бир ишине жарасын деп,
Жанымды тартуу кылып берип салдым.

Дал ушул заводдуку турган шаарым,
Дал ушул завод кызы сүйгөн жарым.
Жаткан үй, салган төшөк ушунуку,
Ичкен суу, жана башка дагыларым.

ЖИБЕК КИЙГЕН ЭРКЕ КЫЗ

Жамгыр жаады, жамгыр жаады шатырап,
Күн күркүрөп, чарт-чурт этип чатырап,

Жибек көйнөк сулууча кыз энтелейт;
Жамгыр кантсин, жаба куюп эркелейт.
«Ай булганды, ай бузулду көйнөгүм,
Жайдын жааны жаабай койсо эмне?!» дейт.

Тоо алдында колхозчу ата кубанат,
Жай булуту үстү-үстүнө куралат,
«Дан көбөйүп, эрке кызым кулпуруп,
Жибек көйнөк кийсе экен»—деп, суранат.

СЕКИДЕГИ ЖАПЫС ТАМ

Келгин куштай, улам жазга кайткандай.
Мен да өмүргө улам кайра кайта алам.
Бирок мени, сүйбөгөнгө уялбай,
Өзүм аны сүйгөндүгүм айта алам.

Эч сөз айтпай, жактырбастай карашың.
Жанды үшүткөн күзгү түнгө барабар
Бийлиги зор, сүйбөгөндүн кубатын:
Кулдук кылып сүйгөн гана биле алар.

Сен жашаган секидеги жапыс там,
Миң катарлуу алтын үйдөн жаркырак.
Кайраты жок жүзүндөгү нуруңдан,
Коркуу билбес баатыр жүрөк калтырак.

ЖАР КӨРҮҮ

Баркыттан кийген балдар ай,
Башайы көйнөк кыздар ай.
Эртең күйөө той берет,
Жар көрөлү
Жар, жар ай.

Кыздар:

Күйөө берсе той берер,
Биз бербейбиз кыздар ай.
Күйөөнүн жөнүн сурабай
Кыз бербейбиз
Жар, жар ай.

Жигиттер:

Күйөөнүн жөнүн сурасаң,
Жыйырма экиде жаш бала ай,
Сын-сыпатын көргөн жан
Сын таба албас,
Жар, жар ай.

Кыздар:

Жыйырма эки жаш кимде жок,
Кызык кепко кыздар ай.
Өнөрүн айт, күчүн айт
Сыны кимче
Жар, жар ай.

Жигиттер:

Ат үстүнөн баратып
Тыйын эңет кыздар ай.
Оодарышса он эрди
Жалгыз жыгат
Жар, жар ай.

Кыздар :

Андай өнөр кимде жок.
Эмгегин айт, балдар айт.
Оодармактан оодарсын
Өнөрү кимге
Жар, жар ай.

Жигиттер :

Үч жүз жетимиш эмгек күн
Эсеби бар, кыздар ай.
Жазылбай жаткан дагы да
Нечени бар
Жар, жар ай.

Кыздар :

Үч жүз жетимиш кимде жок,
Четтен чыгат, балдар ай.
Кылган ишин дааналап
Жашырбай айт,
Жар, жар ай.

Жигиттер :

Бир гектарын бир чабат
Саздын чөбүн, кыздар ай.
Бир гектарын бир орот
Күздүктөрдүн
Жар, жар ай.

Кыздар :

Бир гектарды бир чапса
Жаман эмес кыздар ай.
Бирок анча макталчу
Балбан эмес
Жар, жар ай.

Жигиттер :

Алты кырдын үймөгүн
Жалгыз үйөт, кыздар ай.
Муну сүйбөй жаш кыздар
Кимди сүйөт
Жар, жар ай.

К ы з д а р :

Алты кырды өзү үйсө
Азаматко балдар ай.
Азаматка алты кыр,
Аз болотко
Жар, жар ай.

Ж и г и т т е р :

Ал гана эмес, айлантат
Комбайнды, кыздар ай.
Коромжусуз майкандайт
Буудайыңды
Жар, жар ай.

К ы з д а р :

Комбайнды айлантса,
Балажанго кыздар ай.
Биздин Бүбүш сынчы эле,
Жараганго
Жар, жар ай.

Ж и г и т т е р :

Баланы айтсак ушундай,
Кызыңар кандай, кыздар ай.
Суроо салып көрөлү
Айткылачы
Жар, жар ай.

К ы з д а р :

Мурду бучук, башы таз,
Кыз беребиз балдар ай.
Дайыңарга кеткиле
Кыш беребиз
Жар, жар ай.

Ж и г и т т е р :

Бучук эмес, таз эмес,
Какшыктаба кыздар ай.
Автобузга жарышып,
Биз келебиз,
Жар, жар ай.

К ы з д а р :

Кеп жүйөсүн билбейсиң,
Кейкеңдеген балдар ай.
Ушундай жигит жактырган
Жөн кыз бекен
Жар, жар ай.

Ж и г и т т е р :

Биз жеңилдик силерге
Сөз жүйөсү, кыздар ай,
Бир бирине жарашкан
Жар көрөлү
Жар, жар ай.

ТЕМИН

Айда темин, теминим,
Айда алты атым темингин
Абайлатпай чаап кал
Артка тарткан кежирин.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Айда темин, теминим,
Котор аттын кээ бирин,
Билгизбейли ушул жыл
Машинанын кемдигин.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Эмдиги жыл бу маалда
Молотилка кырманга
Батпай турган күн болот,
Согуш бүткөн замана.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Комбайным күч берсин,
Көп түшүмүн күз берсин
Теминге басып иели
Арпанын башы түшпөсүн

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Орокчулар күч берсин,
Орой, орой бүктөсүн.
Теминге салып иели
Буудайдын башы түшпөсүн.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Кызылың кырка тоо болуп,
Кылкылдаган коо болуп,
Сенин берген демиңен
Жарадар кетсин соо болуп.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Саргычтын өңү тазарсын,
Арыктар кубат күч алсын.
Касиеттүү Сталин,
Кыркына кайра жашарсын.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

Теминди салгын кеңелте
Күн бата элек али эрте,
Планың ашсын эки эсе,
Кырманыма береке.

Оп майда, майда!
Оп майда, майда!

1944-үнчү жыл.

ЖАМГЫР ЫРЫ

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Жумшарт эгин тамырын.
Кара көсөө көз ачтай,
Өлсүн каран калгырың.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Кызылчаны кандыргын.
Жаштайынан түйүлтүп,
Жанга кубат алдыргын.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Гүлдөт шактын бардыгын,
Алма, өрүктү бүрдөтүп,
Текши мөмө алдыргын.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Жыргат жердин жандыгын.
Карлыгачты чакырып
Короомо үй салдыргын.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Жыргат эдин бардыгын,
Колу тарды март кылып,
Сандыктан нан алдырган.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Семирт малдын арыгын.
Кайын энем катуу баш,
Карын майын жардыргын.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Көгөрт тоонун ой, кырын,
Коңшубуздун сүр этин
Казанына салдыргын.

Жаа, жаа
Жамгырым, жамгырым,
Күтпө күндүн сабырын,
Эки бетин ийлеп өт,
Ысык деген бабырдын.

Чегирткени чертип өт,
Ташбаканы таптап өт,
Ударникти мактап өт,
Жалкоолорду каптап өт.

КОРУҚЧУ

Коруктун башы коомай жол,
Копол ууру оомай жол.
Кыярып бышкаң ак эгин,
Арам колдон аман бол.
Айт, айт куу! Куу!
Айт, айт куу! Куу!

Дандарың жерге түшпөсүн,
Башыңды бирөө үзбөсүн,
Бак-дөөлөткө учкашып
Бажырайган жүз келсин.

Корукчу корук көздөсүн,
Көргөндөр мактап «сөз» десин
Атка минип аралап
Көпкөн жигит өтпөсүн.

Талкалап буудай тактасын,
Эң асылын тазасын.
Калаадан чыгып жыгылып
Мас жигит уктап жатпасын.

Таруулар бышып таранып,
Талыкшып боюн каранып,
Толуп турган кезинде
Таранчы келер кап алып.

Таруунун кыяр сабагын
Шыпырып кетер дандарын.
Жакшы кайтар колхоздун
Жаш жандырап тамагын.

Коноктор бышып саргарып
Орот деп качан жарданып,
Бойго жетип турганда
Чымчыктар келер чийне алып.

Коноктун кыркар сабагын
Корукчу жакшы карагын.
Таш үстүндө колхоздун
Гүл өстүрөр тамагын.

Бош эмес бардык аңыздар,
Төмөндө коон дарбыз бар,
Бөйрөгүн оюп кетпесин
Карга деген кансыздар.

Колхоздун иши оң болсун,
Азык-түлүк мол болсун.
Жүгөрүлүү чүйлүктүн
Жүгөрүсү тоо болсун.

Калкымдан бирөө өлбөсүн
Түк жамандык көрбөсүн.
Көп таруулу көлдүктүн
Бодосу агып көлдөсүн.

КОЛХОЗДОГУ ТҮН

Колхоздо күз жылда келчү бир майрам,
Буудай оргон, кырмаң баскан кең сайран.
Бул бир алтын эстен кеткис мезгилдер,
Күлай сулуу түндө комбай* айдаган.

Мында достук, ызааттуулук, курбулук,
Пейли тоюп, токчулуктун жыты уруп.
Бир гектардан бир жүз сексен пуд деген,
Март колдордон жаңы сөздөр туулуп.

Дан түшүмүн былтыркыдан мол алып,
Кеңип, көктөп, улам эски жол калып,
Жүз сексен пуд деген жаңы сөз менен:
Мен колхоздо дагы бир жыл жашарып.

Түндөр жакшы... түндөр жакшы колхоздо,
Дагы эртеңки кемчиликти оңдоого.
Ай жарыгы тийбес эле мынчалык,
Комбайнчы Күлай сулуу болбосо.

1942-нчи жыл.

* К о м б а й—колхозчулардын комбайнды эркелетип атаган аты.

КЕТМЕНИМ

Көктөсүн деп мээнет менен эккеним,
Тер агызып терең айдап сепкеним.
Тегиз бөлүп колхоз данын сугарган,
Тең эмгектен теңтушумсуң кетменим.

Кимдер билбейт кубанычым экенин
Чымга тийип сенин бир жарк эткениң!
Күн ысыкта бирге кулак байлашкан,
Тең кубатташ курдашымсың кетменим.

Билбейм сени ким кетилтип кеткенин,
Тегиз чыңдап кемтигиңди эптедим.
Ташын бузуп, жаңы арыкты казышкан
Ак тилектеш артыгымсың кетменим.

Түзөп, оңдоп кыңырт жердин беттерин,
Сенсиң менин жанга тирек эткеним.
Бизге тийген таттуу бакыт ичинде:
Сени менен мен өкөөмүн кетменим.

1942-нчи жыл.

ВАСИЛИЙДИН САРЫ ТОРУ АТ

Кээде көмүр, кээде чоюн таш тартат,
Жаралгандан оор кызмат аткарат.
Элпек, жоош, ырайымы жанга ысык,
Васенька аттуу Василийдин сары тору ат.

Оор жүктүн оордугуна кенебей,
Чымырканат намыстанган немедей.
Мээнетиниң тазалыгың көргөндө,
Четтеги адам: жарыктык ай дегендей.

Мындай адат ак жашоонун татыгы,
Мына жигит, азаматтын артыгы,
Сар тору аттын кыялынан белгилүү:
Ат ээсинин ниетинин актыгы.

1941-инчи жыл.

МАЙЧЫ МЕНЕН МАЛ ДОКТОР

«Арпа» дан эки дос көрдүм,
Экөөнү бирдей мактайын.
Жан кыйышпас достордун,
Досчулугун айтайын.

Майчынын аты Мааданбек,
Сол бутунан сылтыган,
Кечеки кандуу согушта
Сонун-сонун иш кылган.

Доктордун аты Дооранбек,
Оң бутунан сылтыган,
Кечеки кандуу майданда
Кыйын-кыйын иш кылган.

Кошомат кылып дардактап,
Докторго майчы май бербейт.
«Ооз басты» болсун деп,
Майчыга доктор кой бербейт.

Мааданбектин максаты:
Ак мамасын эмизген
Апасы үчүн май жыят,
Дооранбектин максаты:
Жорго тайын мингизген
Атасы үчүн кой жыят.

Апасы ким булардын?
Апасы — алтын Ата журт
Атасы ким булардын?
Атадан артык Ата журт.

ЖЕҢЕМДИН СӨЗҮ

Жазгы суук жанга өтөт,
Жааган күнү жаай берсин.
Жалтактык кылып жанды аяп,
Суук тийди дебесмин.

Жай ысыгы жанга өтөт,
Мейли чекем тердесин.
Кызылчамдан кол үзүп,
Ысык өттү дебесмин.

Күзгү шамал күркүрөп,
Мейли күчөп желденсин.
Эгинимден кол үзүп,
Күчүм кетти дебесмин.

Өттү, кетти далай жыл,
Кыйынчылык бир катар.
Бирок колхоз ишинен
Оорубадым бир сапар.

Бул кандай деп сурасаң,
Касиеттүү колхозум
Жамандыкты жолотпойт, —
Ак тилектүү жолдошум.

БАШҚАРМАНЫН АЯЛЫ

Кызыл көйнөк, бураң бел,
Кимдин, кимдин зайыбы?
Кадырлаган биздин эл,
Башкарманын зайыбы.

Апийимди тилүүдөн
Мындан өткөн ким экен?
Чөп чабыкка келгенде
Буга жеткен ким экен!

Койду кырка келгенде,
Тең кыркмакчы бар бекен?
Уйду саай келгенде
Тең саанчы бар бекен?

Андай болсо он бөлмө,
Ак там болсун киргени
Балдары окуп Москвадан
Самолёт болсун миңгени.

БАШҚАРМА

Кызыл чийкил жаш бала,
Ар өнөргө маш бала.
Улууга жаман айтпаган,
Кичүүнү тилдеп какпаган,
Биздин, биздин башкарма.

Тор ат минген жаш бала,
Түн уйкусу аз бала.
Колхозду алга сүрөгөн,
Планын бүтпөй күлбөгөн,
Биздин адил башкарма.

Жылкысы кери жайылган,
Койлору батпай байыган.
Разы болуп район,
Кызыл туу келип борбордон,
Рахмат кетпей айылдан.

Азын көпкө кураган,
Көбүн көпкө улаган.
Үйлөргө кымбат мүлк толгон,
Кечке жуук колхоздон,
Күмүш түтүн булаган.

Жүдөөнүн жайын сураган,
Эл жетинсе кубанган
Ошондуктан тилеги оң,
Кечке жуук колхоздон
Алтын түтүн булаган.

Биздин биздин башкарма,
Кармаса колу таш жарма.
Жеткинчектер жыргасын,
Замана калсын, иш калсын,
Ушундай адил жаштарга.

КҮЙГӨН

Эжеңизге келгеним,
Ал менин
Сизди көрсөм дегеним,
Окууң канча дегеним,
Ал менин
Жашыңды билсем дегеним.

Жигиттен жигит иргейсиң,
Жылмая карап күлбөйсүң,
Ферманын кызы Күкүшжан,
Сен менин
Күйгөнүмдү билбейсиң.

Чачыңды сылап көргөнүм:
Ал менин —
Акылың бар дегеним,
Топчуңду кармап көргөнүм,
Ал менин—
Жүрөгүң асыл дегеним.

Ак, кызыл алма бергеним:
Ал менин—
Сүйсөң да сүйгүн дегеним:
Тор атка минип желгеним:
Ал менин:
Той жасаймын дегеним.

Уландан, улан иргейсиң,
Уяла карап күлбөйсүң,
Ударник кызы Күкүшжан
Сен менин
Убалымды билбейсиң.

ҚЫЗ ӨПМӨЙ

Курдаштын курдаш жары экен,
Кубантқан кубат алы экен.
Колхозчунун кызындай,
Кара көз сулуу бар бекен?

Теңтуштун теңтуш жары экен,
Деңиздей терең алы экен.
Инженердин кызынан,
Ак жуумал сулуу бар бекен?

Жолдоштун жолдош жары экен,
Жоругун билсе зар экен.
Жумушчунун кызындай,
Ак жуумал сулуу бар бекен?

Жүргөнүм кыргыз шаары экен,
Ойноп-күлгөн шаңы экен.
Ушундай сулуу кыздардан
Бир өпкөн жигит бар бекен.

АЙ БАЛАЖАН, БАЛАЖАН!

(КЕЛИНДИН ЫРЫ)

Алмасы көп бакчадан,
Фрунзенин шаарынан,
Ашык болор жаш көрдүм
Алтын орден тагынган.
Ай, балажан, балажан!
Ай, балажан, балажан!

Жүзүм бышкан бакчадан
Фрунзенин шаарынан,
Кумар болор жаш көрдүм,
Күмүш орден тагынган.
Ай, балажан, балажан,
Ай, балажан, балажан!

Бери басты мен бассам,
Колумду алды, кол сунсам,
Онбешинчи заводдун
Устасы экен сурам, —
Ай, балажан, балажан,
Ай, балажан, балажан!

КӨЛ АТА

Айланайын көлүм ай,
Асмандай көп көк өңүң ай,
Жайытың ай, түзүң ай,
Жайлооң ай, түрүң ай!

Шамалың ай, желиң ай,
Шайыр өскөн элиң ай,
Тоолоруң ай, жакаң ай,
Жайкалган жашыл жериң ай

Толкунуң ай, шарың ай,
Толкунду тоскон жарың ай,
Токоюң ай, талың ай,
Толуп турган чагың ай!

Эгиниң ай, малың ай,
Алмалуу калың багың ай,
Тарууң ай, майың ай,
Кашка булак сайың ай.

Колхозуң ай, фермаң ай,
Кыштагың ай, айлың ай!
Эмгекке алган энчиң ай,
Совхозуңдун байың ай!

АЙРӨК

(КОРДОО)

Ак иштеген, ак жүрөк,
Ачык көңүл шат жүрөт.
Арамзаада кытмырды,
Ким кадырлап, ким сүйөт?
Ай, ай, сен да кордоо сал,
Көлдө жаткан көп өрдөк.
 Айрөк,
 Айрөк!

Жакшы ударник, ак ниет,
Өңү жарык, шат күлөт.
Жарыбаган жалкоону
Ким кадырлап, ким сүйөт?
Ай, ай, сен да кордоо сал
Көлдө жаткан сан өрдөк.
 Айрөк,
 Айрөк!

Кең пейилдүү кең тилек,
Кеңири өмүр өткөрөт.
Кешиги жок жалкоону
Колхозубуз жек көрөт.
Ай, ай, сен да кордоо сал
Жарашыктуу каз, өрдөк
 Айрөк,
 Айрөк!

КЫЗДАРДЫН КҮҮСҮ

Атам Ленин, алып берген жыргалды,
Атам Сталин, жеңип берген жылдарды.
Ого бетер гүлдөтөлү саймалап,
Жаңы өлкөнүн жайдары ачык кыздары.

Алга кыздар,
Алга кыздар,
Күндөр бүттү,
Биз уялып
Жер карар.
Мугалим бол,
Инженер бол,
Жумушчу бол,
Акылман бол,
Не кааласаң
Баары бар.

Совет элим, жеңип берген жеңишти,
Ал жеңиштин большевиктер негизи.
Көтөр кыздар, оң ийинге салалы,
Беш жылдыктай касиеттүү зор ишти.

Алга кыздар,
Алга кыздар,
Күндөр бүттү,
Биз уялып
Жер карар.
Мугалим бол,
Инженер бол,
Жумушчу бол,
Акылман бол,
Не кааласаң
Баары бар.

Тынчтык күндүн тынбай турган иши бар,
Кандуу күндүн камчы тактай изи бар.
Совет кызы кандай кылар экен деп,
Байкап турат батыштагы уу... чуулар.

Алга кыздар,
Алга кыздар,
Күндөр бүттү,
Биз уялып
Жер карар.
Мугалим бол,
Инженер бол,
Жумушчу бол,
Акылман бол,
Не кааласаң
Баары бар.

1945-инчи ЖЫЛ, 31-инчи ДЕКАБРЬ

Кош сентябрь, кош ноябрь айлары,
Өткөн жылдын кооз июнь, майлары.
Адам уулу куштан чебер келтирип,
Бакыт күнгө уя салган жайлары.

Кош сентябрь, кош апрель айлары,
Жыл жаңырып, жаңы жылга айланды.
Келген жылдын келинчеги март болуп,
Кенен болсун, кымыз, жуурат, айраны.

Кош март айы, келгин куштун сайраны,
Кош өткөндүн кенен өзөн, сайлары.
Келген жылдын колуктусу март болуп,
Арбын болсун таң-тамаша майрамы.

Көктө булут жаңыланып бөлүнөт,
Эл таалайы жылдыз болуп төгүлөт.
Быйылкы жыл адамзаттын айлына,
Табак, табак май берчүүдөй көрүнөт.

Жерде тоолор, жаңыланып бөлүнөт,
Калк ырлары чолпон болуп төгүлөт.
Быйылкы жыл, токтоо мүнөз журтуна,
Шайы кейнек кийинтчүүдөй көрүнөт.

Шылдыр, шылдыр, шылдыр аккан суулары,
Тар капчыгай өтөктөрдөн куралды.
Быйылкы жыл кирип келип эшиктен,
Эмнең жетпейт, чыгып ал деп сурады.

Шаңгыр-шунгур, шаңгыраган чуулары,
Жамы журттун жайдары ачык убагы.
Быйылкы жыл, терезени каккылап,
Жыргалдуумун, багып ал деп суранды.

Бөбөктөрдүн бешиктерин терметти,
Карылардын кабактарын желдентти.
Жаңы жылдан «атың ким?» деп сурасам,
Атым «Арзан», атам «Дөөлөт» деп кетти.

Келсе келсин, мындай жылдар көп келсин,
Суарым аз: эки сабак ыр берсин.
Мындан башка кандай олжо акынга?
Мен турмушка, сараң ач көз эмесмин.

Мен турмушка, сараң ач көз эмесмин,
Өктө кылып ай, аз бердиң дебесмин.
Байлык, үй-жай ден соолуктан ардактуу
Мага берсе эки сабак ыр берсин.

Кел жаңы жыл, үйүм таза келип кир,
Мени тааны, ким экеним жакшы бил.
Мен өлбөйүн миллион жолу айланып,
Кайра келсин ыр жаздырган декабрь.

КЕЛСЕМ ЖОКСУҢ

Келсем жоксуң... келсем жоксуң сүйгөнүм,
Сен мен үчүн, жарык айы дүйнөнүн...
Далай, мындай кыйгач түшкөн иштерге,
Кабак чытып кайгырбоону үйрөндүм.

Келсем жоксуң... келсем жоксуң жалжалым,
Текке элирттиң, тентек сүйүү кандарын...
Бакыт жолу бирде түз да, бирде ийри,
Оңдоо керек, ийри түшүп калганын.

Улам... улам... катар жазып жалбардың,
Неге мынча мени күтүп саргардың?
Сүйүү деген, кээде паста, кээде өйдө,
Аёо керек, жерге түшүп калганын.

Мейли шоолам, жолугуулар кечиксин!
Жаз болбосо, жай-түнүндө кезиксин!
Сурап билсем, миң сүйүүгө барабар,
Жазгы айдоонун камын көрүп кетипсиң.

Ошент жаным, өзүң иштеп көрсөткүн,
Болот миздер бороздорун төшөлтсүн!
Сен өндүргөн жаз көгүнө аралаш,
Менден шайыр, менден таза жаш өссүн!

ЗАМАНДАШЫМА

Жашыл-ала жагоо тагып желбиреп,
Жакшы өмүрдүн жарашыгы биз элек.
Жаштык күндүн ар бир соккон сагаты,
Жаш сүйүүдөй койнубузда эркелеп.

Кызыл-ала жагоо тагып желбиреп,
Кызык күндүн кызыктары биз элек,
Кымбат күндүн ар бир соккон сагаты,
Кыз баладай койнубузда эркелеп.

Жашоо эркине жаратылып бир ирет,
Карап көрсөң кандай эмгек кылдым деп:
Кайран күндөр бекер кеткен экен деп,
Ойлоп-ойлоп өкүнөрүн ким билет?..

Сонун күнгө жаратылып бир ирет,
Санап көрсөң кандай эмгек кылдым деп,
Сайран өмүр текке кеткен экен деп,
Самап-самап сагынарын ким билет?

Кеткен кемтик жакшы ыр менен жетилет,
Андай болсо, көп кечикпей кууп жет.
Доорубузга каухар чачып калалы,
Алдыбызда канча күн бар ким билет?

Жаштык айып таттуу ыр менен жетилет,
Андай болсо, көп кечикпей кууп жет.
Заманага жыпар төгүп калалы,
Дагы канча жашоо калды ким билет?..

КАЛАМГА

Сен жолдошум, кен кубатым, сен бактым,
Ашык болуп, издеп жүрүп мен таптым.
Колуктумдан мурда сүйүп өзүңдү,
Өз жанымдын жармысынан жараттым.

Чырагымсың, айсыз түндө адашпайм,
Бнагымсың, жан чыкканча тарашпайм.
Дүркүрөгөн дөөлөтүмсүң каламым...
Вашингтон долларына алмашпайм.

Командириң—эл намысы, эл анты,
Сага ишенип курч куралын карматты.
Ошондуктан, өрт аралап бараткан —
Сен доорумдун танка минген солдатты.

Заман күчтүү, күч чак келбейт алдына,
Заман дайра, аккан катуу агымга.
Бул турмушта: нечен кыйын жол бастык,
Дагы кыйын жолдор жатат алдыда.

Эгер өлкөм керек десе биз белең,
Эл эрки үчүн, туулганбыз энеден,
Жүрөгү чоң баатырларбыз бактылуу—
Жер шарынын азаттыгын ээлеген.

Мына ушундай улуу жолдо баратың,
Кезек менен күндөр батып, таң атып.
Күтүлбөгөн бир мезгилде, түбөлүк —
Эгер өлүм, мени кетсе уктатып:

Ошол замат, арта салып мойнуңа,
Тез чуркап жет, кең өрөндүн оюна.
Көп ыйлабай, капаланбай көмп кой,
Ысык-Көлдүн толкун чачкан боюна.

Көл шарпылдап толкундарын таратсын,
Толкундары мени карай баратсын.
Жүр көрөлү: кыргыздын бир акыны,
Уктап жатат... уктап жатат, деп айтсын...

Сен жолдошум, сен кубатым, сен бактым,
Ашык болуп издеп жүрүп мен таптым.
Колуктумдан мурда сүйүп өзүңдү,
Өз жанымдын жармысынаң жараттым.

ТАБИЯТ МЕНЕН МУЗЫКА

Өмүр кең, солоор гүлдөр... өчөр, жанар,
Бат карып, бат эскирип, бат жаңырап,
Эмесе: бул дүйнөгө туулуу менен,
Кайрадан, ар адамдын өлмөйү бар.

Өлүм ак, пейли сараң, көңүлү тар,
Күчү жок, бирок мени коркута алар!
Себеби: мен өлгөндө ордум басат,
Менден соо, менден жакшы, акылдуулар!

Кубанам, туулуп-өскөн заманыма,
Барабар бир сагаты, бир кылымга!
Урабас менин дагы кирпичим бар,
Көз жеткис анын чымыр катарында.

Курбума, иним-агама рахмат айтам,
Биз чын эр, бул турмушка жашап-кайткан,
Кан төккөн зор майдандын жыйынтыгы,
Мынакей түбөлүккө улуу майрам.

Бул бүтсүн, айтар сөзүм төмөнкүдөй,
Анчалык орчундуу эмес, жөп-жөнөкөй:
Кантейин жазмыш күчү руксат бербейт,
Заманга иштер элем далайга өлбөй.

Ах чиркин биздин күндөр кандай таттуу,
Бүгүндөн, эртеңкиси рахаттуу!..
Табият жана анын музыкасы,
Күн санап, кандай сулуу, кандай шаттуу!

Ах, дүйнө, биздин күндөр кандай таттуу,
Бүгүндөн, эртеңибиз рахаттуу...
Ушундай сонун күндө өлгөндөргө
Байкачы, кандай гана аянычтуу!..

ӨТУЗ ЖАШ

Ырас өмүр, кандай кыска, кандай аз,
Тагдыр ошол, өлчөмүнөн көп кылбас.
Бирок чиркин аздыгына мейли эле
Анын октой, тездигине катат баш.
Кечээ гана тиги кырда жок эле,
Кайдан чыкты боз ат минген отуз жаш?..

Ал зымырайт, үстү-үстүнө камчылап,
Жетээр жери, түшөр үйү барчылап...
Эгер анын жетээр жери бар болсо,
Неге суудай тынбай агат адамзат?
Ошондуктан—тынымы жок өмүрүм,
Уч-кыйры жок алыс жолго шаштырат.

Бүгүн дуулап, кечекимди ойлонбой,
Кечээ жыргап: эртеңиме кайдагы ой...
Ушунча күн... ушунча жыл арасы,
Жана гана, бая гана болгондой.

Артык экен, кымбат экен жаштык кез,
Алтын экен, жакут экен, баа жетпес.
Маңдайынан да бир сүйүп калууга,
Токтоп бербес, токтотууга күч жетпес.
Коюн толгон отуз жаштан айнууга
Өмүр чиркин, өкүмү күч жол бербес.

Кантсин боз ат, бир топ жолду баскансыйт,
Атырылып алга карай баргансыйт.
Сүрөп алган жазмыш жолу аябай,
Камчы менен май сооруга чапкансыйт.
Жым-жым эткен эндикке жоголуп,
Караан үзүп кирип бара жаткансыйт.

Токточу өмүр, токточу өмүр, токтой тур!
Сенден күчтүү, сенден өжөр бул учур.
Он беш жолу улам кайра туулуп,
Он беш жолу жашарбасам карап тур!

Ырас өмүр, кандай кыска, кандай аз,
Тагдыр ошол, өлчөмүнөн көп кылбас,
Бирок чиркин аздыгына мейли эле,
Анын октой тездигине катат баш.
Кечээ гана тиги кырда жок эле,
Кайдан чыкты боз ат минген отуз жаш?..

ДЕН СОЛУК

Жаш кезинден жаркылдап,
Жакшы болсо ден соолук,
Кор болбойсуң өскөндө:
Бирде жатып, бирде ооруп.

Бала кезден жаркылдап
Бекем болсо ден соолук.
Кем болбойсуң өскөндө:
Кээде жатып, кээде ооруп.

Окуп билим аларда,
Теңтушуңа тең болуп,
Керек экен ошондо,
Темирдей бек ден соолук.

Эл коргоого барарда,
Эр көкүрөк кең болуп,
Керек экен ошондо,
Эң биринчи ден соолук.

Тоодон шахты казарда,
Тоодой ташты омкоруп,
Керек экен анда да,
Эң биринчи ден соолук

Жолдошундун жанында,
Жолборстой кыраан шер болуп,
Теңеле басып тең жүрүп,
Мактанарың ден соолук.

Илимпоз болсоң өскөндө,
Элдин камын ойлонуп,
Талыктырбас эч качан,
Жан жолдошуң ден соолук.

Сүйгөнүңдүн жанында
Сүрүң кайрат дем болуп,
Сүттөй көңлүң агарып,
Сүйүнөрүң ден соолук.

Алсыз болуп арбайып,
Алты күндө бир ооруп,
Арман айтып зар ыйлап
Жалынсаң келбейт ден соолук.

Жашоо керек жадырап,
Заманыңа бел болуп.
Бакыт-ырыс таалайың,
Ушул эле ден соолук.

Түгөнбөгөн адамзат,
Кебелбеген кем болуп,
Тукумдан-тукум калтырчуу
Мурасы ушул ден соолук.

МЕН КЫРГЫЗДЫН АҚЫНЫ

Ким берсе да жакшы берген бактымды,
Ким койсо да жаман койгон атымды,
Ушакчыдан: не кылам деп сурам,
— Беш тыйынга мага сат дейт даңкыңды!
Сатам!

Алсын!

Кайдан билсин баркымы?
Чайга салып жутар кезде:
Заар тилин куйкалачуу
Мен кыргыздын акыны!

Карлуу күнү берсе керек бактымды,
Аяз күнү койсо керек атымды.
Ичи арамдан: не кылам деп сурам,
Бир тыйынга мага сат дейт даңкыңды!
Сатам!

Алсын!

Кайдан билсин баркымы?
Кантка салып жутар кезде:
Кара көңдүн куйкалачуу,
Мен кыргыздын акыны!

Таш идишке куйса керек бактымды,
Татты идишке куйса керек атымды,
Кароолчудан: не кылам деп сурам,
Балам алсын бекер бер дейт даңкыңды.
Берем,

Алсын!

Сатпайм, кадыр баркымды,
Уйчу, койчу,

Кетменчинин

Менмин кыгбат акыны.

МЕНИН ҮЙҮМ

Үйүм сонун, ойдогумдай кең турам,

Ырыскымдан ыразылык сөз угам...

Түн жармында из жашырган уурудай,

— Ким ой бул?

Тереземди: тырс, тырс урган,

Тырс урган?

— Жакырчылык сен белемсиң?

Мен бир убак коломтоңдо жылынгам:

Болду эми жетет, ары кет,

Болду эми жетет, ары кет,

Киргизбейм сени,

Кет ары, кет ары,

Кет ары менден ант урган!

Оокатым мол, мейман күтөм, март турам,

Досторуман жылуу, сылык сөз угам.

Түн жармында, сүттү уйкуман чоочутуп,

— Ким ой бул?

Тереземди тырс, тырс урган,

Тырс урган?

— Тынчтык өмүр сен белемсиң?

Мен ар убак сууңду ичип кулпургам!

Кел бери,

Антым ушул: өлгөнүмчө сени менен бир турам...

МУЗЫКА

Мен суу ичпейм, таңдай катып турганда,
Мен нан жебейм алдан тайып курганда,
Музыкадай мага таттуу суусун жок,
 Берчи мага,
 Берчи мага
Жарым кашык музыка!

Мен ыйлабайм, капа тартып турганда,
Мен кубанбайм, бак дөөлөткө тунганда.
Дарым ушул, кайгы жана шаттыкка,
 Берчи мага,
 Берчи мага,
 Жарым ууртам музыка!

Эмнелер жок, бул дүйнөдө — жарыкта,
Не бир сонун... не бир кымбат асыл баа...
Мен кетерде, ошончонун ичинен
 Сагынарым,
 Эң аярым
 Эң кымбатым музыка!

ГРУНЬЯ САВЕЛЬЕВНАГА*

Далай таттуу даам жедим колуңдан,
Кем көрбөдүң өз бир тууган бооруңдан.
«Начар экен бат оңолсун бала» деп,
Шашып турдуң чала уйкулуу ордундан.

Бирлар жаздым, кээде сызып, кээде оңдоп,
Бала өстүргөн жаш атадай көңлүм ток.
«Азгын экен, кантер экен бала» деп,
Сен үшкүрдүң күн кыскасын болжолдоп.

Март да кетти, апрель, май жакындап,
Көжгө турна, көлдө каздар каркылдап.
Күнүң бүттү, кайтар мезгил болду деп,
Кош ат келди үй жанына жакындап.

Мени акырын, «аман бол»—деп узаттың,
Көзүн карап өзүм минген боз аттын.
Колумду алып ылдый карай бергенде,
Мөлт, мөлт акты тоголонуп көз жашым.

Алыс кеттим, бармын, өлүү эмесмин,
Мен барбасмын, сен да мага келбессиң...
Жан боорумдай көңүлүмдө көз жашың,
Ата-энемден көз жаш көргөн эмесмин.

* Грунья Савельевна Алыкул Осмоновду жаш кезинен багып чоңойткондуктан, ага өгөй эне сыяктуу болуп калган.

КӨҢҮЛ ЫРЛАРЫ

БИЗГЕ ТҮНӨЙ КЕТ

Көңлүм капа, башым туман кеңгиреп
Үч күн болду бизге мейман келе элек.
Жолоочунун бул кандайча шылдыңы,
Даамы жоктой,
Жеген токоч, жеген эт,
Сыйлап берер, белең кыргыз даамы бар,
Эй жолдош,
Биздикине коно кет.

Мейман келбейт, келбегени жаман кеп,
Үйүм капа, эмне болуп кетти деп.
Ууру болсоң, тор атымды уурдап ал,
Касым болсоң каргап өткүн, тамак жеп.
Чаалыкканга соопчулук даамым бар,
Эй жолдош,
Биздикине түнөй кет!

Биздин үйдө көптөн жүргөн жалгыз шерт:
Кымбат ашты мейман бекер жесе деп,
Ач көз болсоң өз башымды сурап ал
Кегиң болсо: сабап өткүн, тамак жеп.
Жолоочуга нечен түркүн даамым бар,
Эй жолдош,
Биздикине түнөй кет!

* * *

Катуу жатып, жумшак ойгонуп,
Көңүлүм сергип кенен дем алдым.
Өмүрдө дарт тагын жоготуп,
Өз эңчиге жаңы жаш алдым.

Жумшак жатып, таттуу ойгонуп
Көктө турган күндү карадым.
Кайра чыйрак, кайра бек болуп,
Койнум толо ырыс санадым.

Тыңшап, тыңшап боюм балкыды,
Мен укпаган өмүр күүлөрүн.
Жан жыргатар жыргал салкыны,
Эх, заман... сенин күндөрүң!

КӨЗҮМ ӨТКҮР

Көзүм өткүр, өрттү өчүрө караган,
Өз жанымдын жамандыгын көрө алам.
Колум ачык журтка маалым марттыгым,
Бир чыны уудан,
Бир чака бал бөлө алам.

Сырдаш болсоң ачык сөзгө келе алам,
Мен өзүмдүн тардыгымды жеңе алам.
Керек болсо: чебердигим жетишет,
Дөңгөчкө жаң, балыкка тил бере алам.

КАТЫҢА ЖООП

Жактырбадым, курбум, жазган катыңды,
Курбум дедим, элге айтпадым атыңды.
«Алым жаман, ооруп калдым сага окшоп»
Деген сөзүң капалантты акынды.

Сен неге үчүн өз өзүңөн кирдейсиң,
Оору—соо деп, мени экиге иргейсиң?
Сен неге үчүн оору экеним унутуп,
Ооруп жатып ыр жазганым билбейсиң?

Сен неге үчүн бошоң тартып кирдейсиң,
«Мен сендей» деп мени алсызга иргейсиң?
Аалам алпы Шекспирдей күч менен
Ооруп жатып сүйлөшкөнүм билбейсиң?

БИРГЕ ЖҮРДҮК

Бирге жүрдүк бирге жайлап, бир айлап,
Кайык минсек сен олтуруп, мен айдап,
Мен арчадай жаш эсебин билгизбей,
Сен кайындай жаңы гана бүр байлап.

Уябадым, тартынчактык кылбадым,
Шек билгизип, атыңды атап ырдадым.
Тик карабай чырайыма, түсүмө,
Сен уялып жерди карап кызардың...

БОЗ БАЛА

(КЫРГЫЗ ВАЛЬСЫНА ТЕКСТ)

Борумуңдан боз бала,
Боздотпочу садага.
Боздосом да жеткирбей
Бой саласың башкага.
Ой боз бала,
Ой боз бала,
Күтөм колхоз
Багында.
Жок келбейсиң
Чолоң тийбейт
Кызыл кырман
Маалында.

Жайдарыңан жаш бала
Жалынтпачы садага.
Жалынсам да жеткирбей
Жалооруйсуң башкага.
Ой боз бала,
Ой боз бала,
Күтөм өзөн
Жанында.
Жок келбейсиң
Колуң тийбейт
Кызыл кырман
Маалында

Кыйалыңан бир бала
Кыйналтпачы садага:
Кыйналсам да жеткирбей

Кызыгасың башкага.
Ой боз бала,
Ой боз бала,
Күтөм кампа жанында.
Жок келбейсиң,
Күткүн дейсиң
План бүткөн
Маалында.

Ой боз бала, боз бала
Ойнойлу кең заманга.
Мага да далай жалынган
Сен өңдөнгөн көп бала.
Ой боз бала,
Ой боз бала,
Бери басчы
Жаныма.
Чер таратып
Жашайлыкчы
Сталин берген
Заманда.

СЕНИН ПОЭМАҢ

Сен десем, сен дегендин баары сенсиң,
Сен калыс, сен адилет, тегиз—теңсиң,
Эр жигит мээнет менен тапкан мүлкүн
Тибөлүк сактатууга сага берсин.

Сөзүң чын, жолуң туура, молсуң, кеңсиң,
Шертиң ак, ошондуктан ыйык элсиң.
Азамат, тапкан байлык, мурастарын,
Ар убак сактатууга сага берсин.

Бул ырлар менин ырым, сенин ырың,
Мөмөсү, биз жашаган жакшы жылдын.
Бүгүнкү менден алган поэмаңды,
Эскиртпей, эртеңкиңе сунуш кылгын.

•

КУРДАШТЫК СӨЗҮМ

Жарашпас ичи тарлык азаматка,
Тар болбо, тардык жаман тирүү чакта.
Арамдык, кытмыр кыял, көрө албастык,
Өзүңдү өйдөлөтпөй тартар артка.

Жакшынын жакшы жагын бөлө билгин
Жамандын жакшы жагын көрө билгин.
Эр жигит бекер келип, бекер кетпейт,
Таштаба экен го деп бири—миңдин.

Ар куштун алсам деген талабы бар,
Ар аттын чыксам деген кадамы бар.
Курдаштар өзүңдү өзүң сыйлай билгин,
Ар жандын мактай турган тарабы бар.

Эр жигит бирде жанар, бирде азар,
Деңиздей кээде кемип, кээде ташар.
Адамдын адам болор жан жөлөгү,
Унутпас, азган жигит, салсаң назар.

Кызыктуу баарыга тең өмүр өтөр,
Бирок да эстен кетпес жакшы сөздөр,
Суу жеткен балбан кучак бай теректей
Жигитти сөз семиртер, сөз көгөртөр.

Эң калыс, эң адилет улуу заман,
Энедей баарыга тең көңүл салган.
Менсинип өч нерсени жактырбаган
Жок эмес арсыз адам, алсыз адам.

КЫТМЫРГА

Кытмырдын ичи кырк кабат.
Кыркы тең бирдей кырк жамак.
Кытырагаң ташы бар,
Кыйын болсо бир табак.

Барыңды бардай көрө албайт,
Баркыңды булгап жамандайт.
Бактыңа көзү кызарып,
Өлөйүн деп өлө албайт.

Бириңди бирге ушактайт,
Билгизбей туруп тузактайт.
Бети калың беш эли,
Билмексен болуп жер карайт.

Үйүңө барып чай ичет,
Сылыккеч сүйлөйт «сиз», «биз» деп,
Байкабай, сезбей каласың,
Атыңа кери мингизет.

Кытмырдын кыт, кыт күлкүсү
Кысталаш жерде күлкүчү.
Күлүмүш болуп жеп салат,
Адамдын кытмыр түлкүсү.

Ишиңди иш деп жактырбайт,
Айтар оюн таптырбайт.
Колунаң келсе кытмырлар,
Аккан сууну актырбайт.

Кытмырың коркок морт болот,
Сүйлөсө сөзү чорт болот.
Шүмүрөйүп тобунан
Шүмшүк болуп жок болот.

БАЛДАР ЫРЛАРЫ

ЖАКШЫ КИТЕП

Өмүрдүн жан шериги жакшы китеп,
Жаш жүрөк жалындаган жолун тиктеп.
Китепте не кааласаң бардыгы бар,
Эрикпей карап чыксаң таамай издеп.

Акылга жакшы китеп акыл салар,
Кыялдын жаман жагын тартып алар.
Өзүңдү өзүңө айтпай кайра жасап,
Сен ачкан колдоруңа канааттанар.

Ардактуу ага инилер, жан курбулар,
Жаңы өскөн, жайдары ачык, жаш муундар.
Силерге айта турган сөзүм ушул,
Ар дайым китеп менен дос болуңар.

КУШТАР КЕТТИ

Чабалекей жакшы эле
Жарышып чуркап ойносок,
Бүгүн келип карасак,
Уясы турат өзү жок.

Кара чыйырчык жакшы эле,
Жарышып күлүп ойносок.
Кайда кеткен балдары
Уясы калган өзү жок.

Күз келгенде барлыгы,
Отор кеткен алыска.
Кышкы кийми жок экен,
Болбойт экен калышка.

Сасык үпүп, күкүк жок,
Жакшы эле мында жүргөнү.
Кырк-кырк эткен асманда
Кеткен турна үндөрү.

Бизден кеткен келгин куш,
Жакшы жерге консо экен.
Кайра бизге келгенче,
Аман-эсен болсо экен.

БАҚ ТИГЕЛИ

Бак тигели жүргүлө,
Биздин мектеп алдына,
Кең казалы арыгын,
Бирден күрөк алгыла.

Алма, өрүктүү бак өссө,
Биздин мектеп алдына,
Кубантар жазгы гүлдөрү:
Кызыл-тасыл агына.

Арча, кайың тал өссө,
Биздин мектеп багына,
Тазалык менен сулуулук,
Өзү келер жанына.

Сергип турар көңүлүң,
Жашыл тартса барлык жак.
Жарашык кирер жаштыкка,
Жайкалып турса жашыл бак.

Кыянат кылып сындырбай,
Жакшы баксак кадырлап,
Береке берер өмүргө,
Биздин колдон өнгөн бак.

МУГАЛИМ

Билим менен көгөртүп,
Эстүү болсун деп тилеп:
Заманына жарашкан,
Жакшы балдар болсун дем

Тарбия берип тазартып,
Ырыстуу болсун деп тилеп,
Өлкөсүнө жарашкан,
Өткүр балдар болсун деп,

Жазгы сонун гүлдөрдөй,
Кооздонтуп гүлдөтүп,
Ууз талдай буралтып,
Ак кайыңдай бүрдөтүп,

Маңдайынан нур төгүп,
Күлө карап турган ким?
Ал:
Эмгеги көп ушундай,
Биздин асыл мугалим.

Бизге тирек күч болуп,
Алдыбызда турган ким?
Ал
Мээнетти көп ушундай,
Биздин алтын мугалим.

ПИОНЕР КИМ?

Жаш жеткинчек пионер —
Комсомолдун бөбөгү.
Кичи пейил, тартиптүү,
Тазалыктын өрнөгү.

Жаш өспүрүм пионер,
Комсомолдун бөбөгү.
Сылык мүнөз адептүү,
Жакшылыктын өрнөгү.

Жамаң окуп мектепте,
Эне тилден «2» албайт.
Жооп айта албай жер карап,
Энесинен уялбайт.

Көңүл койбой сабакка
Жат жазуудан «2» албайт.
Жооп айта албай жер карап
Атасынан уялбайт.

Жок пионер «2» албайт,
Пионер деп ушуну айт.
Ача салсаң дептерин:
Жалаң «4», «5» жаркырайт.

Ошондуктан пионер,
Комсомолдун бөбөгү,
Кайсы жерде болбосун,
Барлык иштин өрнөгү.

ПИОНЕР ЫРЫ

Оттой күйгөн жалындап,
Биз:
Баатыр элдин пионерлери!

Ленин жолун кирдетпес,
Биз,
Келечектин ээлери!

Суудай аккан шарылдап,
Биз
Эркин элдин пионерлери!

Сталин жолун кирдетпес,
Биз
Болочоктун ээлери!

Аткан октой жалтанбас,
Биз:
Большевиктин эр балдары!

Ага жогун жоктотпос,
Биз
Болочоктун солдатъ.

Кубанычка кулпунган,
Биз
Сонун элдин пионерлери!

Коммунизм куруучу
Биз
Коммунизм ээлери!

БАТ АЙТМА

(ЖАҢЫЛТМАЧ)

Көпкөк
Көгүчкөн
Көгүлтүр
Көркөкө
Көмүлгөн.
Көрдүңбү
Көйкөлүп
Көрүнгөн
Көк түстүү
Колду өөп
Көбүргөн

2.

Көп-көк
Көпөлөк,
Көп болуп
Көкөлөп
Көргүн деп,
Көксөтүп
Көңүлдү
Көтөрөт.
Көңүлдү
Көтөрүп,
Көк, кызыл,
Көйнөгүн
Көп кызга
Көрсөтөт.

3.

Аппак,
 Ак ыргай
 Ак ыргай,
 Агын ай...
 Алсам дейм,
 Акыйкат,
 Аска таш
 Алдырбай
 Аска таш
 Акыйкат
 Атаны
 Арман ай,
 Азабы
 Аз эмес
 Ар иштин
 Ар кандай.

4.

Бек тоо,
 Бекем тоо,
 Бер жагы
 Бермет зоо.
 Бермет зоо
 Берметин
 Берери
 Бекер го.
 Белгисиз
 Бир бейбаш
 Бей жайлуу
 Бек зоого,
 «Бермет» дем,
 Бекерге
 Бек атты
 Бергенго.

5.

Балдар,
 Баарыңар,
 Бул ырды
 Башынап

Байкан
Баарыңар
«Б» ны
Бат «б» лап
Бат окуп
Багыңар...
Бабыр
Бабырар
«Б»—«Б» лап
Балдырар,
«Бай-байлап»
«Бай-байлап»
Баш чайкар
Бабырлар.

БАЛДАР МЕНЕН ТУРНАЛАР

— Эй, эй, каркыра турна,
Кайдан келе жатасың?
— Алтын самай кыз алып,
Кыштан келе жатамын.

— Эй, эй, каркыра турна,
Эми кайда барасың?
— Күмүш көкүл бала алып,
Күнөс жерге барамын.

— Эй, эй каркыра турна,
Күнөс жерде эмнең бар?
— Жакшы окуган байкем бар,
Таза жүргөн эжем бар.

— Эй, эй, каркыра турна,
Бизден таза, ак бекен?
— Силердей эмес эжекем,
Мектебинен кечиккен.

— Эй, эй, каркыра турна,
Кана дагы бирдеме айт.
— Коңгуроолор шыңгырайт,
Бизге эрчибей кайра кайт.

ҚАРА ЧЫЙЫРЧЫК

Қара чыйырчык көрсөңөр,
Урбагыла таш менен.
Жыгачтан уя салгыла,
Ала шалбырт жаз менен.

Қара чыйырчык көрсөңөр,
Атпагыла жаа менен.
Тал башына кооздоп
Үй салгыла кеп-кенен.

САМОЛЕТ ЫРЫ

Самолёт, самолёт,
Қайда шашып барасың?
Чөнтөгүңө сала кет,
Командирдин баласын.

» Самолёт, самолёт,
Қайда шашып барасың?
Қанатыңа ката кет,
Ударниктин баласын.

Самолёт, самолёт,
Қремльге бара кет!
Қремльде атаға
Бизден салам айта кет!

ПАРАВОЗ

Таза кийген аппактан,
Ташкен менен абам дос.
Ташкенимди сагындым,
Таякеме тарындым,
Алып кет мени
Паравоз паравоз!

Табагынаң май тамган,
Баку менен байкем дос.
Каку шаарын сагындым,
Эжекеме тарындым,
Алып кет мени —
Паравоз, паравоз!

Билегинен күч тамган,
Маскөө менен балам дос,
Ой Маскөнү сагындым
Санаасындай жанымдын,
Менин балам тарынчак,
Тарынчакты таштап кет,
Паровоз, паровоз!

УЧКУЧ КҮҮСҮ

Учтуң, учкуч,
Жасап укмуш.
Сен учканда
Карап туш-туш,
Санаа жетпей,
Шамал жетпей,
Караандабай
Шумкар куш,
Ааай, карандабай,
Бай, бай, бай,
Ээй, заман,
Сенин балаң
Айландырып
Самолётту
Бураган,
Беттешкенде
Бетке келбей,
Ажал-душман
Бырын-чырын
Кулаган.
Ээй, заман
Кандай кыраан
Сенин балаң
Бай, бай, бай.

2.

Булут жиреп,
Жапырт кирет.
Өнөр жасап,
Чимирилет.
Ага мекен
Болуп бекем
Тынчтык өмүр

Сүрсүн деп.
Ааай, бек турсун деп,
Бай, бай, бай,
Ээй, заман,
Сенин балаң
Айландырып
Самолётту
Бураган.
Беттешкенде
Чыдай албай
Ажал-душман
Бырын-чырын
Кулаган.
Ээй, заман
Кандай кыраан
Сенин балаң,
Бай-бай, бай!..

Учсун учкуч,
Жасап укмуш!
Жадырасын
Биздин турмуш!
Жаркылдасын,
Оюн салсын.
Сталиндик
Болот куш.
Аай оюн салсын,
Бай, бай, бай.
Ээй, заман
Сенин балаң
Айландырып
Самолётту
Бураган.
Беттешкенде
Бетке келбей,
Ажал-душман
Бырын-чырын
Кулаган.
Ээй, заман
Кандай кыраан
Сенин балаң
Бай, бай, бай.

ЧЫМЫН-ЧИРКЕЙ ЫРЛАРЫ

1. Ч ы м ы н

Чымын, чымын чымылдак,
Чыга калат дыңылдап.
Жумуш кылып жаткансып,
Мурдунан ырдап кыңылдап.
Абийри жок балитбай,
Аш-тамакты бүт булгап.
Балдар муну жолотпо,
Үйүңөн айда, ыраактат.

2. Ч и р к е й

Чиркей, чиркей чекчегей,
Аштык жыйнап экчебей,
Күзгү мезгил болгондо,
Эрте, дебей, кеч дебей.
Шишитип кетет этиңди
Көйнөгүңдү чеч дебей.
Безгек деген заары бар,
Балдар,
Муну койбогула эстебей.

3. И й н е л и к

Ийнелик, ийнелик,
Иш кылуудан ийменип.
Кыш болгондо карды ачып,
Жатып калат иймейип.
Сен жалкоосуң, ийнелик,
Сени менен дос болбойм,
Тамагыңды ичпедик,
Көйнөгүңдү кийбедик.

Кумурска:

Кумурска, кумурска,
Кыйын экен жумушка.
Талыкпаган мээнеткеч,
Татынакай турмушта.
Ачуунду кой аке,
Жер талашып урушпа.

Аары:

Аары, аары арбагай,
Аягы бар тарбагай.
Адашып кетип кокустан
Аары айлына барбагай.
Чагып алса ачуусу—ай,
Ак балынын таттуусу—ай.

Көгөөн:

Көгөөн, көгөөн дөөпөрөс,
Маңдайында жалгыз көз,
Сайгак менен санаалаш,
Тийген жери кызыл көш.
Мындан өжөр неме жок,
Себеп болбос айткан сөз.

Жаа:

Жаачы баатыр түк коркпос,
Көк айбанга саал окшош,
Борукерлүү жайы бар
Карлыгачка жан жолдош.
Жылаанды көрсө көзгө уруп,
Бир ордуна козголтпос.
Бала кезде жаа менен
Далай күнү болгом дос.

8. Чегиртке:

Чегиртке, чегиртке,
Секирип кетет эликче,
Ырдай берет чырылдап,
Карды тоюп эриксе.
Эмгекке алган даны жок,
Бир малы жок кериште.
Мындан өткөн жалкоо жок,
Мындан өткөн аңкоо жок.

ТҮЛКҮ МЕНЕН КАЗДАР

Т ү л к ү:

Каа, каа калың каз,
Кача албайсың, алың аз.

К а з д а р:

Ой, ой, куу түлкү,
Куулук кылбай оозуң бас.

Т ү л к ү:

Каа, каа калың каз,
Кармап жеймин кардым ач.

К а з д а р:

Ай, ай ач түлкү
Андай дебе балам жаш.

Т ү л к ү:

Май, май, майпаңдап,
Майпаңдабай бери бас!

К а з д а р:

Кой, кой шум түлкү,
Кичүү балам жылаңбаш.

Т ү л к ү:

Бой, бой бойтоңдоп,
Бойтоңдошуң эң ырас.

К а з д а р:

Эй, эй куу түлкү,
Эки балам жылаңбаш.

Т ү л к ү:

Укпаймын сөзүңдү,
Кармап жеймин, кана кач!

«каздар качышат, түлкү кубалайт, аңгыча күчүк чыга калат»

Ау, ау, ач түлкү,
Казды күчүк алдырбас.

Т ү л к ү:

Борс, борс борсулдак,
Кайдан чыктың корсулдап?

К ү ч ү к:

Шып, шып шыпылдак,
Шыпылдаган куу чунак.

Т ү л к ү:

Мага үрүүгө
Сенин башың жаш.

К ү ч ү к:

Ау, ау ач түлкү,
Баатыр болсоң кел кармаш.
(түлкү качат, күчүк кубалайт).

К а з д а р:

Ка, ка, ка, ка,
Нэети жаман ач түлкү,
Бизди жебей жегин таш,
Ка, ка, ка, ка,
Бизди жебей жегин таш.

«Түлкү качып кетет, күчүк каздарды кайтарып калат».

БЕШИК ЫРЫ

Алдей, алдей бөбөгүм,
Арка сүйөө жөлөгүм.
Кандуу күндө көтөрүп,
Майрам күнү төрөдүм.

Алдей, алдей ак бала,
Апакеңди кыйнаба,
Эжекең жүрөт мектепте,
Атакең жүрөт кырманда.

Алдей, алдей бөбөк жан,
Бөрүлөр жортоор ыйласаң.
Белдүү жигит болорсуң,
Бешигиңе сыйбасаң.

Алдей, алдей кыргык,
Жаз айланып, кыш келет.
Кызыл мончок, кыйгач каш,
Кылтылдаган кыз келет.

Алдей, алдей турумтай,
Алышып ойнойт, кулун, тай.
Аркырап учат заманың,
Артынан калбай жулун тай.

Чоңоёрсуң эр жетип,
Азамат болуп, бел чечип,
Алдей айтып турарсың,
Сен да уулуңду терметип.

КЕЧИРЕ КӨР

Окуу—намыс, окуу—көркү адамдын,
Окуу баркы окумуштуу замандын.
Он жылдыкты «эң жакшыга» бүтүрүп,
Олжосуна «Алтын медаль» алгандын, —
Оюн коюп, кече жасап урматтап,
Бий бийлеген жыйынына барбадым.
Колун кысуу милдет эле кантейин,
Кечирегөр, кечирегөр каралдым.

КЫСКАЧА АҢГЕМЕЛЕР, ЖОМОКТОР

КАЛП АЙТУУ

Шодокондой көзү ачык жок тубаса,
Шокең эмес, жалган сөзгө кунаса.
«Кече күнү бүркүтүңүз эмне алды?»
Деп атайы теңтуштары сураса:

«Сары жондон түлкү көрдү тик салды,
Шашпай туруп оң колуна бирди алды.
Боз кыядан кайкып өтө берерде,
Бир түлкүнү сол колуна кармады.

Көк кайкыдан да бир түлкү кызарды,
Аны жакең тумшугуна кыстарды.
Ак түзөңдөн көрө коюп да бирин,
Кыбың-кыбың эки көзүн кысарбы»...

АЛДАР

«Алдар!»—деди Көсөөгө бир жай адам:
«Сага алдаткан эси жок кандай наадан?
Кыйын болсоң алдачы кана мени?
Элди алдаган алдоону көрсөт маган!»

«Аттиң!»—деди Көсөкең анда аган:
«Менин алдар баштыгым үйдө калган»,
«Андай болсо, алып кел сен, баштыгыңды»
Минген атын Көсөөгө бере салган.

Алдар атка шап ыргып минип алган,
Алдар деген атынын неси жалган?
«Алдайт деген тууганым ушул болот»
Деп атына камчы уруп кетип калган.

* * *

Бул айтылуучу кеп,
Шаршенбай кеби,
Ар нерсеге анын сонун эби.
Бир жакка сапар баратып,
Аты жүрбөй калганда
Арылбай али жолдун теңи.
Атынан түшүп
Ээр токумун алып,
Чогултуп таңып,
Анан аны далыга салып,
Өзү көтөрүп алып,
Атына жайдак минип,
Кайра кете берди,
Бирөө жолдон чыгып,
— Э, Шаке, мунуң кандай — десе:
— Атым баспаган соң
Ээр токумун көтөрүп алдым деди!

ПОЭМАЛАР

ТОЛУБАЙ СЫНЧЫ

(ЭКИНЧИ ВАРИАНТЫ)

«Толубайдай сынчы, Токтогулдай ырчы бол» (өлдөн).

Заманда кандай кары кандай керең,
Закымдап учкан сайын түбү терең...
Ошондой унутлуган бир күндөрдө, —
Кыргыздан Толубай сынчы өткөн экен.

Толубай деп, Толубай атын салт кылган бар,
Не билсин ал жөнүндө жаш уландар,
Суусаган таттуу жомок ширесине —
Сөз кылат тамшанышып, карыялар.

Жай бүтүп, күз аяктап, кыш жакындап,
Келгин куш, отор кетип, ордун таптап...
Кете албай мында калган карт куштардай,
Карылар көктү карайт, талган канат...

Заманды жакшы көрөт баркын билет,
Жаштарды алдына алып эркелетет.
Төмөнкү Толубай аттуу кыска дастан,
Эски аван, эски ырлардай эске келет.

Ой ойлоп чексиз ойго көңлү тынбай,
Ааламдын кучагына батпай сыйбай.
Сайратып салтанаттуу ырчыларды,
Калкына жар чакырткан мына мындай:

«Көл кечип, ашуу ашып, жол жүрүүгө,
Кабландай кайра тартпай, жоо сүрүүгө,
Сынчылар сындан тайбай тулпар тапсын,
Намыска кан сапарга мен минүүгө.

Урмат чоң тунук туяк тулпар тапса,
Сынчылык сынга толгом ушундайда.
Шерт ушул: эки көзүн оюп алам,
Эгерде бир жеринен жазып калса»...

Уккан соң бул жардыкты албан дубан,
Калдайган көз алдына кара туман.
Аптыгып Азизхандын амиринен,
Сынчылар башын чайкап, көзүн жумган.

Ушундан бир аз кийин көп күн ообой,
Жашыл кыр, төрдөн түшүп, талаа бойлой,
Чарчаган бектер менен келе жатса,
Азизхан уучулуктан жолу болбой.

Чөк түшүп, тизе бүгүп кыбла карап,
Качанкы куурап калган башты кармап,
Күбүрөп, күңгүрөнүп бирдеме айтып,
Алыста бир укмуштуу чал олтурат.

«Баргын — дейт — жанындагы жан жөкөрүн,
Ким экен, жакын барып байкап көргүн».
Ал келип салам айтса алик албай,
Чал сүйлөйт эки жакка бурбай көңлүн:

«Аттиңдай Толубайлыгым сен билсеңчи,
Тушуңда тулпардыгың мен билсемчи,
Туйгундай колду жарып кайкып учуп,
Туйлатыш, туу кармаган эр минсечи»...

Келген жаш Толубай чалга минтип сүйлөйт:
«Сен кимсиң? Билбей кайтсам көңлүм кирдейт,
Бул эмнең?» деп сураса, чал энтигип,
«Бул куу баш, Алпамыштын чаар аты» дейт...

Ушинтип Толубай сынчы сүйлөр менен...
Жаш мырза шаңдуу топко белги берген.
Күтүрөп көпкөн жаштар ортого алып,
Азиздин ордосуна алып келген.

Эртеси Азиз падыша, Толубай чалды —
Вазирден тез чакыртып жанына алды.
Астынан өсөп жеткис жылкы айдатып,
Ичинен тулпар тап деп кыйноо салды.

Куп дебей, жарайт дебей, же жок дебей,
Түнөрүп күзгү узун түн түнөргөндөй.
Көрөөгөч алп каракуш сыяктанып,
Толубай бир туякты кур жибербей,

Алдыртан ичтен сынап карап турат,
Нечен бир жибек жал ат, камыш кулак,
Көрктөнүп көккө атылып көйрөңдөнөт,
Сынчынын көңүлү тойбойт, кандай кылдат.

Жортуулга тандап минчү шок боз балдар,
Буулуккан азоо күлүк, буудандар бар.
Сынчы аке кумурскадай кунсуз беле,
Ушунча жер жайнаган жаныбарлар?..

Ошентип күн чак түштөн бешимге ооду,
Макталуу сан учкулдар өтүп болду,
Азизхан бул көрккө мас, бул көрккө таң,
Бирок чал жерден башын албай койду.

Аңгыча, ай-жылдыздай асмандагы,
Асемдүү алтын тубар жабуулары.
Бир-бирден шаани менен өткөрүлдү,
Азиздин тулпар деген тулпарлары..

Эрке өскөн байдын жалгыз баласы окшойт,
Тулпарлар жибек килем үстүндө ойнойт.
Хан тиктейт эми сынчым эмне дейт деп,
Бирок ал, каадасынча карап койбойт.

Азиз хан, ызаланат, жини кайнап,
Баркылдап, кулдарына минтип айтат:
«Шаардан ат бүткөндүн бирин койбой,
Кесирлүү сынчы алдынан өткөр айдап!»

Буйрук бир... кулдар маакул, ошентишет,
Мейли антсин, баары бекер, пайдасыз тек.
Сынчы ата, бейит окшоп, үнсүз, сөзсүз,
Бык этпейт, дабыш бербейт, көз ирмөбейт.

Улуу хан бул жорукка айран калды,
«Канакей, өткөргүлө дагы барбы!»
Дегенде жооп беришти чур этишип,
«Бир гана Кармыш кулдун бозу калды!»

Кырчаңгы, арык, ачка эшек кейпи,
Кыбырап сылтый басып боз да келди.
Кубанып, Толубай ыргып тура калып,
«Падышам; анык тулпар ушул» деди.

Азиз хан муну укканда калтырады,
Кабактын карыш түрүп, каарланды.
Арсыз чал шылдыңыңа жазаң бул деп.
Сынчынын эки көзүн оюп алды.

Бирок ал, бул бүтүмгө таарынган жок,
Оюлган эки көзүн эки колдоп —
Аяглап аккан канын басып туруп,
Муну айтты, хан алдына келип токтоп:

«Датымды ук, акыркы жол «улуу ханым»,
Жаман боз, көз куну үчүн мага калсын,
Тагдыр бир, жараткан бир калыс болсо, —
Ким-кимден жаңылганын талдап алсын».

Азиз хан ары кетти топтоп чыгып,
Сынчыга «ал» дегендей белги кылып.
Жетелеп жаман Бозду жолго түштү,
«Болду» деп Толубай ата ичтен тынып.

Ошентип көп күн батты, көп таң атты...
Шылдырлап бир калыпта суулар акты.
Көрсөтпөй эч адамга, жер түбүндө —
Толубай жаман бозду багып жатты.

Чаалыкпас, арбас кылып ашуу, зоодо,
Кайыкпас, талбас кылып борошого,
Кулпунтуп тулпар кылып минип чыкты,
Сынчы ата туура кырк бир күн болгондо.

Кемпирин (жолду көрбөйт) алдына алып,
Артына кең олтуруп, өзү учкашып.
Сейилден көңүл сергип келе жаткан,
Хан жолун туура тосуп тура калып:

Сынчы айтты: (Амансыңбы, Азиз «ханым»,
Биз минген өзүң көргөн боз жаманың.
Кош өми жигитчилик арың болсо, —
Бул тулпар сага ылайык, жетип алгың!»

Кемпири аттын оозун коё берди,
Кара жер камгак болуп тегеренди.
Азиз хан өзү баштап: «Жет, кармалап»
Ана көр көтөрүлүп кууган элди.

Аз-аздап барган сайын ызы-чуулар,
Алыстап калып жатты куугунчулар,
Аркырап учкан боздун арышына,
Жер да тар, асман да тар, аалам да тар...

Шумдук ай, көзгө илешпейт эч бир нерсе,
Учат бейм, бул боз айбан чуркайт десе.
Арт жактан жалгыз дүбүрт дабыш чыкты
Толубайлар күндүк жерге жеткен кезде.

Деп сурайт, Толубай анда: «Бул кандай ат?»
Кемпири: «Чоң күрөң боз» деп унчугат.
Сынчы анда: «билем аны, жука туяк,
Күрөңдү кудай алсын таштакка тарт».

Боз тулпар шарт бурулду, аркырады,
Тоодой таш кумдай болуп быркыранды.
Чоң күрөң жолдон тажап, бутун силкип,
Жете албай ошол бойдон калып калды.

Эртеси, экинчи күн түш мезгилде,
Угулат жер силкинткен да бир нерсе.
Кемпири «Жээрде кашка» деп жооп берет,
Сынчы ата: «Бул кандай ат» дегенинче:

О билем, жээрде кашка жеңил кашка,
Карт эмес, эки жарым асый жашта,
Кемпирим күнгө салгын, эсимде бар,
Бир гана мээси жука, малдан башка.

Кемпири күнгө тартты боз тулпарды,
Ан сайын кызыгандай кош канаты,
Күн өтүп, Жээрде кашка чуркай албай,
Ыраактап, карга болуп, караандады.

Ал эми: үчүнчү күн таң алдында,
Эң сүрдүү дабыш чыгат бир башкача,
Кемпири жооп берет: «Жибек көкүл —
Жээрде ат деп, өзү окшойт деп,—Азиз падыша».

Сынчы ата сөзүн буруп Азиз ханга,
«Жамаң боз мен минген ат, таанып кара!
Падышам, сын баркына жете албадың,
Акыры ээн талаада сен маскара.

Менде жок арманды угар тууган досум,
Жана да өнөр билген жан жолдошум...
Кантейин, жаратканга айтарым бар,
Артымда, атымды айтар заман болсун».

Деди да камчы салды боз тулпарга,
Боз тулпар жакшы кызып эми гана,
Дайынсыз сапар алып зымырады,
Эли жок, жери жоктой бул ааламда.

Жер жүзү, жер бүткөндү бүт тебелеп,
Ай менен күн ортосун жалгыз ээлеп,
Акыры бир деңизге түшүп кетип,
Ошентип Толубай сынчы өлсө керек.

МЕНИН ЭНЕМ

Термелген көп зарлардын кайгысына,
Таарынган өткөн өмүр ай-жылына,
Ар-бири кара кулак шер сыяктуу,
Жаралган Шевченконун таалайына!
Ыр менен, күлкү менен доорон сүргөн,
Багыцбай жокчулуктун кылычына:
Руксат бер, сен тууралуу күү чертейин,
Алтын жер, Украина, Украина!

Күн күңүрт уйку, тынчсыз, түштөр жаман,
Ар дайым булут кызыл, күн батыш кан,
Даанышман, терең сезгич карыялар,
Жер чукуп жамандыкка ой жоруган.
Чынында ал калп эмес! Эл ажалы,
Маскөөнү, абайсыздан жүрөккө урган.
Кайгырбай, бирок абдан өчтүү болуп,
Биздин кол артка карай кетип жаткан.

Курдашжан, мына ошондой кыйын кезде,
Өткөндөй кез ирмебей, бая... кечээ...
Ал күндү, бардыгы тең жакшы билет,
Жүргөн жан аман эсен ичибизде.
Алыскы Украинанын чет жагында
Үй турат жапырайган төрт терезе.
Дал ошол терезеге улам келип,
Өңү өчүп коркуп карайт, биздин эне.

Карайт да төмөнкүдөй бир иш көрөт,
Замана бир минутта миң өзгөрөт:
Эч качан такыр мындай болбоочудай,
Энеге уйгу-туйгу түш өңдөнөт...

Дап даана орок, балка жылдызы бар,
Алоолоп танка күйөт, танка өрттөнөт.
Кыштакка мас немелер пайда болот,
Башка түс, башка кийим, чоочун-бөлөк.

Бир бала орус окшойт мингени ат,
Оң колдон кызыл тууну бекем кармап,
Шумкардай коноруна жай издеген,
Аркырап учкан бойдон келе жатат.
Кызыл туу өчкөн оттой жалп дей түштү,
Атына ок тийди окшойт, ошол замат...
Жаш бала кызыл тууну орой салып,
Чуркады Эне турган үйдү карап.

Чаалыккан, алдан кеткен, бүткөн деми
Жаш бала эшик какпай кирип келди.
Бүлк этип алсыз жука ээрди менен,
— «Аманбы энекебай жаным»—деди...
Караса, энекеси—өз баласы!
Аскерге былтыр кеткен эң кенжеси!
Слава! Славажан! жарык күнүм,
Өз уулу Славасы! Өз энеси...

Баласы беш минуттай эс алды да,
Ордунан шашып, ыргып тура кала:
Жанагы кызыл тууну кармап туруп,
Муну айтты, Энесинин маңдайында:
— «Ал эне! Ата журттун аманатын,
Мен десең, мен кайтканча аман сакта!»
«Кош» деди Эне эңгиреп туруп калды...
Кучактап кызыл тууну жыттады да...

Шол замат бир мезгилди болжогондой,
Баланын тагдыр жолун колдогондой,
Жарк этип эки «мырза» кирип келди.
Тартипсиз сөздөрү бар орой, орой.
Энежан, жаздык капты ала коюп,
Ичине тууну салды, чама болбой...
Али ал! Никитовна Анна деди:
Ийилип узун немец басып торой.

«Бул шумдук ата жөнүм кайдан билет»,
Деди да Эне сыйлап «олтургун» деп,
Экөөнө эки орундук коюп берип,
Жаздыкты кантип катар жолун билбейт...
Жанагы (Миллер) немец шек алгандай,
Алдырган Эне колун теше тиктейт.
«Фон-Викент! Баарын аңтар бол! деп буйруп,
Мына бул жаздыкты да унутпа» дейт.

Чоң төрө басып кетти экинчи үйгө,
Фон-Викент, энеге айтат: «Ачык сүйлө»...
Балким сен тааныбассың картайгансың,
Сени мен жакшы тааныйм, кудай күбө!
Кадырлуу төрө алдында уят кылба,
Өзүң да текке кетип, текке күйбө...
Мындагы коммунисттин баарын билем,
Оюмдан унутулбайт бир да—бирөө...

Кана, бер колуңдагы жаздык капты,
Дегенде эне ордунан тура калды.
— «Бул жаздык кичүү уулумдун жаздыгы эле
Мынакей бетинде бар саймалары!
Негедир коркуп кетип ала койдум,
Дегенче — Викент айтат «Славаңбы?»
Кайрадан жарк эткендей өчкөн шамы:

«Куп мырзам, Славамдын бар сүрөгү,
Бөлмөдө, рамка ичинде, тигил четки.
Санаалаш досторунун каттары көп,
Өзүңө сый кылууга руксат этчи!»
Фон-Викент, башын ийкеп «тез» дегендей,
Кыңылдап кесирленип, стол чертти...
Энежан, бир минуттан пайдаланып,
Жаздыкты бооруна алып чыгып кетти...

Фон-Викент ойго түшүп, ыраак-ыраак...
Ичинен күү ышкырып, назик ырдап,
Эп-эркин үйдү айланып басып жүрдү,
Жанагы төрө айткандай, тинтип карап.
Шол замат бир нерседен чоочугандай,
Селт этип, түшүнө албай тура калат, —
Эшик жак, дал эле ошол үй бурчунда,
Кан бөлгөн кызыл туунун сабы турат.

Сыр бербей, өң өзгөртпөй, ичтен дымып,
Бул үчүн сый алам деп көңлү жылып.
Энени урмат менен тосуп алды,
Ичинен кайра ырдап, кайра ышкырып:
Энежан: «сүрөттөрү мынакей деп»
Алдына таштай салды тытып-тытып..
Фон-Викент ай кемпир деп столду урат,
Алаңдап көздөрүнүн чаары чыгып.

Фон айтат: «Мына бул сап туунун сабы,
Үйүңө катылган туу бүгүн жаңы!
Таап бер сыйың менен энекежан,
Кана дейт,—жаздык кабы, колуңдагы?»
Эне айтат: «Мен немецтин энеси эмес!
Жаш төрөм шылдың эмес орус наамы,
Сурасаң колумдагы жаздык кабы —
Табылбас, кайра чыкпас жайда калды».

Фон-Викент азыркы иштин бирин койбой,
Чыңырып, кап сагынган ажыдаардай,
«Тап наадан! табасың» деп жер тепкилейт,
Аңгыча бул дабышты байкагандай:
Баягы Миллер төрө басып келди,
Калп күлүп, калп жылмайып, кытмыр карай:
«Мынакей Гестапонун шер жолборсу,
Сүрүн ай, айбатын ай,—дейт ал,—пай-пай!»

Фон-Викент азыркы иштин бирин койбой,
Дабышы бир ылдыйлай, жогорулай,
Жагынып төрөсүнө сайрап кирди,
Куу түлкү бөрү алдында ойногондой.
Бирок да кыраакы куу картаң Миллер —
Терс бурулат жактырбай,—көңлү тойбой,
«Ай Фон-Викент не дейин жашсың да»—...дейт
«Кой иш бүттү, сураба, муну жөн кой»...

«Пайда күтпө табам деп, бул немеден,
Бети акылдуу, көзү курч антка бекем.
Болжол саат-минуту жакын калды,
Штаб келет унутпа, чыгарба эстен!
Бул үй ичи күзгүдөй таза болсун,
Орус аттуу, бул өңдүү балакеттен,
Гестапонун сынына сыналып көр,
Кана, Викент, орундат, ылдам, тезден!»

Анда Викент: «Улугум атам муну!».
Каршы алдына энени түз тургузду.
Сууруп чыгып кан жолдуу пистолетин,
Тез кыймылдап, шыпылдап алга умтулду.
«Улуу немец мынакей күбө бол!» деп,
Кыт-кыт күлүп, Фон-Миллер карап турду...
Бирок Викент калчылдап колу даабай,
Ок ата албай бурулуп көзүн жумду.

Жанагы улук: «Викентим кантесиң — деп,
Кызыл тууну табарсың өзүң издеп,
Ушунча жыл немецтин даамын татып,
Бир кемпирден сүрдөшүң эмне керек?...
Алтын тарых алып кал немец күчүн!
Бул бала ким, кемпир ким? Кимдер билет?
Бол аткын!» дейт, Фон-Викент калч-калч этип,
Экинчи жол ата албайт көзүн ирмеп.

Миллер төрө кумсарып баягыдан,
«Эсте Викент, бул сага соңку ымтыкан!
Гестапо аттуу өзүңдүн «чоң бабаң» бар,
Викент мырза бул какшык, бул жемеден —
Чындап коркуп, атууга кайрат жыйган:
«Мыңа эмесе! улугум!»... деп басарда —
Көп партизан баштаган Славажан,

Зор шаң менен, шарт этип кирип келди,
«Тарт колуңду айбан!» деп бек сүйлөдү.
Викент «мырза», жарагы колдон ыргып,
Айла таппайт, биле албайт эмне дээрди,
Слава анда Миллерге: «канкор төрө —
Штабыңыз эшикте беленделди...
Кете албайсың эч кайда, курчоодосуң!»
Миллер айран-таң калып жер тиктеди.

«Жолуң ачык мынакей, баскын ылдам,
Мезгил эмес, бир минут күтө турган!»
Миллер басат кыңк этпей, ындыны өчүп,
Ажал учуп арбайып, көз алдынан.
Викент «мырза» жалынат төмөнсүнөт,
«Кечирегер күнөөмдү ай атажан!
Мени тааны, ушундан он жыл мурда,
Сенден кеткен Виктормун, улуу балаң!

«Учкан куштай... бир күндөй... өттү жылдар,
Эң бир капа, тар болду чоң Берлин шаар,
Жери, суусу, абасы тез өзгөрттү,
Жаш болсом да, башымда ак чачтар бар.
Ошондуктан, сага эне тааныткан жок,
Бул көз айнек, бул кийим, бул порумдар,
Кайра ушинтип акыры айдап келди,
Колхоз үчүн таарынган, таарынычтар....

«Кызмат кылдым, кыйын жер гестаподо,
Азуу кайрап, курчутуп аскар-зоого,
Сыналууга, жериме кайра келдим,
Мезгил жетип, жүрөккө кек толгондо,
Өз үйүмдө, өз энем, өз колумда
Далай укмуш өнөрдү орундоого,
Өзүңдү атып, мактанып төрө алдында,
Жагынып, төрө алдында күч сыноого!

«Бирок эне антүүгө кол барган жок,
Ата албадым шондуктан эки-үч токтоп.
Энеликтин сүрүндөй сүр жок экен,
Кара толкун чалкыган деңизге окшоп...
Мына энеке Викторун өз алдыңда!
Айланам ор, кып кызыл айланам от...
Күнүм сенде, энеке, куткарып кал,
Өзүң аяп, кечирип, жумшак соттоп»...

«Виктор белең, кудай ай?» деди энеке,
«Э жараткан уулумдун өзү экен—э?..
Бул бактыма өлгөнчө ыразымын, —
Ушунчалык тууган жер адил беле?..
Виктор «балам», энеңди зар какшатып
Мынча көп жыл табылбай кеттиң неге?!
Азыр минтип, намысым тазаланды,
Деди дагы тарс атты как чекеге.

Кучактады андан соң Славасын,
Чын намысы, чын көркү, чын баласын.
Слава уулу: «Энеке туура иштедиң!
Дал ушинтип ит-итче өлүм алсын!
Кайда энеке, кайда бер аманатты,
Билем, мекен мунуңду унутпасын!
Эл намысы — антынын — кызыл туусу,
Кайра алоолоп жалбырттап, кайра жансын».

Ушинткен соң энеге Слава уулу,
Эне апкелди кечикпей кызыл тууну,
Шаңдуу кармап жигиттер чыгар замат,
Жер дүйнөнү терметкен үн угулду.
Эмне үн десең бул үндү, биздин жердин, —
Эң биринчи ачуулу, чоң чабуулу!..
Бул ааламда тең келер эч бир күч жок.
Мындай күчтүү, мындай зор, мындай улуу!..

Славалар эми эле кетер менен,
Кош айтты да, эшикти жапты бекем,
Кубанычтуу, албууттап жүрөгү ойноп,
Көз жиберди алыска терезеден....
Көз жиберсе самолёт, танка келет,
Эсеп жеткис, көк менен, жер бербеген...
Көзүн жумуп, энтигип, жаш ирмеди,
Жерге сыйбай ташкындап бир боор энем.

КҮЛҮЙПА

Жарышкан туш-тушунан туура суулар,
Жарашкан көлбүп ойноп өрдөк куулар,
Сары өзөн, жумшак желдүү салкын сайда,
Гүл жыттуу «Күмүш булак» колхозу бар.

Дал ошол «Күмүш булак» колхозунда,
Көп эмес, эки ай жүрдүм быйыл жайда.
Чын сүйүп, Мажнүн оңдүү ашык болдум —
Кара көз Күлүйпа аттуу сулуусуна.

Билгенге чын ашыктык сүрү кандай,
Мас болгон илебине даап бара албай.
Балача, сөз айтууга күчүм жетпей,
Бир күнү кат тапшырдым мына мындай:

«Таң нурум — таалай-бактым, Күлүйпажан!
Сен үчүн, кайгы, капа тарткан санаам,
Учалы, жүр алыска колуңду бер,
Сызалы, жибек булут арасынан»...

Кыз магаң кыйналбады жооп берүүдөн,
Чакырып алып чыкты үйдө жүрсөм,
«Мен бүгүн зор кубаныч, урмат менен,
Алыстан, жандан артык жанды күтөм.

Эгерде чын сүйгөнүң ырас болсо,
Үйгө жүр, тосушууга бирге-кошо.
Шерттешкен үч жыл мурда, теңим келет,
Эмне дейм, капа болбо, жообум ошо»...

Жер тиктеп көпкө турдум, айран калып,
Түбү жок ойго батып, кыялданып,
Так билдим, жаш жубайы келатканын
Согуштан бир жеринен жараланып.

От болуп, бирде ысып, бирде тоңуп,
Алсырап мас болгонсуп, кайра оңолуп.
Турдум да кыз үйүнө сапар алдым,
Калп эле этегимди каккан болуп.

Не бир көрк.. кыздын үйү жасалгалуу,
Кызыл, көк жибек килем, кымбат баалуу..
Ким келет? Ата-энеге айтыла элек,
Аларда, түшүнө албай таңырканыу:

Алыста... боз чаң чыгып зырылдаган,
Бир үндүү жылаажындар шыңгырлаган.
Айылга кош ат чеккен кире келет,
Ичинде мас жигиттер ыр ырдаган.

Сыр билги, Күлүйпанын жеңелери,
Тандалып, арасынан чеберлери,
Энени бери бөлүп ортого алып,
«Келаткан кызыңыздын жары» деди.

Бул курч сөз мындан мурда угулбаган,
Кыз сырып, эне момун сурабаган.
Андыктаң чагылгандай жарк-журк этип,
Кубаныч өтүп кетти көз алдынан.

Сезгендей элдин тобун келаткандар,
Бир даары башка айылдык чоочун балдар.
Кайсы деп Күлүйпанын үйүн сурайт,
«Бери тарт, мында!» деген ызы-чуулар...

Кош атты үй жанына чукул бурду,
Күтүнгөн улуу-кичүү курдаш курбу,
Кадырлуу жаш күйөөнү көрүү үчүн,
Чуркашып, жол талашып, текши умтулду.

Аңгыча эки жигит эки жактан,
Аярлап жумшак кармап колтугунан,
Жигитти кыз үйүнө алып кирди,
Бир кезде келгендердин бардыгы таң.

Боз туман, уйгу-туйгу кар бороондон,
Далайлар кайра кайтпас кандуу жолдон,
Азыркы келип турган жаш жигиттин,
Катыгүн эки көзү бирдей солгон.

Кыз көрөт, бирок кызды жигит көрбөйт.
Өчкөн көз, гүл сыяктуу кайра өнбөйт.
Кандайдыр өз-өз ара күбүр—шыбыр.
Барлыгы жер карашат, баш көтөрбөйт.

Ошондо жигит кургур кайрат жыйнап,
Кыз жакты көрбөсө да болжоп карап,
Сөз сүйлөйт, эл көңүлүн өзүнө алып,
Жай гана, шашпай гана мындайчалап:

Күн элем, күлүп чыккан заманыма,
Мөмө элем, бышкан рахат сабагында,
Кезинде башка түшкөн ажал үчүн,
Жан кыйып, мен айландым караңгыга...

Жаңылбай көзгө тийди душман огу,
Башкача кайгылуу экен көздүн жогу.
Күлүйп! Мына ошондо кыйын кезде,
Баягы, айтылган шерт ошондогу.

«Күтүүсүз, таттуу түштөй, түштү эсиме,
Өмүргө таамай карап берген шертке.
Соңку ирет сыналууга сага келдим,
Жүрөк даап бара албадым ата-энесме.

«Кимдер бар, мен көрө албайм, айланамды,
Таба албайм, сен кайдасың, жер караңгы.
Жооп бер уят, намыс мындай турсун,
Ошентип, акыркы сөз сенде калды!»

Жаш жигит айтып болуп мына ушуну,
Жарынан эң кымбат сөз күтүп турду,
Эл жым-жырт бир далайга үнсүз, сөзсүз,
Бат күчөп, бат тараган толкун курдуу...

Күлүйп жашын аарчып мөлт-мөлт аккан,
Сезими кайра жанып таң калуудан,
Себеби: кызга келген кат ичинде —
Жигиттин көрбөстүгү айтылбаган.

Жарына күлө карап жакын туруп,
Муну айтты: мөл булактай үнү тунук.
«Экөөбүз жаңы гана кошуларда,
Тилекти тагдыр бөлдү кылыч уруш.

Акыры жүз көрүүгө мезгил келди,
Ата журт сүйгөнүмдү кайра берди.
Андыктан: уят эмес, айып эмес,
Сен өңдүү азаматтын кемтик жерм!

Жашынып далдоо жерден чагып алган,
Күлө албас батыштагы чаар жылан:
Жообум бул: баштагыдан ысык сүйүп,
Душманды ыза кылып, өчүмдү алам.

«Рахмат! Майтарылбас тилегиңе,
Ушинтип мени унутпай келгениңе,
Руксат бер, өмүрлүккө бир болууга,
Руксат бер, жаным ата, жаным эне!»

Атасы эмне айтууга сөз таба албай,
Укмуштуу бул жорукка таң калгандай.
Көңүлдүндө канткен менен кызын аяп,
Жигитке макул дешке ою барбай.

Түшүнбөйм мен силерге, эмки балдар,
Кандайдыр бир башкача ачыксыңар,
Күлүйп сен аркылуу теңиңе айтам,
Чырагым деги кандай өнөрүң бар?

Бала анда: «Ырас башка биздин күндөр,
Адилдик жана чындык доорон сүрөр,
Чындыкты тааный билем, сүйө билем,
Менде жок андан башка эч бир өнөр...»

Бул кепке эне такыр түшүнө албай,
Балага көзү тойбой, кызын кыйбай,
Чалына: «Күлүйпанды кой десеңчи,
Уятко эл алдында, катыгүн ай»...

Атасы, кыз энесин сүрдүү карап,
«Сынай бил адам уулун, туура баалап,
Бул өңдүү чындык сүйгөн эр жигиттен,
Заманга кара кулак шер туулат!

Разымын азыркы айткан ак сөзүңө,
Адилдик—тең эмеспи миң өнөргө!
Көп жаша, уulum, кызым батам ушул,
Мен макул, жыргап, ойноп гүлдөгүлө!»

Келин кыз муну укканда жөн турабы?
Урматтап эки ашыкты ортого алды.
Бир-ырдoo бийлөө менен сайран түшүп,
Созулду эки күнгө той аягы...

Өзүмчө ойлой калып кээ бир маалда,
Таң калам, мен кат берген Күлүйпага:
Багынып эрк күчүнө кул болгонсуйм,
Колхоздун жөп-жөнөкөй бир кызына.

Бир күнү издеп таап кызды атайы,
«Катымды кайра бер дейм—жаштык айбы»...
«Катыңыз көп эссиэдин бир каты деп,
Бек жерге катып койдум» деп жылмайды.

Жарышкан туш-тушунан туура суулар,
Жарашкан көлбүп ойноп, өрдөк-куулар,
Сары өзөн, жумшак желдүү салкын сайда
Гүл жыттуу «Күмүш булак» колхозу бар.

Дал ошол «Күмүш булак» колхозунда,
Көп эмес, эки ай жүрдүм быйыл жайда,
Чын сүйүп Мажнун өңдүү ашык болдум,
Кара көз Күлүйпа аттуу сулуусуна...

МАХАББАТ

(КОЛХОЗ ЛЕГЕНДАСЫ)

Калаага бир иш менен шашып бардык,
Кайгарда көп таза пул сатып алдык.
Ак жүрбөй карааны алыс айлыбызга,
Жете албай Күрмөнтүгө конуп калдык.

Конгон үй, эң бир таза, кенен экен,
Мейманга аш-тамагы белең экен.
Үй ээси: сакалынан ырыс тамган,
Ак көңүл Сагдат аке деген экен:

Каттама, мамиле чай, шекер каймак,
Тамактын ар түркүмү бирден жайнап.
Насиптин буйругуна айла барбы,
Казанда сүрсүгөн эт бүлк-бүлк кайнап.

Чарчабай бир жаш улан кесе сунган,
Тартынбай канганча ичип бозосунан,
Оолжуп орто кызып алган кезде,
Муну уктук карыянын өз оозунан:

«Э балам, айланайын, Алькулум,
Сүйлөйүн жаңы кептен элден мурун...
Башкача ачык өсүп бара жатат,
Азыркы жаш өспүрүм жаңы муун.

Эстүү кыз Күлшайы аттуу биздин жээн,
Касымга ашыктыгын билдирбеген,
Ашыгы кан майданга жөнөгөндө,
Ичинен бакыт тилеп жаш ирмеген.

Анысын Касым бала сезген да эмес,
Беттешип эки ооз сөзгө келген да эмес.
Махаббат ошондой бир ылдам нерсе,
Күтүүсүз жарк этери эске келбес.

Жигиттен туура эки жыл дайын чыкпай,
Жаш үмүт күтө... күтө жайдыр кыштай,
Өңү өчүп күзгү гүлдөй болуп калды,
Күлшайы буралган кыз тал чыбыктай.

Ашыклык махаббаттын зардабынан,
Саргарып санаа тартып, ажарлуу ыраң,
Сүйүүнүн чындап күйгөн күйүтүнөн,
Таптакыр эки көзү соолуп калган.

Бир күнү, күз айында, кечке таман,
Ок тийип эки аяктан ажыраган,
Касымжан кайтты деген кабар келди,
Айылга көңлү ачык, эсен аман.

Шол замат көрбөй басып, басар жерди,
Күлшайы үстүбүзгө кирип келди:
«Аманбы Касым курдаш, руксат болсо,
Бир суроо—суроо үчүн келдим — деди.

Жаш жигит даана тиктеп таң калгандай,
Сураңыз, эгер болсом,— чече алгандай,
Кыз анда: «махаббат дейт, ашыклык дейт,
Мааниси ушул сөздүн курдаш кандай?»..

Касымжан берер жообун белендеди,
Канжарын, белиндеги кемердеги,
Тез гана шып эттире сууруп алып,
«Кылды учун бул канжардын карма» деди...

Кыз ойлоп «канжарынан кандай ийги?»...
Сунду эле ак колуна учу тийди,
Мизинин ошончолук ысыгынан;
Бир минут чыдай албай таштап ийди:

«Карындаш деди жигит—аңдап алгын,
Махаббат мына ушундай ысык жалын,
Мен сүйдүм мекенимди, ата журтту,
Ошого бердим сүйүү ынак канын...»

Кыз анда: «камчың болсо мага сунчу»
Касымжан камчы алууга өйдө турду,
Берди эле, кыз уч жагын кармап бир аз.
Жигитке «карма деди—мына муну»...

Ал анда: «камчысынан кандай ийги?»
Кармады, камчы учуна колу тийди,
Кыз колу, тийген жердин ысыгынан
Бир минут чыдай албай таштап ийди.

Кыз айтты: «Касым курдаш аңдап алгын,
Махаббат мына ушундай ысык жалын...
Мен сүйдүм, сени сүйдүм, таза сүйдүм,
Сүйүүнүн сага бердим ынак канын»

Касымжан мени тиктейт, толкуп, кеңип,
Биз анда экөөң бирдей жүргүн дедик.
Той жасап, туш тараптан эл чакырып,
Экөөнүн өмүрүнө алкыш бердик.

Ой бали ай, ашыктыктын ана күчү!
Кырк күндөн, кырк бирине оогон түнү,
Уялтып биздин көздү жалжылдаган,
Күлшайга эки кара кой көз бүттү.

Ой бали, махаббаттын ана күчү!
Кырк күндөн, кырк бирине оогон түнү,
Мекенди жана жарды сүйүү эркинен,
Касымга кайра жаңы аяк бүттү»...

Биз конгон ошол күндүн таң эртеси,
Үйлөрү тетиги ойдо, баргын дешти.
Сүйлөштүк Күлшайы тың саанчы экен,
Касымжан шол колхоздун уй фермасы.

КИМ БОЛДУ ЭКЕН?

Жери асыл, ар жыл сайын түшүмдүү жыл,
Түз—ою, текши буудай, баары бир кыл,
Тагдырдын кырсыгынан сактап калчуу,
Суусу бар, тынбай аккан шылдыр-шылдыр...
Кечке жуук май жыттанган тамдар менен,
Орногон тоо алдына биздин айыл.

Айылда бир жаш кыз бар гүлдөй болгон,
Сыналып бойго жетип, сынга толгон.
Жакшы өңдүү, күлүк аттуу далайларга,
Кашкайып өйдө карап күлбөй койгон.
Аялдар, Сонун атын, кери тергеп —
Аталган Күлбөс делип ошол бойдон.

Жана да Бактыбек деп ардакталган,
Момун бар, кой оозунан чөп албаган.
Көп жерден көңлү калган жеңелери,
«И байкуш барк албас»... деп шылдындаган
Балдар да, карылар да ушуну айтат,
Бирок ал анын баарын барк албаган.

Жаман бар, асылда көп эл билбеген...
Барк албас, Күлбөс кызды сүйгөн белем?
Сөз айтпай, кызды алдыртан тиктей берип,
Үшкүрүп улам кайра кире берген.
«Сен эмес, сельсоветке* жок деп койдум»...
Деген соң катуу басып чыгып кеткен.

* Айылдык советтин председателин айтым жатат.

Ошондон бир жумача мезгил өтпөй,
Дүр эткен, зор ата журт, күйгөн өрттөй.
Толкуган жер көтөргүс ыза менен
Кеч күздө долуланган Ысык-Көлдөй.
Биринде: — көп уулунун, кең замандын,
Аттанган Барк аябас да жоону көздөй.

Ага-ини, дос-тууганы, жолдоштору —
Мындагы «Көк бел» аттуу, колхоздогу,
«Э оён, кыйратарсың»... деп күлүшүп,
«Аман бол кайран Бакем» дешкен болду.
Турмуштун, арзан баалуу бир затындай,
Эч кимге билинген жок анын жогу....

Билбесин... бирок, муңдуу, дарттуу асман,
Заманда сабыры суз, өңдөн азган.

Ажалдын айбаалы окшоп танкелери,
Калдаңдап улам бери, жакын баскан,
Маскөөнү дүрбү менен даана көрүп,
Немецтер санын сабап ха... халашкан.

Тынч уйку, таттуу тамак келбей эске,
Тиришип, күч салышып, таңдан кечке.

Атанын намыска бек шер балдары,
Эл үчүн курман болуп эрегиште:
Өлүмдүн кылдан ничке таразасы,
Кылтылдап орто ченде турган кезде:

Адашпай, кара туман, жаман түндөн,
Жигиттер, улуу жолдо, шаңдуу жүргөн.
Фашисттин ажыдаарын белден кесип,
Жоо колун кыргынга алып кайра сүргөн.
Ачкисин* оңдоп кийип басып кеткен,
Төрөлөр, «не болот»... деп кулак түргөн.

Таанылып мына ошондо ата журтка,
Жазылып эң ардактуу сыймыгына,
Тақшалып, катуу багыт, кандуу жолдо,
Урматтуу жаңы аталган «Гвардия»...
Атагы дүйнө жарып, ааламды экчең —
Дүңк эткен сегизинчи дивизия!

*) А ч к и — Көз айнек.

Өлкөнүн бир кенже уулу Кыргызстан,
Мактанып, күлүмсүрөп күн чыгыштан,
Андагы баатырларга рахмат айтып,
Кары-жаш кат жазышып, ар бир туштан.
Жүктөлүп катары узун вагондорго,
Эң кымбат, тартуу, белек кетип жаткан.

Ал элден, Күлбөс кызда четте калбай,
Жаш кездин, көкүрөктөгү оту кандай,
Белгисиз көп эрлердин бирине арнап,
Жиберди: сүрсүгөн эт, бал, сары май.
Жанада, сонун жибек жоолук салды,
Эр жигит мас болорлук, карай-карай...

Жоолуктун жазуусу бар, саймасы алтын,
Кармаса колго кубат, бетке салкын.
«Суранам, менин ушул сыйлыгымды,
Баатырдын чын азамат баатыры алсын,
Эгерде жүрөгүнө лайык келсе,
Болочок өмүр оту бирге жансын»...

...Штабда бир зарыл иш талкууланып,
Ал бүтүп, эр Генерал ээн калып,
Көзүнөн жаш чыкканча жыргап күлгөн,
Панфилов, жоолукту улам эстеп алып....
Чакырткан Осмонбеков тез келсин деп,
Ошого кыз жоолугу лайыкталып.

Ал келип, ызат кылып тура калган,
Панфилов алкыш төгүп кабагынан.
«Кечээки эрдигиңе урмат ушул,
Болууга мындан өткүр, чындап кыраан»
Жаш кабан күмүш көлдөн суу ичкенде,
Жанына жан кошкондой жагалданган.

Кубанып, сүрдөгөнсүп, ашыккансып,
Караса бери келип, жоолукту ачып,
«Баатырдын-баатырына» деп сайылган,
Жанада адреси бар айдан ачык..
Жаштыктын көйрөң каны сапырылат,
Күчүнө жерди ийилтип, көктү чапчып.

Окуйт: да: Кайыңды айлы, ...«Көк-Бел» колхоз...
Шумдугай, бул кандайча колхозу окшош?..
Айлыда.. менин айлым... районуда..
Бакыттын болгонубу, мага жолдош?..
Бул кайсы Асанова?... аты Сонун?..
Атыр жыт жоолугундай, аты да кооз?»...

Кыруулап тегерегин ак жибектен,
Майдалап чын сүйүүнүн шертин чеккен.
Көрүнбөс эң бир чебер касиети бар,
Алыста жигит көңдүн элжиреткен.
Бул суроо, азаматка түшүнүксүз:
«Бул өзү ким болду экен?.. Ким болду экен?»...

Ал эми сүйлөп турган ушул сөздү,
Эң Жаккан командирге күч-мүнөзү.
Майдандын, кыйын-татаал жүгүн тарткан,
Чымыр бой, жазы маңдай, сүрдүү көзү,
Күлбөс кыз, бир убактарда сүйбөй койгон,
Баягы Барк албастын таамай өзү.

Ары ойлоп... мындай ойлоп жанып тердеп...
Бир менен жооп жазды эптеп-септеп,
«Эң назик, сиздин жылуу сыйыңызга,
Милдетим, чоң өч алып жооп бермек.
Барамын аман болсом, күткүн секет»...
Кол койду «Осмоңбеков Бактыбек» деп.

Күлбөс кыз эч нерседен кабары жок,
Бир күнү, эң кеч кайткан, кызылча отоп,
Почтобай: «бул сизге» деп бир кат сунат,
Шашылып чаап баратып, чукул токтоп,
Тык этип эсине эми түшө калды,
Ай-айлап күтүп жүргөн ардактуу жооп,

Олтуруп катты окуса, дал ошондой,
Чын эле өзү самап ойлогондой.
«Мен барам, күткүн секет, деген сөздү,
Кайталап он сыйра окуйт, көзү тойбой,
«Бактыбек?... Кулагыма жакшы угулат,
Чиркин—ай, ким болду экен?»—деген бир ой...

Ошентип бир жарым жыл өттү арадан
Кылымдын кийген кийми дагы эле кан,
Согуштун өлүк жегич элестери,
Түшө элек, таш дөңгөлөк арабадан...
Бир тарап, далай чоочун дарбаза ачып,
Варшава... Будапештке барып калган..

Бирок ал, эң адилет, ардактуу өлүм,
Эл сыйлайт, жер урматтайт, жаткан көрүн,
Биз—бүтүп, жаңы эл өскөн, жаш доорлор,
Таң калат таап алып алтын сөөгүн,
Кор болбой түбөлүккө аман турат,
Чүй, Алай, зор Тянь-Шань, Ысык-Көлүм.

Баркалбас, жараланып төртүнчү ирет,
Төрт жолу жыгылганын жакшы билет.
Бул жолу он бир айча жатып калды,
Шонтсе да тажаал немец канын тилеп,
Бул жакка, өз айлына узатышты,
«Йок, укпайм, арзыңды кой, жөнөгүн»? деп,

Кышкы убак, аккуу түстүү жердин үстү,
Үйүнө эл жатарда келип түштү.
Жыйналып чала уйкулуу кемпир-чалдар,
Чай коюп, нан бышырып, бүлүнүштү.
«Буту аксак, сол колу жок, арык дешип,
Кемпирлер жашын арчып, үшкүрүштү.

Бах, чиркин, кыштын күнү айыл кандай,
Бозосу, дөөнү алкымдап жыга ургандай,
Сүр, чучук, муздай кашка жал жаясы,
Түпкүрдө дарт атасын сууругандай.
Баркалбас эки аптада тура келди,
Энесден экинчи ирет туулгандай.

Той жеп түндөгү эттин калгандарын,
Тскунуп жеңил аяк тор кунанын,
Күлбөстүн үйүн карай келе жатты,
Белендеп айтар сөздүн агымдарын.
Тоотпой, чың эттире бетке чаап,
Чыкыроон, темир аяз кар бувагын.

Баркалбас дабыш берип үстүн кагат,
Күлбөс кыз жылуу-жумшак кабыл алат.
Төр жакта чылым күлүн чертип коюп,
Атайы көрбөгөнүп кытмыр карап.
Кызыл бет селсөветтин секретары,
Чыйтайып кош жаздыкты чыканактап:

«Ээ, баатыр жол болсун»... дейт, өйдө турбай,
Беркинин сыпайы айткан жообун укпай:
Өзүнчө: «ким болду экен?» деп күңк этет,
Тамшанып, кыздан сурап эки-үч курдай.
Кыз аган: «мендеги сыр, мына ушундай.
Коюңуз, текке элирип, текке умтулбай...

Антым ак, убадам бир, күтөм... күтөм...
Айныбайм, үмүт үзбөйм, чыдайм, күтөм.
Жаштыктын салкын, чалкар мухитинде,
Жеткирбей чабак урам, ойнойм, сүзөм.
Эгерде: кайтпай калса... тоо гүлүндөй,
Өзүмдүн сабагымда соолуп бүтөм»...

Баркалбас күтүп туруп өз кезегин:
«Күкүшжан, сенин калбайт кесирлериң,
Эми да: тынч кезде да: «жок сүйбөйм» деп,
Томсортуң жигиттердин нечендерин.
Каккайың унутулбайт, баягыда,
Ошонун кегин кууп, сага келдим.

Айтайын, андай болсо муну угуп ал,
Жазмыштын мага дагы жазганы бар.
Болжолдойм, көрө элекмин, бир бото көз,
Элестейт, карагансып мени жал-жал:
Эң назик... сага окшогон орой эмес,
Жүзү ачык, сөздөрү алтын, тили кант-бал.

Жана да сага окшогон Күлбөс да эмес,
Ал күлөт... күлбөс ишке, күлө бербес...
«Кайыңды»... «Арчалынын» жайлоосундай,
Өмүргө кызык сүрөт, кымбат элес.
Ал кызга өзүң менен баруу үчүн,
Ушинтип келип турмун, салып кеңеш»...

Кандайдыр, көңлү жылып, кыз жылмайт,
«Ах, кандай Баке сенин жүрөгүң ак,
Атайы мага ишенип келгениңе —
Милдетим, жолдоштукка кызмат кырмак,
Баралы... үйү кайда? Кыз аты ким?
Жарыңды билүү кызык, сүйлө бол бат».

Сага окшоп билсем деген, тилек менде
Деп Бакең чай чынысың коёт жерге:
«Я Күкүш ...мен укпаган, мен көрбөгөн,
Айылда Сонун аттуу кыз бар беле?
Дал ошол акылдуу кыз тарабынан —
Командир, жакшы белек берген эле»

Күлбөс кыз жүрөгүнө бал куйгандай,
Толкундап өзүн өзү токтото албай,
«Жок, жалган, жалган! жалган! андай эмес,
Сөзүңдүн ырасын айт, кур мактанбай!
Сен өмнө... журтка атыккан баатыр белең?
Колунан командирдин байге алгандай?»

Кой Баке, мени ишентпейт, андай дешпиз,
Эрдиктин урматына тең эмессиң!
Кимдендир, сурап билген амалыңа —
Ишенчүү, жеңил кыял мен эмесмин.
Үмүт үз! Азыр да айтар жообум ушул,
Мен күнү, мен бактысы Бактыбектин!»...

Барк албас: «Бактыбектин?» деп таңыркап,
«Эмне үчүн, бул мынчалык туталанат?»
Ишенбейм... жалган... бекер мактанбагын...
Аябай намысданат, ызаланат.
Андыктан жомоктой көп окуянын» —
Бир-экөөн айтпай кантип чыдай алат?

«Күн суук, Н.. суусунун боюндабыз,
Жарылып дүңк-дүңк эткен сүрлүү дабыш...
Мен солдат артиллерия бөлүгүндө,
Карасам көз жиберип алыс, калыс.
Душмандын көп танкасы келе жатат,
Зымырап бизди көздөй күүлөп арыш.

Командир буйрук берет, бизге мындай:
«Аткыла, орто жерин болжоп таамай.
Чачкыла, танке тобун тараткыла!».
Биз куп деп атуудабыз ал айткандай:
Аңгыча, буйтап чыгып алтоо, жетөө,
Ажылдап сала берди бизди карай.

Чынында бул болот деп күтүлбөгөн,
Куу немец, биздин кылдат жайды көргөн!
Ушинтип, жандан артык зор замбирек,
Өлмөкпү? жерди ыргытып, дүңгүрөгөн.
Билебиз, аны тосчуу тоскоол да жок,
Кумсарып, ачуу кайнап, кеттик өңдөн.

Бул кезде жүз кадамдай чуркап келип,
Чуңкурга жата калдым беленденип,
Бир танке кулач жетер жакындыкка,
Эпкиндеп тырмак салат ойду эңшерип,
Үч-төрттөн боо-боо болгон гранатымды,
Ыргыттым, какмаңдайга берип... берип...

Жумшалып, аз калганда бел кылганым,
Мен көрөм, үч танканын жалындарын,
Көркөөнүн төртүнчүсүн тооруй жылып,
Ошондо эң соңкусун колума алдым...
Жаш жаным сени менен кошо өчсүн деп,
Бек кысып танка жолуна жата калдым.

Бирок ал, төртүнчүсү басат десем,
Көргөн жок, шарт бурулду ошол жерден,
Корккондой тиги үчөөнүн тагдырынан,
Чегинип караан үзүп эрбең-сербең,
Ага ээрчип башкасы да качып берди,
Бүт бойдон үйрү менен, тобу менен.

Генерал: «Сенин мунуң эрдик деди,
Колумду катуу кысып, муну берди»...
Деп Вакең боз шинелин ачкан кезде,
Төшүндө жарк-журк этти ордендери.
Күлбөс кыз, мас болгондой туруп калып,
«Сельсовет»... оозу ачылып элеңдеди.

Барк албас анан минтти сөзүн улап,
«Түгөнбөйт айта берсем, эң көп узак...
Эрдиктин да бирине жоолукту алдым,
Мынакей бүгүнкүдөй жыт буркурап,
Күкүшжан ишендиңби? Жүр баралы,
Бол кийин... отурбайлы, күн бир убак»...

Күлбөс кыз: жарайт Баке... маакул... жакшы..
Окугам, Сонун кызга келген катты,
Ал катта, жигит аты сага окшобойт,
Андыктан бузулбасын, кыздын анты»...
«Бактыбек өз атым деп күлүмсүрөйт,
Баркалбас келиндердин койгон аты»

Анда кыз: «ак бозорот, кызыл оңот,
Бир гана жаштык үмүт бекем болот,
Мен Сонун! Күлбөс дешип эл аташат,
Ойнутсун! адил заман бактыга ороп»...
Ошентип Бактыбектин кучагында,
Сонун кыз, миң буралып, миң толгонот.

Ичигин чала кийип карбаластап,
Делдейген боз калпагын унут таштап,
Уялып... уятына чыдай албай,
Акырын артка жылып чыга баштап...
Сельсовет көчө учунда чаап баратат,
Кашка атын, олбуй, солбуй сабап шак-шак...

Күлбөс кыз, күлгөндө да шаңк-шаңк күлөт,
Чынардай, адам жеткис, бийик бүрдөп,
Бактылуу, Бактыбектин каршы алдынан
Өтө албайт, мен-менсинген жигит сүрдөп.
Замана; жаш өлбөсүн, жаш көгөрсүн,
Таалай бер, келечегин гүлдөнт, түрлөнт.

МАЙДЫН ТҮНҮ

Ар башка, ар адамда, ар кыл кыял,
Бирөө куу, бирөө момун, бирөө кыяр,
Бирөө март, бирөө шайыр, дагы бирөө—
Кызганчаак, аялына жүрөгү тар.
Мына ушул көп мүнөздүн эң соңкусун,
Май түнү, К. айлынан көргөнүм бар.

Жакшы кез.. эл-журт түгөл, согуш жок кез...
О, ал күн, кайра айланып кайтса экен тез!
Жактырып баян жигит, Бүбүш кызды,
Бир болгон, үл бакчада эртели-кеч..
Ошентип, татуу турмуш курган менен,
Негедир Бүбүшкө эри ишенчү эмес.

Эмне үчүн? Түшүнө албайм, оюм туман,
Жайдарым, шаракташып көп боз улан.
Майрамдап, үйлөрүнө келип калса,
Күйөөсү, терс тиктөөчү жер алдынан.
Тек ишке, неге мынча күнүлөйт деп,
Бүбүшжан бүлк-бүлк этип күлө турган.

Жыл учту, айлар акты, жазгы суудай,
Калкылдап канат каккан ак куулардай.
Каң күйгөн ата журттун чоң күнүнө,
Багжаңдап баян кетти мылтык кармай...
Журт сактоо, эл коргоону сүйүү менен
Ишенбей Бүбүшүнө зарлай... зарлай...

Бүркүттөй мыкчый кармай ажалдарды,
Өлгүрүп, өпкөгө тээп, тажаалдарды,
Ал жакта, кыргыз деген атын актап,
Советтик баатырларча кармаша алды.
Айсыз түн, көктө жылдыз толгон маалда,
Чабуулда оң бутунан жараланды...

Козголбой үч ай жатты госпиталда,
Укмуштуу эң бир сонун чоң шаарда.
Өзүнүн бир боорундай алпештеген,
Ак кыздар, оң жагында, сол жагында.
Бир күнү, күтүлбөгөн кабар келди,
Айлыңа жөнөйсүң деп эртең таңда.

Баяндын санаасы ырбап, тынчы кетти,
Алыста тууган элин элестетти.
Андан соң... Бүбүш жары келе түшүп,
Зырк этип жүрөк учу тыз-тыз этти.
Жан эркем кантип жүрөт болду экен деп,
Оюнун токтоор жерин минтип чечти.

«Кат алдым, мен да жаздым улам-улам,
Бир тиздим уйкаштырып курам-курам.
Барам деп, же барбайм деп белги айтпаймын,
Себеби: майып буттан үмүт кылгам,
Күтүп ал, тосуп ал деп кабар бербей,
Түн менен аңдып барып, карап турам...»

Бул кызык... кайталанбас бир гана учур,
Асылжар же кирдүүдүр, же тунуктур.
Эмесе ачыктыгын билүү үчүн
Чалмасын арам ойдун таамайлап ур!
Ичиң тар, арамзасың алтыным деп,
Жаш төгүп жалынчу эле Бүбүш кургур»...

Жел тынып, түн термелип ак таң атты,
Таң менен күн ойгонуп, нур таратты...
Баяндар машинадан түшөр замат,
Вокзалдын коңгуроосун эки какты.
Алдейлеп, жараланган баатырларды,
Күркүрөп күлүк поезд бара жатты.

Жол узак... вагон ичи бака-шака,
Чолпондой жаш өспүрүм тең туш бала.
Көргөнүн бир бирине маек кылып,
Далайы оор жара, жеңил жара...
Туп-туура тогузунчу күн дегенде,
Кеч кире келип түштү Фрунзага.

Эртеси даңгыраган чоң кара жол,
Автобуз зуу-зуу учат, тынбай оң-сол.
Бууданды тосуп туруп минген курдуу,
Бул жерде, тигил жерде, сунулган кол.
Жаңы эле Боом куйрук үзгөн кезде,
Көйкөлүп кең Ысык-Көл көрүндү ошол.

Эх, жер ай... жерин эри сагынганбы?...
Бошоңдоп анын муун тамырлары?
Кайран көл, эне жыттуу жер эмеспи,
Көзүнүн эки-үч тамчы жашы тамды.
Бах, десең... антпегенде анан кантет?
Көл чиркин анын жаны, анын багы.

Көңлү шат Баян бүгүн кеме ичинде,
Толкун жок... жумшак жылжып, илке, илке.
Ой-ойлойт, көзүн жумат, өмүр учат,
Кээде чоң, кээде болуп кип-кичине.
Мына эми туулуп өскөн айлын көрдү,
Май түнү айдын туура он бешинде.

Параход кайра жылды кош деп эми,
Жаш келгин ылдам түшүп кала берди.
Жаңылбайм, үч чакырымдан алыс эмес,
Жер карап, дүкүйгөн бак тээ-тетиги.
Кантсе да киндик кесип кирин жууган,
Баяндын маркабаттуу бир боор жери.

Урматтап жарга урунуп, көл шырпылдайт,
Ак чабак, айга атылып, түн жаркылдайт.
Кайдадыр, көз жетпеген тереңдикте,
Канатын көлгө ургулап, каз каркылдайт.
Табият көк менен көл ортосунда,
Өзүнчө селкинчек тээп, күлөт... ырдайт.

Ах, кандай, рахатка бай, майдын түнү,
Ак, кызыл, жашыл, сары түркүн гүлү.
Акынды өз көркүнө ашык кылып,
Сайраган сан кубулткан булбул үнү.
Баян дос үйү алдына келип турду,
Ушундай эң бактылуу жакшы күнү.

Айыл тынч, эч былк этпейт, кыймылдабайт,
Эй ач! деп, дабыштоого, оозу барбайт.
Өз үйү, өз короосу, өз чарбагы,
Бирок ал, буларды анча көзүнө албайт.
Энтигип, терезеге кол калкалап,
Үй ичин, Бүбүш жарын шектүү карайт.

. . . Караса, созулуңку жары жатат,
Ай тийип, ак жүзүнө болуп аппак,
О, шумдук, Баян азыр муну көрөт:
Оң колун Бүбүшжанга арта таштап,
Мемирейт, ашыктыктын илебине,
Кер мурут, кең далылуу бир азамат....

Өңү өчүп, көтөрө албай бул укмушту,
Калтырап, каны кайнап, жүрөгү учту.
Кийикке тырмак салган жолборс курдуу,
Тез жетип, жез тутканы катуу булкту!
Ачылып, тааныш начар каалгасы,
Көзүнөн от чачырап тиктеп турду.

Не кылат мындай кезде кандай айла?
Кол барбайт Отеллочо, муунтууга,
Эрки бош Тегерандын бозою эмес,
Сүйүүнүн намысы үчүн уу жутууга.
Бул жигит: күнөөнү түк кечпей турган,
Сабырлуу, бирок кекчил кыргыз бала.

«Заман март, не десең бар, бер деп кол сун,
Азаттык мансабынан, күндөн чоңсуң. . .
Андыктан бир-биринин көңлүн сыйлап,
Жаш-кары жыргалчылык балын сорсун...
Ак күнүн эрте булгап, кара кылган,
Эси жок, Бүбүштөрдүн жолу болсун».

Деп ойлоп, Баян жигит демин алды,
Калп сүйүү, калп күлкүгө кол булгады.
Бирок, ал, кан ичинде чарчоо билбей,
Үйүндө, чарчаганга ызаланды.
Май түнүн жары ордуна эркелетип,
Акырын, коңур жумшак ыр ырдады:

«Сен элең, жандан кымбат ай жамалым,
Жаңылбай, жакшы тандап сүйгөн жарым.
Сен элең, бай колхоздун бакчасынан,
Өлбөстүн суусун берген махаббатым.
Алыстан азып келген жолоочуга,
Бир ууртам суу берүүгө жарабадың»:...

Ырды угуп, ыргып турду сулуу Бүбүш,
Чүрөктөй сымбаты артык, бою күмүш,
Бер жакта Баян турат күлүмсүрөп,
Ишенбейт... уйкулуу көз, көргөндөй түш.
Тааныды, күйөөсү экен... өбөт, ыйлайт...
Бирок ал боюн тартат, анткор күлүш.

Түшүнбөйт, Бүбүш буга, таң калгандай,
Жалынат, жароокерсип, жаны калбай.
Кучактайт, сүйөт, кысат, жыттайт, ыйлайт,
Эң таттуу сөздөрдү айтып жаш баладай.
Унчукпайт Баян көзү канга толот,
Кер мурут азаматты карай, карай.

Кой Бүбүш, жалган ыйлап, жалган күлбө,
Бар болсо, кылдай чындык жүрөгүңдө.
Дүйнөгө бир келүү бар, ак жашоо бар,
Экөө эмес, таза сүйүү жалгыз бирөө!
Уят жок, сенде бет жок,жарың экөө,
Бирөө мен, бирөө мениң төшөгүмдө!»

Жаш Бүбүш байкоо бербей, күлөт ха... ха...
«Таарынба, койчу алтыным, жок кепти айтпа!»
Ачуулу Баян анда ого бетер,
«Таарынба!» Бу кандайча таарынбаска?!
Бүбүшжан: «Баян келди амандаш» дейт,
Баягы уктап жаткан азаматка.

Ал жигит, калдаң-кулдаң тура калып,
«Я... я» ..лап, бүтүк көзүн жумуп, ачып.
Аманбы, кагылайын абаке деп,
Умтулат, алп көкүрөк койнун жазып,
«Тарт ары, менин сендей иним жок!» деп,
Чегинет Баян боюн ала качып.

Кер мурут, чоң каккы жеп, абдан сынып,
Баяндын кыялынан эси чыгып,
«Абаке, иницмин деп айткан ким бар?
Деги айтор жакыныңмын иши кылып,
Кандайча тааныбайсың» ...деген кезде,
Бүбүшжан кыт-кыт күлөт бетин чымчып:

«А... кокуй, катаны эми билбедимби,
Карачы күзгүдөн өз иреңди,
Сен Баян, жан урматым, менин бактым,
Байкабай эркекпи деп ишендиңби?
Көңүлүңдү ач... Бул бир жаш кыз, сага тааныш,
Сеники үстүндөгү кийген кийми»...

«Менде айып, байкабаган, абакежан,
Колхоздо чоң той болуп, эң кеч кайткам,
Чарчоодон жана катуу иш кылуудан,
Жуунбай ошол бойдон жатып калгам....
Кел аба кайра баштап көрүшөм» дейт,
Караса тракторист чоң Батмажан.

Бул кезде, жаш Баянды шаттык басат,
Ааламга сыйбоочудай, толкуйт, ташат.
Жоготкон жогун тапкан бактылуудай,
Жалжалын кубанычтуу өбөт, шашат.
Сүйүүдөй, таза... таттуу, май түнүндө,
Бул үчөө алмак-салмак кучакташат.

Сагыныч бир азыраак тараган соң,
Батмадан Баян сурайт, мунусу оң,
«Эмне үчүн сен эркекче кийиндиң?» дейт,
Батма айтат: «сага арнашып оюн койгон,
Оюнда жигит ролу кемчил болуп,
Анаң мен арга жоктон эркек болгом»...

Кандайча мага арналган? дейт жаш Баян,
Батма анда: «кабар келди Москвадан,
«Ата журт орденинин биринчиси,
Бозоев Баянга деп так жазылган»
Кубаныч, кайра басып бул үчөөнү,
Өбүшөт, кучакташат, улам-улам.

Май түнү, көзүн жумат, уяң карап,
Атар таң коңгуроосун шыңгыр кагат.
«Коём деп ишенбестик адатымды»,...
Жаш Баян каталыгын мойнуна алат,
Ушинтип, нечен түрлүү сыноо алдында,
Кымбаттуу кызык күндөр өтүп жатат.

Ошентсин, өтсүн күндөр, чебер, кылдат,
Заманга адамдык парс, эмгек кылмак.
Жөн гана биздин күндүн бир адамы,
Каарман Баянга даңк, Баянга урмат!
Себеби: Ата журтун сүйө билди,
Ата журт, бардыгынан таттуу, кымбат!

Урматтап, жарга урунуп көл шырпылдайт,
Ак чабак айга атылып түн жаркылдайт,
Кайдадыр көз жетпеген тереңдикте,
Канатын көлгө ургулап, көз каркылдайт...
Табият көк менен көл ортосунда,
Өзүнчө селкинчек тээп, күлөт ырдайт...

ЖЕҢИШБЕК

Ысык-Көл кээде жым-жырт, кээде толкуп,
Толкуса толкунуна тең ортокмун.
Турмушта канча жолдош күтсөм дагы,
Бир сырлуу мындай жолдош күткөн жокмун.

Ысык-Көл кээде тынч да, кээде толкун,
Жарга уруп, жаркылдаткан жаштык отун.
Турмушта канча курдаш күтсөм дагы
Бир кыял мындай курдаш күткөн жокмун

Ысык-Көл, ата журттун күчүн сынап,
Өзүнчө өйдө-төмөн жүрүш кылат.
Күчү ошол, күйбөй турган суу болсо да
Көк түтүн, ала буурул жалын чыгат.

Эл тынчып, журт кеңиген күнгө эркелеп,
Күйөөлөп, тынч өмүргө кызын берет.
Толтуруп жер сагынган уулдарын,
Көл менен көздөн учкан кеме келет.

Анткени: ар бир жандын күткөнү бар,
Ашык жар, тааныш, тууган, ини агалар.
Адамзат көзү барда көп байкалбай,
Жок болсо «кайран ай» деп сагындырар,

Эл түшөт, кеме токтойт, аркан салып,
Азоодой тизгин бербей, албууттанып,
Бирөөлөр: «абакебай», «байке» десе,
Бирөөлөр: «кулунум» дейт жашы тамып.

Бах, кандай бейпил күндүн берекеси!
Тууган жер; түбү чалкар кең эмеспи.
Ушинтип кайра жанат жакшылыкка,
Кечеки кайгы зардын кенемтеси.

Жөөлөр көп, арабачан кээлери атнан,
Ар туштан кубанычтын суулары аккан.
Турмуштун жарык шамдуу шаарын карай,
Келгендер сүйүнүчтүү кетип жаткан.

Көчкө окшоп саптар чубап, тоону карап,
Жигиттер күлкүгө мас, кетип барат.
Ба, чиркин! турмуш канча мол болсо да,
Ар дайым бир жеринен толбой калат.

Күткөндөр тарай-тарай суюлганда,
Аксакал бир чал калды пристанда.
Сүрдүгүп, ташка тийген тулпарга окшоп,
Жарыктык аяк шилтейт араң гана.

Ким десең бул карыя, Миңбай ата,
Көз салып эртели кеч батыш жакка.
Көп менен бул да кошо уулун күтөт,
Күткөнү дайым чеки, дайым ката...

Жеңишбек анын уулу жеңишке бек,
Жеңиш деп, жакшы үмүткө жеңиш тилеп,
Турмуштун жеңип чыккан күнүнө арнап,
Ат койгон баласына Жеңишбек — деп.

Бир эмес, ындыны өчүп нечен курдай,
Кур кайткан азыркыдай шордуу Миңбай.
Бирок да үмүт чиркин курч эмеспи,
Тереңден, оргуп чыгат тим тура албай.

Чалга айтпай эне келет кээ кездерде,
Толтуруп ууз кымыз ак кесеге;
Ичкин деп жүргүнчүгө тартуу кылып,
Жаш төгөт: «кечигет деп уулум неге»?

Билгизбей ата-энеге кээ күндөрдө,
Токтоткон толкун уруп терең түндө,
Булардын кызы келет пароходго,
Ой жооруп, муңдуу кайтат, нечен түргө...

Баары бир, азыркы бир Миңбай чалга,
Кур үмүт курч тийди бейм кары жанга.
Уулуу жок... бир адам жок пристанда,
Бир гана жалкоо толкун тийген жарга.

Дүйнө—өмүр, уул бердиң, бала бердиң,
Дүйнө—өмүр, алоолонуп жана бердиң,
Неге сен алыс кеткен сапарыңан
Ээриң жок жайдакталып кайра келдиң?

Дүйнө—өмүр, энчи бердиң, үй-жай бердиң,
Күн көр деп, бар керекти белендедиң.
Неге сен ыраак кеткен сапарыңан,
Эскиртип канатыңды кайра келдиң?

Миңбай көпкө олтурду ушуну ойлоп,
Элестеп Жеңишбеги алдында ойноп,
Ай жазган, берериңби аларыңбы,
Ким билсин—деп, өзүнчө күңк деп коёт.

Байлануу четте турган атын алып,
Бошобой, болочокко кайраттанып,
Жап жалгыз адетинче кайра кетти,
Көңүлсүз, күрөң атын камчыланып.

Барууга өз үйүнө дити барбай,
Үй-бүлөөм эмне дейт деп, дагы кандай,
Ат оозун чукул тартып бери бурду,
Курдашы Курманбектин үйүн карай.

Курманбек эл кутманы жетимиш жашта,
Кемпири алтымыш жашта ушул жазда.
Небир алп уландарды кайкалатат
Экөө тең тамашалап учурашса.

Миңбай чал салам айтат эшик ачып,
Курманбек алик алат, бери басып,
Чай ичип, бир аз мезгил өткөн кезде,
Улууга улуу сүйлөйт жубаткансып.

«Эй Миңбай, кайратың жок, кем экенсиң,
Күйүткө күйүп жүрөт эрте, кечиң:
Жалгызым, жалгызым деп арман кылып,
Жарабас башыңды ийип жер тиктешиң.

«Замана бойго жетет айлап, жылдап,
Өзүңө эрлер канбайт тандап, кылдап:
Эр жигит эрте аттанып, алыс кетет,
Ок учуп, ат кошкуруп, туу кылкылдап.

«Соо болсо кайра келет күчүн сынап,
Жок өлсө, ата журту кайгы кылат.
Көмүлгөн боз топурак мүрзөсүнө—
Жыл өтсө бир түп чынар өсүп чыгат.

«Ал эмес, алтоо кетти дал өзүмөн,
Канча экен уул, ини өзгөсүнөн...
Ошондон экөө кайтты жараланып,
Шондо да жаш тамган жок бул көзүмөн.

«Тагдырга арман кылбайм, чексиз бактым,
Мөмөсү солуган жок карт бутактын,
Жетимиштен сексен жашка ооган кезде,
•Карагын мына мындай уул таптым.

«Замана керек десе, муну да алсын,
Журт коргоп, жарак кармап, жоого барсын
Күттүрсүн, эр азамат сагындырсын,
Мындагы аз уйкулуу эне атасын!»

Дегенде Миңбай ата бешикти ачат,
Караса, аппак болгон уул жатат.
Жеңишбек аты болсун Курмаке деп
Кубанып, кубаттанып көңүлүн басат.

Өмүрдүн кар болгон жок конгон кушу,
Жетимиш жаш; жаштын алыс жолдогусу:
Жеңишбек, болсо-болсун, жеңиш күнү,
Дал бүгүн өткөн жылдын май тогузу.

Миңбай чал ат токунуп кайра аттанат,
Кайрылып, үйгө барбай көлгө барат.
Көл терең, шарпылдаган долу толкун,
Тереңден эмнени издеп, эмне табат!..

Жеңишбек жалгыз уулу, кайран бала,
Жаракөр, ыманы ысык эне-атага,
Ойгонбой, көпкө аралап уктап жатат,
Күмбөздө, Варшаванын бер жагында...

Ал эми ата-энеге эркелебейт,
Биздерге абакелеп колун бербейт.
Канчалык үмүт үзбөй күткөн менен,
Калкылдап кеме минип кайра келбейт.

Жеңишбек, жеңиш тилеп курман болгон,
Ок тийип маңдайына ара жолдон.
Атама мени өлдү деп айта бар деп,
Сөз айткан көл толкуткан борошондон.

Көл толкуйт, атасына белги берет,
Антпесе, кур толкундун неси керек...
Бирок да үмүт кургур кыйын тура,
Атасы кайра кетет, кайра келет...

Кой, ата, жолдош болбо жок пайдага,
Жол карап, көл боюна ат байлаба.
Жеңишбек сенин уулуң, Жеңиш күнү —
Жадырап келип турар жыл айлана.

Ысык-Көл, ата журттун күчүн сынап,
Өзүнчө өйдө-төмөн жүрүш кылат.
Күчү ошол, күйбөй турган суу болсо да,
Көк түтүн, ала буурул жалын чыгат.

МЫРЗА УУЛ

Алайдан чыккан Мырза уул жигит,
Кундуздан телпек кулпунта кийип,

Ноокаттан чыккан Ак Саткын сулуу,
Абайлап басса ак айдан сулуу.

Кербен жол баштап Мырза уул жигит,
Ноокаттан келген Саткынды билип.

Ак Саткын сулуу алдынан тосуп,
Ыргалып ырдап, аванга кошуп,

Жигиттин сугун суктанткан бала,
Ырдаган ырын уксаңыз ана.

«Алыс жол баскан атың бейм, жигит,
Алтындан жабдык салтың бейм, жигит.

«Узак жол баскан атың бейм, жигит,
Күмүштөн жабдык салтың бейм жигит.

«Түспөлүң көрсөм туйгунсуң, жигит,
Көркүңдү көрсөм айкөлсүң жигит.

«Көздөрүң панар чачырайт жигит,
Тилиңен тилле тамчылайт жигит.

«Сыныңан сурпат таппадым жигит,
Шондуктан сизди мактадым, жигит.

«Бирок да бактың туюк бейм, жигит,
Не десең о да буйрук бейм, жигит.

«Кайтар бир жолуң кандуу бейм жигит,
Душманың сенден алдуу бейм, жигит.

«Не десең мейлиң, каргыш айт жигит,
Атыңды буруп, кайра кайт жигит.

Саткындын сыны сур таштан сүрдүү,
Сүйлөгөн сөзү кырдуудан кырдуу.

Мырза уулу мырза кезмегин алды,
Кериле карап, көп жолун салды.

«Күлүккө салган көрпөчөң, кыз эй,
Күлкүсү жакшы өзгөчөм, кыз эй,

«Жакшы атка салган көрпөчөм, кыз эй,
Жакшы бир бала өзгөчөм, кыз эй.

Жомок бир жомок түйүнү, кыз эй,
Жомогуң коюп сүйүндүр кыз эй,

Табышмак учу курамдыр, кыз эй,
Үйүмдү таштап сен дедим, кыз эй?

«Көңүлдү билбей неткениң, кыз эй,
Көрүнбөй жатып кет дедиң, кыз эй.

«Тизгиним тилле сооруттум, кыз эй,
Неден бир көөнүң ооруттум, кыз эй?

«Канжыгам кайыш сооруттум, кыз эй,
Кандай бир көөнүң ооруттум кыз эй?

Адырда аркар аңкаят, кыз эй,
Үйүңө барам үйүңдү айт, кыз эй.

«Убал бир сообум өзүмө, кыз эй,
Уктачуу жериң кай жерде, кыз эй?

Жабыр бир опа өзүмө, кыз эй,
Жатар бир жайың кай жерде, кыз—эй?

Көңүлүң кыйбай Ак Саткын пери,
Муңая карап мындайча деди: сен аман, аман.

«Айлыбыз жакын Акбашат, мырза,
Азамат жүзүн дат басат, мырза.

«Үйүбүз четки ак өргө мырза,
Зарыкпаган көрөргө, мырза.

«Жатар бир жерим сурасаң мырза,
Оң жак бир жүктүн бурчунда, мырза.

«Арс ичигин төшөнүп, мырза,
Түлкү ичигин жамынып мырза,

«Ана шол жерде мен жатам, мырза,
Келбегин тил ал, бейжаздым кылба».

Алты аркар чыгып аңкаят асман,
Жети аркар чыгып чаңкаят асман.

Мырза уул келди ай чыккан тушка,
Атынан түштү аларман кушча.

Мырза уул келди үч үркөр тушка,
Атынан түштү кыраан көз кушча.

Өргөнүн өйдө капшытын ачты,
Ак Саткын кызга жүрөгү ташты.

Капшыткан кызга шыбырап жатты,
Качалы жүр деп чын сырын айтты.

Ак Саткын пери: «келбечи, койчу,
Сүйгүн да кет» деп ак бетин тосту.

Мырза уул кантсин сүйөмүн деди,
Артынан шап-шуп бир дабыш келди.

Жонуна келип күрс этти канжар,
Оргуштап агып, төгүлдү кандар.

Арбайган колдор көтөрүп алып,
Жашырып салды көк жонго барып.

Канжарды малгаң ким десең курдаш:
Алтымыш ашкан Ажыбек куубаш...

Шамшарын малган ким десең, курдаш,
Жетимиш ашкан Ажыбек куубаш...

Ак Саткын кыздын калыңын берген
Алуучу күндүн учуру келген.

Мырза уул жаштын сүйгөнүн билип,
Жол аңдып жүргөн коңултка кирип

Артынан келип канжарын малган,
Ошентип жаштын эсебин алган...

Ай айга өтүп, ай башы тоңуп,
Мырза уул иши билинбес болуп,

Күн күнгө өтүп, күн башы тоңуп,
Күлүстөн иши билинбес болуп,

Куугунчу келип, куугундап келип,
Таба албай кеткен, кур бекер желип,

Чабарман келип, чалгындап келип,
Таба албай кеткен, чапкылап келип,

Атасы баштап, кырк жигит ээрчип,
Саткынга келди шектенип-шекип.

Ак Саткын бейбак жаштатып көзүн,
Бір менен айтты жашынмак сөзүн:

«Кой дедим коомай, күймөлдүң досум,
Каяша кайым сүйлөдүң досум;

«Жөн дедим, жөнсүз күймөлдүң, досум,
Жүйөөлү сөзгө сүйлөндүң, досум.

«Тургун деп тушум көтөрдүм, досум,
Тура албай тушуң, алдырдың досум.

Качкын деп, капшыг көтөрдүм досум,
Кача албай, капшыг алдырдың досум.

«Жез камчы тийди сооруңа досум,
Курч канжар тийди жонуңа досум.

Курч канжар мизи май болду досум,
Көк жонго барып жай болду досум»...

Ак Саткын баштап, Көк жонду ачты,
Көк жонду ачып Мырзаны тапты.

Мырзанын сөөгү чирибейт бүтүн,
Кызыл нур баскан кыялкеч жүзүн.

Ашыктык жыты жыпардай аңкыйт,
Жыттаган адам жыргалга балкыйт.

Ак Саткын бейбак бетинен сүйдү,
Көрүнбөй түтөп, жалынсыз күйдү.

Мырза уул өлсө, куп болсун калкым,
Ак Саткын менен жуп болсун калкым.

Деги да Саткын саамайын кармап,
Шарк этти кулап, жүрөгүн кандап.

Мөңгүрөп текши, турган эл жардап,
Аза күн кылды, кыбыланы карап.

Арадай көп-көп замандар өттү,
Өчкөн жок бирок эки ашык көркү.

Көк жонго кош түп ак кайың өстү,
Саргайбай көктөп, жыл сайын өстү.

Түбүнөн тунук кош булак акты,
Чаңкасаң, суусун шип-ширин татты.

Кош кайың бактын ортосун жарып,
Көк тикен өстү, жашарбай карып.

Көк тикен ал ким? Ажыбек куубаш,
Анда жок көктөш, бир гана куураш.

Кош булак суунун ортосун жарып,
Сасык суу акты, ылайга канып,

Сасык суу ал ким? Ажыбек кақбаш,
Адамга жакпас, заманга батпас.

Кош кайың менен кош булак суусу,
Мырза уул менен Саткындын суусу.

Кош кайың менен кош булак шары,
Мырза уул менен Ак Саткын жары.

Кайыңга келип карчыга түлөйт,
Булакка келип кабландар түнөйт.

Кайыңга келип кыргыек түлөйт,
Булакка келип арстандар түнөйт.

Майрамдан майрам, майрам күн дуулап,
Майрамдап келип боз балдар ырдап.

Сайрандан сайран, сайран күн дуулап,
Сайрандап келип жаш кыздар ырдап...

Ойгонуп кээде Ак Саткын, Мырза,
Кошулуп кетет ырдаган ырга,

Тирилип кээде Ак Саткын, Мырза,
Биригип кетет жыргалдуу жылга.

Кош кайың менен эки айрым булак,
Эки ашык жарды эстетип турат.

МАЗМУНУ

Ш. Уметалиев—Алыкул Осмонов 5

Алгачкы ырлар

Биздин жер	33
Темир жол	34
Ғаңда	35
Менде	36
Шамалга	37
Бешик Ыры	38
Шумкарга	40
Жер жүзүнүн картасы	41
Санаам	42

Мекен жөнүндө ырлар

Сталиндин элеси	43
Россия	44
Орус калкым тууганым	45
Москва	46
Мен Маскөөнү көргөндө	47
Замандын жолу улук жол	48
Ата журтум	49 ✓
Кыргызстан	50
Комуз	51
Шаарым—асыл Фрунзем	52
Атбашы	53
Тоо ичинде мектеп бар	54
Балыкчыдан Фрунзе	55
Ысык-Көл	56 ✓
Нарын дайра	58
Кыргыз тоолору	59
Баатыр эне	60
Жоготтум	61
Мен шаарыма барармын	62
Жалгыз өрүк	63
Кыргыз көлү	64
Фрунзе	65
Өзүмдүн өскөн жеримден	67
Ысык-Көлдө төрт мезгил	68 ✓

**Ата Мекендик Улуу Согуш мезгилиндеги
ырлар**

Узатуу	70
Жашасын жүрөк, жашасын акыл!	71
Бүкөн	75
Покрышкинге	76
Эненин күчү	77
Уяң келин	78
Жеңиш ыры	79
Учкучтардын ыры	80
Физкультурниктердин маршы	81
Артиллеристтердин маршы	83

Социалисттик эмгек

Кызылча казган келинчек	84
Кой төлдөтүү	85
Жүзүм алуу	86
Жүзүм айы	87
Мураптын ыры	88
Чөп үймөк	89
Коон үзмөй	90
Ракмандын илими	91
Атама осуят	92
Жаңылуу	93
Кечки убак	94
Айлыма	95
«Коммунизм» колхозу	96
Колхоз бакчасы	98
Сүйүнүү	99
Тору тай	100
Кой	101
Байтал бээнин бал кымыз	102
Бээ саамай	103
Жайлоо	104
Соко жыгуу	105
Камбаралы	106
Ай сугатчы, сугатчы!	107
Буудай сапыруу	108
Молдокулдун үйү	109
Тарт, эркечим, тарт!	110
Парторг келет райондон	111
Ай көрүү	112
Мен почтобай, почтобай	113
Ай Жамийла, Жамийла	114
Бекенбиз?	115
Кошумча эмгек	116 ✓
Чөп чабык	117
Эркин ыр	118
Түп суусу	119
Коргон ташты жайладык	120
Каркыра	121
Маржанкүл	122

Плотник	123
Жумушчунун мүнөзү	124
ФЗОдогу иниме	125
Кызыл жүк	126
Эмгегин	127
Устанын сөзү	128
Турсун сакчы	130
Байка жигиттер	131
Ташчылар	132
Карабек	133
Маляр	134
Жумушчу	135
Завод көрдүм	136
Жибек кийген эрке кыз	137
Секидеги жапыс там	138
Жар көрүү	139
Саанчы жеңе	143
Сугатчы	144
Темин	145
Жамгыр ыры	147
Корукчу	149
Колхоздогу түн	151
Кетменим	152
Василийдин сары-тору ат	153
Майчы менен мал доктор	154
Жеңемдин сөзү	155
Башкарманын аялы	156
Башкарма	157
Күйгөн	158
Кыз өпмөй	159
Ай балажан, балажан	160
Көл ата	161
Айрөк	162
Кыздардын күүсү	163
1945-инчи жыл, 31-инчи декабрь	165
Келсем жоксуң	167
Замандашыма	168
Каламга	169
Табият менен музыка	171
Отуз жаш	172
Ден соолук	174
Мен кыргыздын акыны	176
Меңин үйүм	177
Музыка	178
Грунья Савельевнага	179

Көңүл ырлары

Бизге түнөй кет	180
Көзүм өткүр	182
Катыңа жооп	183
Бирге жүрдүк	184
Боз бала	185
Сенин поэман	187

Курдаштык сөзүм	188
Кытмырга	189

Балдар ырлары

Жакшы китеп	190
Куштар кетти	191
Бак тигели	192
Мугалим	193
Пионер ким	194
Пионер ыры	195
Бат айтма	196
Балдар менен турналар	199
Кара чыйырчык	200
Самолёт ыры	201
Паровоз	202
Учкуч күүсү	203
Чымын-чиркей ырлары	205
Түлкү менен каздар	207
Бешик ыры	209
Кечире көр	210

Кыскача аңгемелер, жомоктор

Калп айтуу	211
Алдар	212

Поэмалар

Толубай сынчы	213
Мерин энем	219
Күлүйпа	226
Махаббат	231
Ким болду экен	234
Майдын түнү	243
Женишбек	250
Мырза уул	255

Жыйнакты түзгөн. *Ш. Уметалиев.*
 Редактор *К. Маликов*
 Художник редактор *Р. С. Табачников*
 Технич. редактор *К. Б. Шаманов*
 Жооптуу корректор *А. Казакбаева*

Терүүгө 28.V.1953-үнчү ж. берилди. Басууга 6/1.1954-үнчү ж. кол коюлду. Кагаздын форматы 84×108¹/₂ мм. Бардыгы 4,12 барак кагаз, 13,53 басма табак, 9,25 учёттук табак Д-01816. Заказ № 2270. Тиражы 15050. Мукабасыз баасы 4 с. 65 т. Мукабасы 1 с. 50 т.

Фрунзе, Типолитография № 1 Главиздата Мин. Культ. Кирг. ССР.